

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Tiia Mettus

Sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostöö vallasotsiaaltöö korraldamisel

Magistritöö

Juhendaja: MSW Marju Selg

Tartu 2015

Abstract

The subject of this master's thesis is the cooperation of social workers and social commissions in organising social work in a rural municipality. The social committee is an important cooperation partner for a rural social worker, who mainly works alone. The role of social commissions in organising social work in rural areas has not been studied before. Proceeding from this, I specified three research questions: what are the social workers' experiences in view of cooperating with social commissions; what type of experiences have the chairmen of social commissions had in cooperating with social workers; and what role can be attributed to the cooperation of social workers and social commissions in organising the social work in a rural municipality.

In the theory section of the thesis, I describe the work organisation of a local government unit and the context within which a social worker and chairman of a social commission work. I also provide an overview of the social space approach in social work. In view of the theory of social space, the region where a person lives, the local culture, people and organisations, natural and artificial environment form an integral part of a person's everyday life, and the purpose of social work is to help people cope in their everyday environment, but also aid them in changing the environment so that it would correspond to their needs in a better manner.

The analysis revealed that the work of social workers and chairmen of social commissions is closely connected in rural areas. As members of the community, both the members of social commissions and social workers know the people in their region and their problems. The members of social commissions are mostly representatives of fields connected to social work, who can complement, not substitute for the expertise in social work of the social workers.

Social workers need collective support for making decisions in their field. The members of social commissions generally do not have specialist education in the field of social work, which is why their professional support is insufficient for social workers. In a small rural municipality, the commission is responsible for exchanging information and making decisions about clients. The development of a local social policy is also left in the background; in rural areas, social commissions are rather the function performing the community's social work. Social commissions could put more effort into developing the communities and social services, however, considering the characteristics and traditions of different regions, the commissions have found their roles proceeding from local needs and possibilities.

Sisukord

Abstract	2
Sissejuhatus	5
I Peatükk: Uurimuse kontekst ja teoreetiline raamistik	7
1.1. Kohaliku omavalitsuse konteksti kirjeldus	7
1.1.1. Kohaliku omavalitsuse korraldus	7
1.1.2. Sotsiaaltöö korraldus maapiirkonna kohalikus omavalitsuses	8
1.2. Teoreetiline lähtekoht: Sotsiaalruumiline sotsiaaltöö	10
1.3. Sotsiaalne kapital ja osalus	12
1.4. Maasotsiaaltöö eripära	15
1.5. Konfidentsiaalsuse probleem maasotsiaaltöös	17
Probleemipüstitus	19
II Peatükk: Metoodika	22
2.1. Meetodi valik	22
2.2. Valim	22
2.2.1. Valdade ja osalejate valik	22
2.2.2. Osalejate kirjeldus	22
2.3. Intervjuude käik	23
2.4. Analüüsi meetod	25
2.5. Eneserefleksioon	26
III Peatükk: Analüüs	27
3.1. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed - eneseesitlus	27
3.1.1. Tuleks sotsiaalvaldkonna juurde	27
3.1.1.1. Sotsiaaltöötajad	27
3.1.1.2. Sotsiaalkomisjoni esimehed	29
3.1.1.3. Sotsiaalkomisjoni liikmed	31
3.1.2. Hariduslik ettevalmistus	32
3.1.2.1. Sotsiaaltöötajad	33
3.1.2.2. Sotsiaalkomisjonid	33
3.2. Valla sotsiaaltöö eripära	35
3.2.1. Sotsiaaltöötajad kogukonnaliikmena	35
3.2.2. Sotsiaalkomisjonide esimehed kogukonnaliikmena	38
3.2.3. Topeltrollid kogukonnas töötamisel	40
3.2.4. Sotsiaaltöötaja sotsiaalkomisjoni liikmena	40

3.3. Sotsiaalkomisjonid	42
3.3.1. Sotsiaalkomisjonide ülesanne	42
3.3.1.1. Sotsiaalkomisjonide roll maakogukonnas	42
3.3.1.2. Sotsiaalkomisjonide vajalikkus	44
3.3.2. Sotsiaalkomisjonide töökorraldus	46
3.3.2.1. Reeglid sotsiaalkomisjonides	46
3.3.2.2. Konfidentsiaalsus	48
3.3.2.3. Töö komisjoni koosolekute vaheaegadel	49
3.3.2.4. Tööõhkkond komisjoni koosolekutel	50
3.3.2.5. Sotsiaalkomisjonid arutatavad teemad	50
3.3.2.6. Arutatavad probleemid ja lahendused	51
3.3.2.7. Külajutud kui informatsiooniallikas	54
3.3.2.8. Otsusteni jõudmine	55
3.3.2.9. Tagasiside ja aruandlus	57
3.4. Koostöö	58
3.4.1. Koostööpartnerid	58
3.4.2. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed kui koostööpartnerid	58
3.4.3. Sotsiaaltöötaja tööalane toetamine	59
3.4.4. Sotsiaalkomisjonide esimeeste ootused	61
3.4.5. Sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste koostöö	62
Arutelu	64
Kokkuvõte	74
Kasutatud kirjandus	76
Lisa 1	78
Lisa 2	80

Sissejuhatus

Uurin oma magistritöös sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste koostöökogemusi väikestes ääremaa valdades. Teema on mulle väga huvitav, kuna olen oma töö tõttu kokku puutunud nii sotsiaaltöötaja kui sotsiaalkomisjoni liikme ametiga ning mõistnud, kui oluline on volikogu sotsiaalkomisjoni ja sotsiaaltöötaja koostöö kohaliku omavalitsuse sotsiaalvaldkonna arendamisel.

Maasotsiaaltööd on Eestis seni vähe uuritud. Põhjalikumalt on seda teinud Tartu Ülikoolis sotsiaaltöö magistrandid Marge Gutmann (2010) ja Karis Reilent (2012), aga kummaski uurimuses ei maininud sotsiaaltöötajad oma koostööpartnerina volikogu ja selle sotsiaalkomisjoni. See on huvitav lünk.

Sotsiaaltöötaja kutsestandardites (Kutsestandard... 2014) on kirjeldatud maapiirkonna sotsiaaltöötajatele esitatavaid nõudmisi. Kutse taotlemiseks on vaja tõendada vähemalt ühte spetsialiseerumist, aga kuna väikevallas töötav sotsiaaltöötaja peab tegelema väga erinevate probleemidega, ei ole tal võimalik end ühes kindlas valdkonnas sügavuti arendada. Et ka maal töötav sotsiaaltöötaja saaks endale kutset taotleda, on tal võimalik valida spetsialiseerumiseks töö maakogukonnas. Selleks peab ta tundma ja oskama arvestada kohalikku kultuurilist eripära ning orienteeruma mitteformaalses informatsioonis, vajadusel peab ta töötama üksi ning tegelema kõikide kliendigruppide ja nende probleemidega. Maasotsiaaltöötajal peab olema oskus luua ja hoida häid koostöösuhteid kohalike inimeste, asutuste, institutsioonide ja võtmeisikutega (Kutsestandard... 2014). See hõlmab ka koostööd volikogu sotsiaalkomisjoniga. Kohaliku omavalitsuse volikogu juures tegutseva sotsiaalkomisjoni ülesanne on sotsiaalvaldkonna küsimuste arutamine, ettepanekute tegemine ning õigusaktide eelnõude esitamine volikogule või valitsusele. Sotsiaaltöötaja, kes igapäevaselt puutub kokku klientidega, omab informatsiooni selle kohta, kuidas kohalikud inimesed elavad ja millised on nende mured. Probleemide lahendamiseks on vajalik sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni omavaheline koostöö.

Volikogu sotsiaalkomisjonide esimehed on olulised võtmeisikud kohaliku sotsiaalse turvalisuse kujundamisel. Kuna väikeses vallas töötab sotsiaaltöötaja peamiselt üksinda, siis võiks valla sotsiaalkomisjon olla üks oluline koostööpartner kogukonnapõhises sotsiaaltöös. Tihti on sotsiaaltöötaja ka ise komisjoni liige. See toob kaasa topeltrollide ja eetika küsimused. On ju sotsiaaltöötaja sellisel juhul nii valla ametnik kui ka volikogu komisjoni

liige. Samuti mõjutavad sotsiaaltöötaja tööd erinevad rollid kohaliku kogukonna liikmeks olemisest.

Olen ise olnud väikevallas sotsiaaltöötaja, olen olnud ka sotsiaalkomisjoni liige, praegu täidan volikogu sotsiaalkomisjoni aseesimehe kohustusi. Tänu isiklikule kogemusele näen suurt vajadust ja ka võimalusi vastastikuseks koostööks. Seepärast valisingi selle oma magistritöö teemaks. Minu töö eesmärgiks on saada teadmisi maapiirkonna sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide omavahelisest koostööst vallasotsiaaltöö korraldamisel. Uurin selleks sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste kogemusi ja arusaamu omavahelisest koostööst. Töö annab mulle ja teistele väikeste valdade sotsiaaltöötajatele ning sotsiaalkomisjonide esimeestele teadmisi erinevatest võimalustest komisjoni ja sotsiaaltöötaja vahelisest töö korraldusest, mõlema poole vastastikustest ootustest ja kitsaskohtadest.

Töö teoreetilises peatükis käsitlen kohaliku omavalitsuse konteksti, kus sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjon töötavad ning annan ülevaate sotsiaalruumilisest lähenemisest sotsiaaltöös. Seejärel kirjutan sotsiaalsest kapitalist ja osalusest, maasotsiaaltöö eripärast ning konfidentsiaalsuse problemaatikast maasotsiaaltöös.

Meetodi peatükis annan ülevaate andmestiku kujunemisest ja analüüsi käigust. Analüüsi peatükk on struktureeritud vastavalt temaatilises analüüsis esilekerkinud kategooriatele, mille alla kuuluvad alateemad. Viimases peatükis arutlen olulisematel teemadel.

Töö valmimise eest võlgnen suure tänu oma juhendajale Marju Seljale, kes oma kannatlikkuse, heade ideede ja suurepärase juhendamisega oli mulle toeks töö valmimisel.

I Peatükk: Uurimuse kontekst ja teoreetiline raamistik

1.1. Kohaliku omavalitsuse konteksti kirjeldus

Käesoleva peatüki eesmärgiks on tutvustada konteksti, milles toimub minu uurimuse objektiks olev koostöö valla sotsiaaltöötaja ja volikogu sotsiaalkomisjonide vahel. Annan ülevaate kohaliku omavalitsuse korraldusest ning sotsiaaltöö korraldamisest maapiirkonna valdades.

1.1.1. Kohaliku omavalitsuse korraldus

Kohalik omavalitsus on eestlastele olnud ajalooliselt omane kogukondliku elu korraldamise vorm ning kohaliku omavalitsuse eesmärk ja peamine ülesanne on kohaliku elu küsimuste iseseisev otsustamine kohaliku kogukonna poolt. Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse (RT I, 27.04.2011, 2) kohaselt otsustavad ja korraldavad kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt.

Mõistet „kohalik omavalitsus” võib Eesti Vabariigi põhiseaduses mõista kolmes põhimõtteliselt erinevas tähenduses.

Esiteks kohalik omavalitsus kui haldusterritoriaalne üksus. Põhiseaduse (RT I, 27.04.2011, 2), sätestab, et kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve. Kohaliku omavalitsuse eelarve ei ole osa riigieelarvest. Teiseks kohalik omavalitsus kui kohaliku omavalitsuse organ. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (RT I, 12.03.2015, 23) järgi on Eestis kaks kohaliku omavalitsuse organit — esinduskogu (volikogu) ja täidesaatev organ (valla- või linnavalitsus). Kolmandaks kohalik omavalitsus kui kogukondliku elu korraldamise vorm. (Mäeltsemees, 2006).

Kohaliku omavalitsuse üheks printsiibiks on subsidiaarsus. Kõiki avaliku võimu kohustusi täidavad kodanikule kõige lähemal seisvad võimuorganid (Mäeltsemees, 2006). Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (RT I, 12.03.2015, 23) alusel võib volikogu oma töö paremaks korraldamiseks moodustada erinevaid komisjone. Komisjonide esimehed ja aseesimehed tuleb valida volikogu liikmete hulgast. Igal volikogu liikmel on õigus kuuluda

vähemalt ühte komisjoni. Teised komisjoni liikmed kinnitatakse komisjoni esimehe esildise alusel. Volikogu komisjoni töö vormiks on koosolek.

Kohaliku omavalitsuse olemuse ja tähtsuse Eesti ühiskonnas kirjeldab ka Põhiseadus (RT I, 27.04.2011, 2), mille alusel kõrvuti seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimuga on kohaliku omavalitsuse kohustus ka isikute õiguste ja vabaduste tagamine (Mäeltsemees 2006). Ka kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (RT I, 12.03.2015, 23) ütleb, et kohaliku omavalitsuse üks põhimõtteid on igauhe seaduslike õiguste ja vabaduste kohustuslik tagamine vallas. Valla või linna elanikel on õigus osaleda kohaliku omavalitsuse teostamisel.

1.1.2. Sotsiaaltöö korraldus maapiirkonna kohalikus omavalitsuses

Sotsiaaltöö korraldamise aluseks maal on sama seaduste raamistik, mis linnas, kuid erinevused maa ja linna vahel tulenevad erinevatest tingimustest seaduste rakendamises ja ka praktika traditsioonid on piirkonniti erinevad.

Sotsiaalhoolekande korraldamise aluseks Eesti Vabariigis on sotsiaalhoolekande seadus (RT I, 13.12.2014, 44), milles sätestatakse sotsiaalhoolekande põhimõtted ja ülesanded kohalikele omavalitsustele oma haldusterritooriumil sotsiaalhoolekande korraldamisel. Iga omavalitsuse kohustuseks on koostada enda vajadustest ja võimalustest lähtuvalt kohaliku sotsiaalhoolekande arengukava, valla arengukava osana (RT I, 13.12.2014, 44). Arengukava annab suunad, millest lähtutakse oma valla sotsiaalvaldkonna arendamisel ning arengukava on ka aluseks kohalike omavalitsuste eelarvete koostamisel. Arengukava kinnitatakse kohaliku omavalitsuse volikogu poolt ja volikogu komisjonid on kaasatud oma valdkonna arengukavade koostamisse.

Sotsiaalhoolekande seadus (RT I, 13.12.2014, 44) sätestab ka sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldamise ning sotsiaaltoetuste maksmise. Kohaliku omavalitsuse eelarve vahenditest korraldatavate ja makstavate sotsiaaltoetuste ja sotsiaalteenuste loomine ning arendamine ja kriteeriumite kehtestamine on kohaliku omavalitsuse volikogu pädevuses. Ettepanekud kuidas korraldada oma valla sotsiaalteenuseid ning sotsiaaltoetuste maksmist teeb volikogu sotsiaalkomisjon, kes vajadusel kaasab eksperte.

Sotsiaalvaldkonna või sellega seotud küsimustega tegelemise kohustus tuleb kohalikele omavalitsusele veel lastekaitseseadusest (RT I, 13.12.2013, 12), mis ütleb, et lastekaitse on

lapse kaitse ja abi korraldamine ning järelevalve kohaliku omavalitsuse sotsiaaltalituses. Selline lähenemine on väga linnakeskne. Maaomavalitsustes ei ole olemas sotsiaaltalitust, seal tuleb sotsiaaltöötajal üksinda hakkama saada kõikide piirkonna sihtgruppidega.

Otsustav ja täidesaatev võim kohalikus omavalitsuses on lahutatud. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (RT I, 26.03.2013,6) kohaselt on volikogu ainupädevuses toetuste andmine ning valla- või linna eelarvest finantseeritavate teenuste osutamise korra kehtestamine. Valla- või linnavalitsuse pädevuseks on korraldada kohaliku elu küsimusi vastavalt volikogu poolt kehtestatud korrale. Nende kordade loomises osalevad kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajad ja volikogude sotsiaalkomisjonid, kes töötavad välja määruste eelnõud ja teevad ettepanekuid, kuidas luua teenuseid ja toetusi, mis lahendaksid kohalikke sotsiaalprobleeme ning aitaksid korraldada ja arendada sotsiaalvaldkonda.

Volikogu võib moodustada alakomisjone ja üldises praktikas tegutsevad omavalitsuses sotsiaal-, haridus-, majandus jms komisjonid. Komisjonidesse kuuluvad tavaliselt selle valdkonna mitteprofessionaalid ning seetõttu on küsitav nende komisjonide vajadus tänapäevases post-modernses ühiskonnas (Raudava 2013,b).

Raudava (2013,a) fookuses on olnud väikesed maa-omavalitsused, kus sotsiaaltöö praktiseerimine on olemuselt väga iseseisev, sotsiaaltöötajatel on väga erinev haridustase ning puuduvad standardid ja kvaliteedinõuded. Raudava leiab, et ajaloolised traditsioonid ning järjekindlusetus on mõjutanud sotsiaaltöö valdkonna arengut. Iseseisvat sotsiaalhoolekannet või sotsiaaltöötaja ametit ei eksisteerinud kohalikes omavalitsustes enne 1995 aastat. Ka tänapäeval ei ole sotsiaaltöötaja amet kohalikus omavalitsuses piisavalt lahti seletatud ja sotsiaaltöötajal on kohalikus omavalitsuses ambivalentne positsioon. Otsustamisprotsess on jagatud mitme taseme vahel, kasutusel olev praktika õõnestab sotsiaaltöötaja iseseisvust ning sotsiaaltöötaja ei saa klienti kaitsta. Kollektiivse vastutuse põhimõte elab edasi ka 21. sajandil, andmata sotsiaaltöö ametile võimalust kasvada iseseisvaks (*ibid*). Selles kontekstis mõtleb Raudava tõenäoliselt sotsiaalkomisjone, kes võtavad vastu kollegiaalseid otsuseid, mis võivad sageli olla ka poliitiliselt mõjutatud ja millest sotsiaaltöötaja peab oma töös juhinduma.

Uurides mitmete valdade ja linnade sotsiaalkomisjonide protokolle, siis selgus, et sotsiaalkomisjonide roll ja praktika on omavalitsustes erinev. Linnades ja suuremates omavalitsustes arutab ja otsustab sotsiaalkomisjon peamiselt üldisemaid ja põhimõttelisemaid teemasid, kuidas sotsiaalseid probleeme lahendada. Väikeses omavalitsuses puutub

sotsiaalkomisjon inimeste probleemidega vahetumalt kokku. Ta on kaasatud ka vallavalitsuse ülesannete täitmisse ning teeb ettepanekuid konkreetsete sotsiaaltoetuste maksmiseks ning üksikisiku või perekonna abistamiseks.

Sotsiaalkomisjon esitab ettepanekud lõpliku otsuse tegemiseks vallavalitsusele või volikogule. Otsuse tegemise protsess järgib kollegiaalsuse põhimõtet ja kahjuks peab tõdema, et kliendi taseme otsused on poliitilised. Tihti pole kaasatud sotsiaaltöötajat otsustusprotsessi. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonid jagavad sotsiaalset vastutust, kuna tegeldakse väikestes kogukondades. See ei lase inimlikel süüdistustel tõusta sotsiaaltöötaja vastu ning sotsiaaltöötaja ei saa muutuda monarhiks. Sotsiaalkomisjon väikese vallas on tugi sotsiaaltöötajale, kellega koos edendada paikkonna sotsiaalhoolekande teenuseid (Raudava 2013a).

1.2. Teoreetiline lähtekoht: Sotsiaalruumiline sotsiaaltöö

Valisin oma töö teoreetiliseks lähtekohaks Saksa sotsiaaltöö traditsiooni esindava sotsiaalruumilise lähenemise. Järgnev tutvustus põhineb Christian Spatschecki ülevaateartiklil (Spatscheck 2012), mis on praktiliselt ainus selle teema käsitus inglise keeles.

Sotsiaalruumilisest vaatenurgast on inimeste argielu lahutamatult seotud piirkonnaga, kus elatakse, kohaliku kultuuriga, inimeste ja organisatsioonidega, loodusliku ja tehiskeskkonnaga ning sotsiaaltöö ülesanne on aidata inimestel toime tulla nende igapäevases elukeskkonnas, aga ka aidata inimestel endil seda keskkonda muuta nii, et see vastaks paremini nende vajadustele. Sotsiaalruumiline lähenemine aitab mõista, kuidas inimesed kogevad oma kitsamat, lähemal asuvat sotsiaalset ruumi, mis hõlmab koduküla ja valda, kus nad elavad, paikkonna füüsilist keskkonda ning inimestevahelisi suhteid selles. See lähenemine ergutab uurima ja arvesse võtma kohalikke traditsioone ja kultuuri, seda, kuidas inimesed selles piirkonnas on ajalooliselt harjunud oma asju ajama ning kuidas mõjutavad kogukonna võtmeisikud oma küla või valla sotsiaalse ruumi arengut.

„Sotsiaalne ruum tähendab suhete korrastatusi (inim)olendite ja sotsiaalsete hüvede vahel, mis on koondunud üldkasutatavatesse paikadesse“ (Löw/Steets/Stoetzer 2008, 63, ref Spatscheck 2012). Võtmeidee sotsiaalruumilises lähenemises on suhtlus inimeste ning nende sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonna vahel. Ruume ei võeta kui absoluutseid üksusi, ega ka täielikult

omavahel põimununa. Sotsiaalsed ruumid on seotud kohalike, regionaalsete, rahvuslike ja traditsiooniliste mõjutustega. Sotsiaalsed ruumid on dünaamilised, nad on pidevas muutumises ning inimeste endi ja välistegurite poolt mõjutatud, neid (taas)toodetakse ja arendatakse pidevalt erinevate suhete ja suhtluste kaudu.

Seega võib sotsiaalseid ruume mõista ka topeltstruktuuridena, mida saab vaadata kahest omavahel ühendatud perspektiivist (Deinet 2007, Spatscheck 2012 kaudu). Esimene perspektiiv hõlmab konkreetse paikkonna materiaalseid ja objektiivseid tingimusi, mis ümbritsevad inimest. Siia kuuluvad geograafiline piirkond, ökoloogiline keskkond, ehitised, teede olukord ja ühistransport, seadusandlik raamistik, perestruktuurid, haridus- ja kasvatustandardid, teenuste kasutamissagedus, aga ka problemaatilised sotsiaalsed struktuurid ja elukeskkonna protsessid, nt ääremaastumine. Eelnevat uuritakse peamiselt kvantitatiivsete meetoditega. Teine, elanike ja klientide subjektiivne perspektiiv tähendab tegelemist nende eluilmaga sotsiaalsete ruumidega ja avalike ruumidega, mida nad oma argipäevas kogevad ja omaseks peavad. Fookus on inimeste subjektiivsetel kogemustel ja käsitustel, sellel, kuidas nad tajuvad ümbritsevat keskkonda ja milliseid tundeid see neis tekitab. Seda alt-üles perspektiivi uuritakse peamiselt kvalitatiivsete meetoditega. Sotsiaaltöötaja jaoks võimaldab eluilmakeskne perspektiiv aru saada inimestest nende kogukonnas, mõista nende elu laiaulatuslikult ja sügavalt, samal ajal võttes inimesi kui oma eluilmaga asjatundjaid. Sotsiaalruumiline sotsiaaltöö põhineb interaktiivsel perspektiivil, keskendudes kahe dimensiooni omavahelistele seostele.

Sotsiaalruumilise käsitluses on olulised kohalikud ruumid ja naabruskonnad, kui osaluse, sotsiaalse kapitali ja privaatsete suhete allikad. Selle kaasabil saab arendada sotsiaalseid programme, mis tegelevad sotsiaalse ühtekuuluvusega vaesemates ja problemaatilisemates piirkondades (Spatscheck, 2012). Väikeses maakogukonnas on omavahelised suhted ja inimeste osalus oma piirkonna elu korraldamisse suur ressurss.

Kohalikul tasandil on väga oluline koostöövõimaluste ja ressursside leidmine. Lähtudes hüüdlausest „juhtumi juurest välja juurde“ (von Fall zum Feld), mis tähendab üksikjuhtumite käsitlemist suhetes avarama keskkonnaga, püüab ruumiliselt orienteeritud sotsiaaltöö teha järgnevat (Kessl ja Reutlinger, 2007:41, Spatscheck, 2012 kaudu):

- Luua ja toetada kohalikke võrgustikke ja ühendusi, aktiveerides seeläbi sotsiaalsete võrgustike ressursse ja sotsiaalset.

- Edendada tõhusamaid koostegemise ja lõimumise vorme erinevate avalike ja erateenuste vahel.
- Edendada elanike koostööd ja osalemist, et muuta abi, toetus ja ennetamine tõhusamaks.

Need töösuunad on maasotsiaaltöös omal kohal. Eriti oluline on siin kohalike võrgustike tundmaõppimine, toetamine ja aktiveerimine, mis kokkuvõttes loob juurde sotsiaalset kapitali. See puudutab mitteformaalseid suhteid, aga ka töölaseid suhteid külgnevate erialade esindajate ja kogukonna võtmeisikutega. Maasotsiaaltöötajate partneriteks on enamasti kõik oma töö tõttu kokku puutuvad spetsialistid: kooli- ja lasteaiaõpetajad, perearstid, politseiametnikud, raamatukoguhoidjad. Kohalikud huvirühmad ja spetsialistid on huvitatud kohaliku elu edendamisest ja heaolu suurendamisest, kuid nad ei pruugi olla üksmeelel selle saavutamise teedes, nende vahel võib esineda lahkavõimusi ja pingeid. Sotsiaalruumiline analüüs keskendub suhtevõrgustikele ja ruumilistele erisustele ning otsib osalusvõimalusi erinevate isikutele ja gruppidele (Reutlinger, 2009, 20, Spatscheck, 2012).

Sotsiaalruumiline lähenemine pakub raamistikku, et uurida kogukonna ning avalikku elu mõjutavate asutuste ja institutsioonide omavahelisi suhteid ja arengut. See aitab leida võimalusi koostegemiseks, inimeste osaluseks ja paindlikeks lähenemisteks kohaliku elu arendamisel.

1.3. Sotsiaalne kapital ja osalus

Sotsiaalne kapital on lai mõiste, millega seostatakse selliseid märksõnu nagu vastastikune usaldus, suhtevõrgustikud, koostöö ja kodanikuühiskond. Putnam (2000) määratleb sotsiaalset kapitali järgmiselt: sotsiaalne kapital luuakse vabatahtlikes ühendustes tekkivate suhtevõrgustike kaudu, ta põhineb vastastikusel usaldusel ja aitab inimestel ühiste eesmärkide saavutamise nimel koostööd teha.

Putnami sotsiaalse kapitali teooriasse on hõlmatud avalikud ja isiklikud aspektid. Võib vaadelda nii sõpradevahelisi suhteid, isiklikel kontaktidel rajanevaid sõpruskondi kui ka avalikke organiseerunud inimgrupe. Sellistest ühingutest ja sidemetest on kasu kahepoolne: isiklik ja avalik. Tugevad sotsiaalsed võrgustikud aitavad inimesel teha karjääri, kui ta oskab

ära kasutada tuttavate ringi, kellega ta seotud on. Samamoodi töötab sotsiaalne kontroll näiteks külas, kus tänu sellele, et kõik tunnevad kõiki, on vähem kuritegevust (Putnam 2000).

Fukuyama (2000) kirjeldab sotsiaalset kapitali, kui normi, mis aitab ühel või mitmel inimesel koostööd teha. Normina käsitleb ta vastastikust vahetust. Kõige lihtsam sotsiaalse kapitali definitsioon kõlaks järgmiselt: sotsiaalne kapital on usaldus teiste inimeste vastu, hoolimata sellest, kas neid tuntakse või mitte.

Mõiste sotsiaalne kapital näib seostuvat majandusega, see on midagi, mis ei ole rahas mõõdetav, kuid ometi võrreldakse sotsiaalset kapitali varaga. See annab mõista, et peetakse silmas nähtust mis, nagu ka raha, võib olla abiks või eelduseks paljude teiste hüvede saavutamisele.

Kodanikuühiskonda puudutavas diskussioonis tähendab sotsiaalne kapital kollektiivi – ühiskonna, kogukonna või rühma –, mitte üksiku indiviidi ressursse (Putnam 2000). Kollektiivse ressursina tähistab sotsiaalne kapital usaldust, ühiseid norme ja võrgustikke, mis tõstavad ühiskonna või kogukonna liikmete võimet, tegutseda koos oma ühiselu korraldamisel ja ühiste eesmärkide saavutamisel. Putnam (2000) on sotsiaalse kapitali näitajatena kasutanud muu hulgas kodanikeühenduste arvukust, ajalehtede lugemisaktiivsust ning osalemist rahvahääletustel.

Sotsiaalse kapitali mõiste kasutamist regionaalse majandusliku ebavõrdsuse seletamisel on kritiseeritud, kuna majandusarengu peamised takistused on tihti sellised, mida ühiskonnaliikmed ei suuda mõjutada ka omavahel koostööd tehes. Sotsiaalse kapitali areng on ka ise omakorda mõjutatud poliitikast ja majandusest, mistõttu võivad tekkida nii nõiarüngid kui ka positiivselt ennast võimendavad arenguprotsessid. Kui inimeste vaheline koostöö viib soovitud tulemusteni, kasvab nii inimeste heaolu kui ka nende soov edaspidigi koostööd teha. Kui aga ühine tegevus peab korduvalt pörkama vastu ületamatuid takistusi, väheneb lõpuks ka valmidus koostööks (Putnam 2000).

Ka Fukuyama märgib kodanikuühiskonna märkimisväärset rolli sotsiaalse kapitali kujunemisel, kuid rõhutab, et sotsiaalne kapital on ise tugeva kodanikuühiskonna tekke eeldus, mitte vastupidi (Fukuyama 2000).

Sotsiaalne kapital on üks keskseid mõisteid, kui jutt on kodanikuühiskonna ja kogukondade võimekuse arendamisest. Kodanikuühiskonna ja kogukondade toimimine on väga tähtis

inimeste heaolu seisukohalt ning aitab teha tulemuslikku sotsiaaltööd. (Selg, Linno 2011). Kui inimesed tunnevad end kuuluvat sinna kogukonda, siis loob see „meie“- tunde ja tähendab vastikust hoolimist ja vajadusel ka hoolitsemist.

Võrreldes „tõelise“, see tähendab majandusliku kapitaliga on sotsiaalse kapitali loomine odav. Omavalitsustel ja teistel kohalikel süsteemidel on võimalik seda tõhusalt kasvatada suhteliselt väheste investeeringute ja jõupingutustega. Sotsiaalsel kapitalil on omadus laieneda väiksemagi hea tahte avalduse tulemusena. Peamiselt on aga vaja mõtteviisi muutust.

Sotsiaalsel kapitalil on kaks tahku. Üks tahk on need ressursid, mis on kättesaadavad mingile sotsiaalsele grupile, olgu selleks pere, organisatsioon, paikkond või omavalitsus. Seejuures on kapitaliks just kättesaadavus, ei piisa ainult ressursside olemasolust (Selg, Linno 2011).

Täiesti isetoimiv hooliv kogukond on utoopiline ideaal. Kuid hoolivam kogukond, mis tähistaks tagasipöördumist individualistlikust ühiskonnast kogukonna juurde selle sõna algses tähenduses (koos elamine, ühiste huvide jagamine, üksteisele toe pakkumine) on kindlasti teostatav. Seda näitavad ka arvukad kohalikud algatused mitmetes naabruskondades ning kultuurilistes ja usulistes kogukondades. Sotsiaaltöötajad võivad mängida olulist rolli igasuguste hoolivate kogukondade arengu ja kestlikkuse toetamises, pöörates erilist tähelepanu haavatavate inimeste kogukonda kaasamisele (Ewijk 2008). Maapiirkondadeks on sellisteks näideteks erinevad külaseltsid ja mittetulundusühendused, kes tegelevad kohaliku elu korraldamisega ning seeläbi loovad sotsiaalseid suhteid ja sidemeid kogukonnaliikmete vahel. Naabruskonna ja üksteise tundmaõppimine loob eelduse, et keegi ei jää ka üksiku maakoha metsatalus märkamata ning abita.

Sotsiaalse kapitali poolest rikkas kogukonnas või kollektiivis tajuvad inimesed ühtekuuluvust ja toetavat õhkkonda, usaldavad ja aitavad üksteist vastastikku, neil on hea ja turvaline olla. Sellises õhkkonnas elavad ja tegutsevad inimesed tunnetavad oma sotsiaalset vastutust ja peavad tähtsaks õiglust (Selg, Linno 2011).

Paljud inimesed on valmis lisaks oma põhitööle võtma veel vabatahtlikke tegevusi ning abistama ka vabast ajast. Seda ressursi võetakse kui enesest mõistetavat, pööramata tähelepanu selle arendamisele. Sotsiaaltöötaja suudab teha kohalike inimeste heaks rohkem, kui ta teadlikult toetab vastastikuse abistamise võrgustike kujunemist ning aitab leida väljundeid kõigil neil, kel on soovi teiste heaks tegutseda (Selg, Linno 2011).

Kohalike omavalitsuste sotsiaalkomisjonide ja teiste sotsiaaltöötaja koostööpartnerite osalemist kohaliku sotsiaaltöö arendamisel ja sotsiaalprobleemide lahendamisel võib vaadelda ka kui sotsiaalset kapitali, mis aitab kaasa kogukonna sotsiaaltööle.

1.4. Maasotsiaaltöö eripära

Sotsiaaltöö linnas ja maapiirkondades on erinev. Mõiste maasotsiaaltöö koondab enda alla sotsiaaltöö iseärasused, mis on seotud tegutsemisega väiksemates ja kaugemates paikades, väikelinnades, külates ja hajaasustusega piirkondades. Need on paigad, kus paljuskord järgitakse paikkonna traditsioonilist elustiili, inimesed tunnevad üksteist, tajuvad kogukondlikku ühtekuuluvust ning elavad kodupaiga käekäigule vahetumalt kaasa kui suuremate linnade elanikud. Maakohas mõjutab inimeste abistamist see, et kohalik elustiil ja maailmavaade on mingil määral ühine kõigile kohalikele elanikele, sealhulgas ka sotsiaaltöötajatele ning teistele spetsialistidele ja ametnikele (Selg, Linno 2011).

Maal elavad ja töötavad sotsiaaltöötajad on oma otsustes vähem vabad võrreldes linnasotsiaaltöötajatega, sest nad on kogukonnaga seotud saja nähtamatu niidiga. Isiklike tutvus- ja sugulussuhete ning kutsetöö ja eraelu läbipõimimise tõttu on tal raske vältida topeltsuhteid. Teadmine kogukonnas toimuvatest protsessidest ning seostest erinevate osapoolte vahel võib neid toetada otsuste tegemisel kuid liigne isiklik seotus ja topeltrollid võivad olla ka takistavaks asjaoluks (Selg 2006).

Sotsiaaltööl on väga tähtis osa keskkonnal, kus seda tööd praktiseeritakse ning eriti kehtib see maapiirkondades. Keskkond mõjutab väga tugevalt professionaalse praktika iseloomu, samuti töötajat ennast. See tähendab, et kui maal sotsiaaltöötaja elab samas kohas, kus ta töötab, tuleb tal pidevalt vaeva näha, et saavutada kompromissi isikliku elu ja töö vahel. Sotsiaaltöötaja jaoks on väikeses kogukonnas keeruline eristada töösituatsioone tavaelust ning piiride ületamist tööülesannete ning isikliku elu puudutavate küsimuste vahel tuleb maasotsiaaltöötaja töös väga tihti ette (Green 2003).

Maasotsiaaltöö on küll tihedalt seotud kogukonna(sotsiaal)tööga, kuid neid ei tohi segi ajada. Esimene on sotsiaaltöö praktika mõistmise viis või arusaamade kogum, mis tegeleb maakoha geograafilisest iseärasustest ja maakogukonna eripärast tulenevate praktiliste probleemide ja

kutsealaste piirangutega, teine on aga suunatud nii linna- kui maakogukonna arendamisele ja neis teenuste pakkumisele (Selg 2006).

Maakogukondades töötavatel sotsiaaltöötajatel peab olema ümberringi toimuvast terviklik ülevaade ning väga mitmekülgne teadmistepagas näiteks kohalikust majandusest, poliitikast ja geograafiast. Kõik see on vajalik, et töötaja suudaks mõista protsesse ning vajadusel sekkuda ja neid muuta (Green 2003).

Maasotsiaaltööd uurinud Gutmann (2010) ja Reilent (2012) leidsid, et maapiirkonnas töötavad sotsiaaltöötajad sageli üksinda. Linnades või suuremates omavalitsustes on laste, eakate või puuetega inimeste jaoks eraldi spetsialistid.

Tänapäevane elustiil ja linnastumine on jõudnud ka maale, kuid maapiirkondades on siiski säilinud eluviis, mida ei saa linna omaga võrrelda. Sageli elatakse oma elu piiratud inimeste ringis, kus valitsevad ühised normid ja väärtused. Vastavalt sotsiaalse vahetuse teooriale on maakogukonnas suhetel määratu mõju ressursside kättesaadavusele ja põhivajaduste rahuldamisele, sest maal on ressursse alati ebapiisavalt või pole nende kvaliteet vastuvõetav. Niisiis just mitteformaalsed suhted aitavad peredel, rühmadel, organisatsioonidel ja kogukonnal tervikuna jõuda ressurssideni kogukonna sees kui ka väljaspool (Selg 2006). Mitteformaalsete suhete vajalikkuse nii sotsiaaltöös kui ka kogukonna toimimisest kirjutas oma bakalaureusetöös välja ka Martin Parts (2014), kes leidis, et sellised suhted on kui käepikendus sotsiaaltöötajale, mille läbi saab sotsiaaltöötaja end probleemidele lähendada.

Samas kogukonnas elamisel ja töötamisel on palju eeliseid, aga ka mõned puudused, näitas Reilenti (2012) uurimus. Sotsiaaltöötajad ise pidasid suurimaks eeliseks kohalike elanike tundmist, mis lihtsustab töö tegemist ja võimaldab klientidega inimlikumalt suhelda. Maapiirkonna sotsiaaltöötajatel tuleb leppida mitmete paratamatute aspektidega, mis esmapilgul võivad negatiivsetena tunduda. Sotsiaaltöötaja töötab maapiirkonnas üksinda, tuleb tegeleda kõikide klientidega, kaasarnatud naabrid, sugulased ja sõbrad. Maasotsiaaltöötajad on kõigile alati kättesaadavad ja neil on üsna vähe privaatsust (Reilent 2012).

Maasotsiaaltöö tulemuslikkus sõltub suuresti heast koostööst paljude inimeste ja asutuste vahel, seepärast tasub suhete loomisele teadlikult kaasa aidata. Hea viis on erineva ametlikkuse astmega kokkusaamiste korraldamine teatud sihtgrupiga või sama probleemistikuga tegelevatele inimestele (Selg, Linno 2011).

Maapiirkonnas on sotsiaaltöötaja ja klient omavahel seotud. Sageli ollakse tuttavad juba lapsepõlvest ning teatakse nende suguvõsa tausta. Kui elatakse piirkonnas juba aastaid, hakkab kaduma objektiivsus ning on raske saada üle eelarvamustest (Gutmann 2010).

1.5. Konfidentsiaalsuse probleem maasotsiaaltöös

Konfidentsiaalsuse teema on üheaegselt nii tähtis kui keeruline. Sotsiaaltöös on konfidentsiaalsus institutsiooniline, mitte individuaalne. Töötajad ei tohiks lubada hoida klientide saladusi, sest nad tegutsevad organisatsiooni, mitte iseenda nimel. On eksitav lasta klientidel uskuda, et keegi ei saa teada informatsiooni, mis tõenäoliselt on kättesaadav ka teistele sama asutuse töötajatele. Konfidentsiaalsus ei ole ka absoluutne. Teatud tingimustel on vajalik konfidentsiaalsust rikkuda, näiteks siis kui keegi on ohus. Konfidentsiaalsuse nõuet tuleb võtta tõsiselt, konfidentsiaalsuse põhjendamatu rikkumine kahjustab usalduslikku suhet, austuste ja head koostööd (Thompson 1996).

Moore-Kirkland ja Irey (1981) on arutlenud konfidentsiaalsuse võimalikkusest ja mõistlikkusest maasotsiaaltöös. Eriti keeruline on konfidentsiaalsuse nõudest kinnipidamine maakogukonnas, kus omavahelised suhted on tihedamad ning üksteist tuntakse ja teatakse.

Tihti on sotsiaaltöötajal konfidentsiaalsel informatsiooni, mida ta ei saa jagada tööalase eetika pärast, kuid kogukond arvab, et neil on õigus seda teada. Sellised pinged avaldavad sotsiaaltöötajale ja tema praktikale suurt negatiivset mõju. Kogukonnaliikmed ei pruugi mõista, miks sotsiaaltöötaja aitab näiteks kurjategijat, aga mitte kogukonda (Green 2003).

Konfidentsiaalsusnõude järgimist piirab maakogukonna sotsiaalne reaalsus: probleem, mida sotsiaaltöötaja peab konfidentsiaalselt käsitlema, pole ammu enam saladuseks ei pere ega sugulaste ringis ja ka kogukonnas. Maapiirkondadele on iseloomulik, et selle liikmete omavaheline tegevus, kas kodus või väljapool kodu on avalik ja paljudele teada. Sageli saab info teatavaks kliendi enda suu läbi. Autorid rõhutavad, et traditsiooniline arusaam konfidentsiaalsusest on maasotsiaaltöö kontekstis sageli sisutühi. Nad märgivad, et sotsiaaltöötaja ülesanne on tegelda kuulujuttude ja hirmudega kogukonnas. On hea, kui sotsiaaltöötaja saab kohtuda asjaga nii otseselt, kui kaudselt seotud inimestega, et ventileerida, jagada informatsiooni ja teha otsuseid. Konfidentsiaalsusega ülepingsutamine võib maaelu kontekstis luua saladuste aura, mis soodustab kuulujuttude teket. Maapiirkonna sotsiaalses

tegelikkuses on konfidentsiaalsus väga piiratud ning töötaja, kes lubab rangelt konfidentsiaalset suhet abistamise protsessi käigus, ei arvesta maaelu eripäraga (Moore-Kirkland, Irey 1981).

Võttes arvesse maapiirkondades elavate inimeste vähest privaatsust ja seda, et üldiselt üksteist tuntakse, siis on pea võimatu täielikku konfidentsiaalsust hoida Reilent (2012). Vähene privaatsus on maasotsiaaltöö loomulik osa ja, et kliendi seisukohalt ei ole mõttekas ülemäära jäika konfidentsiaalsust taga ajada, kuna sellisel juhul jääks koostöö tegemata. Paljud probleemid saavad lahenduse võrgustikutöös, kus konfidentsiaalsusnõude ületähtsustamine võib takistada lahenduste leidmist. Maasotsiaaltöös tuleb arvestada, et enamus koostööpartnereid ei ole sotsiaalvaldkonna inimesed ja nad ei pruugi kliendi saladuse hoidmisest teadlikud olla.

Probleemipüstitus

Maasotsiaaltööd on Eestis viimastel aastatel põhjalikumalt uurinud Gutmann (2010) ja Reilent (2012). Uurimustes kajastatakse maasotsiaaltöö eripära ja sotsiaaltöötaja kogukonnaliikmeks olemise eeliseid ja puudusi. Kummaski uurimuses ei mainita sotsiaaltöötaja koostööpartnerina volikogu ja selle sotsiaalkomisjoni.

Sotsiaaltöö praktiseerimine väikestes maaomavalitsustes on sotsiaaltöötajate erineva haridustaseme, puuduvate kvaliteedinõuete ja standardite tõttu erinev. Kuna sotsiaaltöö on pidevas suhtluses keskkonnaga, siis tekivad küsimused, millised faktorid mõjutavad sotsiaaltööd ja sotsiaalteenuseid kohalikes omavalitsustes (Raudava 2013, b).

Reguleerimata on sotsiaaltööpraktika, puuduvad sotsiaaltööstandardid ning sotsiaaltöötajatel puudub sageli sotsiaaltööalane haridus. Kõik see tekitab eelavamusi ning kohalik omavalitsus peaks leidma lahendused, kuna kõikidel inimestel on õigus saada sotsiaalset tuge ning kasutada sotsiaalteenuseid. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonid jagavad väikestes kogukondades sotsiaalset vastutust. See ei lase inimlikel süüdistustel tõusta sotsiaaltöötaja vastu ning sotsiaaltöötaja ei saa muutuda monarhiks (Raudava 2013,a).

Minu arvates vääriks põhjalikumat uurimist sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide omavaheline koostöö ja sotsiaalkomisjonide roll maasotsiaaltöö korraldamisel. Kuna sotsiaaltöötaja väikeses vallas töötab peamiselt üksinda, siis on tal raske üksinda korraldada kogu piirkonna sotsiaalvaldkonna tööd. Leian, sotsiaalkomisjonid võiksid olla kohalik sotsiaalne kapital, kellega sotsiaaltöötaja saab koostööd teha.

Maal töötav sotsiaaltöötaja peab tundma ja oskama arvestada kohalikku kultuurilist eripära ning orienteeruma mitteformaalses informatsioonis, vajadusel peab ta töötama üksi ning tegelema kõikide kliendigruppide ja nende probleemidega. Maasotsiaaltöötajal peab olema oskus luua ja hoida häid koostöösuhteid kohalike inimeste, asutuste, institutsioonide ja võtmeisikutega (Kutsestandard...2014). See hõlmab ka koostööd volikogu sotsiaalkomisjoniga.

Sotsiaaltöötajale saab tema töö tõttu teatavaks konfidentsiaalset infot, mida ta peaks probleemide lahendamiseks jagama ka sotsiaalkomisjoniga. Kui palju informatsiooni on sotsiaaltöötaja kohustatud avaldama ja kas konfidentsiaalsus väikeses maakohas on üldse võimalik. Pean silmas seda, et väikses maakogukonnas on info tihti peale juba enne avalik

ning jõuabki sotsiaaltöötajani niinimetatud külajuttude kaudu. Huvitav teema minu jaoks on ka millistest allikatest ja kuidas hangitakse vajaminevat ja adekvaatset informatsiooni otsuse tegemiseks. Kuidas selekteeritakse ja kontrollitakse infot, mille põhjal otsused langetatakse.

Sotsiaaltöötajad peavad olema teadlikud sotsiaaltöötaja eetikakoodeksist (Sotsiaalala...2005). Mind huvitab, kuidas on konfidentsiaalsuse ja saladuse hoidmise teemast teadlikud sotsiaalkomisjonide liikmed ja kuidas tagatakse, et teatavaks saanud isikuandmed ei leviks väljapoole komisjoni.

Sotsiaalkomisjonide töö on paljudes valdades reglementeerimata. Selgelt on paika panemata reeglid, kuidas sotsiaalkomisjon töötab ja kuidas jõuavad lahendamist vajavad küsimused komisjoni töölauale. Kas väikeses vallas komisjonid üldse vajavad eraldi regulatsiooni oma koosolekute pidamiseks.

Sotsiaaltöötaja eriti maapiirkonnas on sageli topeltrollides, olles üheaegselt nii kogukonnaliige, vallavalitsuse ametnik. Tihti kuuluvad sotsiaaltöötajad ka volikogu sotsiaalkomisjoni. Kogukonnaliikmeks olekuga seotud rollikonflikte on uurinud oma magistritöös ka Reilent (2012), kes märkis, et väikeses omavalitsuses on topeltsuhted paratamatud. Pole välistatud, et ühel hetkel võib naaber või aastatetagune klassikaaslane vajada sotsiaaltöötaja abi. Ka sotsiaalkomisjonide liikmed puutuvad kokku sotsiaalsete probleemidega, neile saavad teatavaks konfidentsiaalsed andmed ja nad peavad kujundama seisukoha kuidas probleeme lahendada. Sarnaselt sotsiaaltöötajale on nad ka kogukonnaliikmed ning ka nemad on topeltrollides, olles samaaegselt kolleeg, naaber, sõber jne.

Sotsiaalkomisjonide ja sotsiaaltöötajate omavaheline töökorraldus, koostöö ja sotsiaalkomisjonide roll maasotsiaaltöö korraldajana on Eestis veel uurimata ala. Seepärast soovisingi oma töö fookuse suunata sotsiaalkomisjonide ja sotsiaaltöötajate vahelisele koostööle, kui võimalusele arendada ühiselt oma koduvalla sotsiaaltööd.

Eelnevast lähtuvalt on minu magistritöö eesmärk uurida, millised on maapiirkonna väikevaldade sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste kogemused oma koduvalla sotsiaaltöö tegemisel.

Uurimisküsimused

- Millised on sotsiaaltöötajate kogemused koostööst sotsiaalkomisjonidega?
- Millised on sotsiaalkomisjonide esimeeste kogemused koostööst sotsiaaltöötajatega?
- Milline on sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostöö vallasotsiaaltöö korraldamisel?

II Peatükk: Metoodika

2.1. Meetodi valik

Minu uurimus põhineb sotsiaalruumilisel lähenemisel (Spatscheck 2012). Keskendun sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostööle ning vastastikustele ootustele oma valla sotsiaaltöö korraldamisel. Uurin seda fenomeni osaliste endi vaatenurgast, milleks on kõige kohasem kasutada kvalitatiivset meetodit.

2.2. Valim

2.2.1. Valdade ja osalejate valik

Uurimuse soovisin läbi viia suhteliselt sarnase taustaga maapiirkondade väikevaldades. Otsisin valdu, mis on enne taasiseseisvumist olnud traditsiooniline põllumajanduspiirkond ja milles on säilinud valla jaoks oluliste keskustena veel endised ühismajandite või osakondade keskused. Sobivaid valdu otsides vaatasin ka valla territooriumi suurust. Rahvaarv valdades oli küll väike, kuid pindala, kuhu külad hajusalt paigutuvad on suur. Eeldasin, et kui sotsiaaltöötaja töötab maapiirkonnas üksinda ja peab olema kursis kogu valla probleemidega, vajab ta enda kõrvale partnerina sotsiaalkomisjoni.

Uurisin internetist valdade tausta ja tegin valiku nende hulgast, kus oli säilinud põllumajanduslik tootmine, traditsiooniline maaelu ja kombed. Lõpliku valiku tegin alla 2000 elanikuga Kesk-Eesti valdade hulgast, kus sotsiaaltöötaja töötas peamiselt üksinda.

Sotsiaalkomisjonide esimeeste ja aseesimeeste valiku põhimõtteks on, et nemad on kohaliku volikogu liikmed ning valmis võtma vastutust kohaliku elu arengu eest. Lähtudes töö eesmärgis ja probleemipüstitusest koostasintervjuu kava nii sotsiaaltöötajatele kui sotsiaalkomisjoni esimeestele.

2.2.2. Osalejate kirjeldus

Uurimuses osalevate sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste isikute anonüümsuse tagamiseks olen andnud neile varjunimed ning asendanud valdade nimed tähtedega A, B, C ja

D. Respondentidest paremaks arusaamiseks annan ülevaate tabelina (vt tabel 1). Respondentide elukohta ma intervjuu käigus ei täpsustanud, kuid vastustes nad siiski rääkisid, kuidas elukoht mõjutab nende tööd. Seepärast esitan tabelis (tabel 1) ka respondentide elukoha.

Tabel 1. Uurimuses osalejad

Nr	Formaalne roll	Nimi, tähis	Staaž omavalitsuses	Elukoht
1	Sotsiaaltöötaja	Juta (A)	1 a	Maakonnakeskuses
2	Sotsiaalkomisjoni esimees	Mari (A)	1 a komisjoni esimees, 11 a komisjoni liige	Oma valla keskuses
3	Sotsiaaltöötaja	Laine (B)	23 a	Teises maaomavalitsuses
4	Sotsiaalkomisjoni esimees	Tiiu (B)	5 a sotsiaalkomisjoni esimees	Oma valla külas
5	Sotsiaaltöötaja	Kati (C)	22 a	Oma valla külas
6	Sotsiaalkomisjoni esimees	Maie (C)	1 a	Oma vallas
7	Sotsiaaltöötaja	Ene (D)	8 a	Oma vallas
8	Sotsiaalkomisjoni aseesimees	Anu (D)	13 a komisjoni liige	Oma valla külas

2.3. Intervjuude käik

Intervjuude läbiviimiseks kirjutasin esmalt valdade sotsiaaltöötajatele, kus tutvustasin ennast ja oma töö eesmärki. Kuna kirjadele ei vastatud, siis võtsin ühendust telefoni teel. Sotsiaaltöötajate kaudu sain kontakti ka sotsiaalkomisjoni esimeestega. Telefoni teel pöördumistele keegi ära ei öelnud. Kinnitasin, et oma töös ei maini ma intervjuueeritavate nimesid, samuti maakonna ega valla nime, et vastajad ei ole oleks äratuntavad.

Intervjuud viisin läbi 2015 aasta märtsi ja aprilli kuus. Sotsiaaltöötajatega vestlesin nende kabinettides või vallamaja puhkeruumis neljasilma vestluses. Komisjonide esimeestega kohtusin nende igapäeva tööruumides (lastaias) või vallamaja saalis. Sissejuhatuses selgitasin

oma töö eesmärgi ja kirjeldasin varasemaid uurimusi, millest sain inspiratsiooni oma magistr töö kirjutamiseks. Palusin luba intervjuu salvestamiseks diktofonile ja rõhutasin töö anonüümsust ning, et töös ei ole võimalik vastajat tuvastada. Mainisin ka, et mind ei huvita niinimetatud õiged vastused või see kuidas asjad võiksid olla, vaid see kuidas asjad tegelikult on ja kuidas vastajad seda näevad.

Keskmiselt oli intervjuu kestus 45 minutit. Kõige lühem intervjuu kestis 32 minutit, pikem aga 1 tund ja 18 minutit. Respondendid pidasid teemat huvitavaks ja vajalikuks. Valdavalt tundsin, et nad tahtsid oma kogemustest rääkida, mind usaldati ja räägiti ka väga isiklike asju, kui kogu valla elu puudutavaid probleeme. Töö teoreetiliseks aluseks olev sotsiaalsuhteline lähenemine tundus olevat täiesti õige valik, sest vestlustest tuli selgelt välja see, kuidas keskkond, inimesed ja nende vahelised suhted mõjutavad ühe piirkonna inimeste elu (Spatscheck 2012).

Avatud küsimustega intervjuu võimaldas uurimuses osalejatel väljendada oma mõtteid ja arvamusi oma sõnadega ning tuua näiteid praktilistest kogemustest. Ettevalmistatud kava võimaldas intervjuu käiku juhtida, kuid andis intervjuus osalejale vabaduse rääkida ka teistest talle olulistest temadest. Intervjuu kava aitab keskenduda olulisele ja säilitada fookust töö eesmärgil.

Intervjuu ühe sotsiaalkomisjoni esimehega ebaõnnestus. Ei oska öelda, kas oli põhjuseks meie omavahelike sobimatus, vastaja ebakindlus või varasem negatiivne kogemus, kuid intervjuueeritav oli väga kidakeelne ja sellest intervjuust ei joonistunud välja teemasid, mida analüüsida. Sellest lähtuvalt tegin lisaks ühe intervjuu ka sama valla sotsiaalkomisjoni aseesimehega, kes on samuti volikogu liige.

Üldiselt rääkisid respondendid vabalt ja spontaanselt. Ühel sotsiaalkomisjoni esimehel oli paberi peale välja kirjutatud tema jaoks olulised punktid, millega sotsiaalkomisjon on tegelema.

Kõik intervjuud kulgesid meeldivas ja rahulikus õhkkonnas, tunda, et respondentidele meeldis, et keegi tundis huvi nende töö vastu. Üllatav oli, et respondendid tahtsidki rääkida rohkem oma tööst, kootööpartnerites ja klientidest, kui iseendast. Huvitav oli ka see, et ei sotsiaaltöötajad ega ka komisjonide esimehed ei nimetanud oma inimesi klientideks. Ikka öeldi, et inimeste või perede probleemid ja mured. See näitab lähedast ja isiklikku suhte oma kogukonna inimestega.

Magistritöö mahtu arvestades otsustasin intervjuuerida esialgu viie valla sotsiaaltöötajat ja sotsiaalkomisjoni esimeest. Vastavalt vajadusele olin valmis respondentide arvu muutma. Teinud ära intervjuud nelja valla sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehega, hakkasid välja joonistuma ühised jooned ja tekkima kordused. Erinevused olid väikestes nüanssides ja näidetes. Pidasin nõu oma töö juhendaja Marju Seljaga ja leidsime, see respondentide arv on piisav töö tegemiseks.

2.4. Analüüsimetod

Andmete analüüsimisel kasutan temaatilist analüüsi, mis võimaldab jõuda nähtuste või probleemideni, mida enne ei teatud (Ezzi, 2002). Temaatiline analüüs tähendab teemade otsimist andmete seest. Temaatilise analüüsi puhul ei ole tulemusi võimalik ette ennustada, teemad kujunevad andmete kodeerimise käigus (*ibid*).

Temaatilise analüüsi eesmärgiks on leida üles andmetes peituvad tähendused ja arusaamad (Ezzy, 2002) Selgitatakse välja teemad ja nende järjestus ning mida ja kuidas räägitakse. Uurija sõnastab andmete kogumisel uurimuse eesmärgi ja uurimisküsimused, kuid andmetes pööratakse lisaks uurija sõnastatud teemadele tähelepanu ka sellele, mis on uurimuses osalejate jaoks oluline, mida nad on selle teemaga seoses pidanud oluliseks rääkida (*ibid*).

Temaatilisel analüüsil on kolm etappi (Ezzy 2002). Esmalt toimub avatud kodeerimine, kus leitakse algsed kategooriad koos nende omadustega. Kood on silt või märksõna, millega tähistatakse tekstilõike. Kodeerimise käigus jaotatakse tekst osadeks, et seda põhjalikult uurida ja mõista. Andmeid uuritakse hoolega ning püütakse leida ühiseid nimetusi. Teiseks etapiks on telgkodeerimine ehk koodide kategooriatesse jaotamine. Kategooria on uurija loodud üksus, millesse koondatakse sarnased koodid. Edasi uuritakse kategooriate omavahelisi suhteid ja hierarhiaid ja rühmitatakse neid sarnasuse alusel. Kolmas etapp on selektiivne kodeerimine ehk põhiteemade määratlemine, millele analüüs fokusseerib (*ibid*).

Temaatilist analüüsi võib kasutada vähe uuritud valdkondade ja teemade uurimisel, kuid kvalitatiivse uurimuse kitsaskohana võib esile tuua uurija seotust ja võimetust täielikult distantseeruda uuritavatest inimestest, protsessidest ja kontekstidest (Ezzy, 2002).

Intervjuude ülekuulamine, transkribeerimine ja mõtestamine oli väga huvitav tegevus. Kõige pealt kuulasin ja lugesin saadud vastuseid ja märgistasin ära lõigud ja tsitaadid, mis olid seotud minu tööga, et välja töötada esmase kodeerimise aluseid. Teistkordsel kuulamisel ja lugemisel püüdsin rohkem süveneda vestlusesse, kus selgusid uued nüansid ja tähelepanekud. Intervjuusid kuulates hakkasid välja joonistuma sarnased teemad ja probleemid. Erinevused olid nüanssides ja praktikas, kuidas sotsiaalkomisjoni tööd korraldati. Teematilise analüüsi käigus kerkisid üles konkreetsemad teemad, mida uurisin. Võrdlesin neid ja otsisin ühiseid jooni ning seaduspärasusi. Intervjuude sarnasuste ja erinevuste leidmisel sündisid uued kategooriad ja arusaamad.

Kõige pealt vaatasin läbi ja analüüsisin respondentide vastuseid iseenda kohta, kuidas ja mida nad endast räägivad, seejärel vaatasin konteksti, milles nad töötavad, milliste probleemidega tegelevad ja kuidas ning kellega teevad koostööd valla sotsiaaltöö korraldamisel.

2.5. Eneserefleksioon

Kuna ma ise elan ja töotan maal ning kuulun ka sotsiaalkomisjoni, siis soovisin oma magistritöö teha just maasotsiaaltööst. Lugesin varasemaid maasotsiaaltöö uuringuid ja leidsin, et seal ei ole kajastatud sotsiaalkomisjone, kui maasotsiaaltöötaja koostööpartnereid. Tundsin ka isiklikult huvi, kuidas töötavad teised sotsiaalkomisjonid. Uurimuse tegemine andis mulle hea võimaluse tutvuda teiste sotsiaalkomisjonide tööga, saada kogemusi ning uusi ideid, kuidas oma koduvalla sotsiaalkomisjoni tööd arendada.

Kuna uurin valdkonda, millega olen ka ise seotud, siis püüdsin arvestada andmete kogumisel ja teematilise analüüsi tegemisel ka enda eelarvamuste ja hoiakutega.

Esimeste intervjuude tegemisel püüdsin ma ise kinni hoida ette antud raamidest, kuid vastajad hakkasid ise tooma väga huvitavaid näiteid ja uusi teemasid, mis ainult rikastasid minu tööd. Edasiste intervjuude käigus olin ise juba ka vabam ning vestlused sujusid ladusalt. Kui rääkisin intervjuus osalejatele ka enda taustast ja kogemustest, siis respondendid avanesid ja minuga suheldi, kui kolleegiga, keda võib usaldada.

III Peatükk: Analüüs

Järgnev peatükk on jagatud vastavalt avatud kodeerimise teel tekkinud kategooriatele. Peatükk on jagatud neljaks suuremaks osaks, mis omakorda sisaldavad alapeatükke. Esimeses osas annan ülevaate sotsiaaltöötajatest, sotsiaalkomisjonide esimeestest ja sotsiaalkomisjonide liikmetest, nende tulekust sotsiaalvaldkonda ning hariduslikust ettevalmistusest. Seejärel kirjeldan valla sotsiaaltöö eripära ning sotsiaalkomisjonide ülesandeid ning rolle maasotsiaaltöö korraldamisel. Lõpetuseks analüüsin koostööd sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide vahel.

3.1. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed – eneseesitlus

Intervjuudes osalejate eneseesitlus annab taustateadmise minu uurimuses osalenud sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste jõudmisest sotsiaalvaldkonda. Järgnevas alapeatükis analüüsin, kuidas jõudsid sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed sotsiaalvaldkonna juurde, mis oli valiku põhjuseks või ajendiks ning kirjeldan respondentide sotsiaaltööst ettevalmistust.

3.1.1. Tulek sotsiaalvaldkonna juurde

Peale taasiseseisvumist korraldati ümber põllumajandusega tegelevad ühismajandid ja suur hulk inimesi maal pidi otsima endale uue töökoha või isegi omandama uue eriala. Valdadesse loodi sotsiaaltöötajate ametikohad ning tööle võeti esimesed inimesed. Ettekujutus sotsiaaltööst kui erialast puudus nii vallavanematel, sotsiaaltöötajatel kui volikogu liikmetel.

3.1.1.1. Sotsiaaltöötajad

Maal töötavad sotsiaaltöötajad on enamasti oma ametis olnud pikka aega ja võiks arvata, et see on olnud nende teadlik ja kaalutud valik. Kuid analüüsist selgus, et nii see ei ole. Taasiseseisvumise järel toimusid maapiirkondades suured muutused põllumajanduse ümberkorraldamises ning paljud põllumajanduserialade spetsialistid olid sunnitud leidma endale uue töö või õppima uue eriala.

Sotsiaaltöö eriala algusaegadest peale vallavalitsuses tööl olnud Laine jaoks oli ootamatu, kui teda kutsuti valda sotsiaaltööd tegema. Ta oli töötanud raamatukogus ja oli ka kohaliku ühismajandi ametiühingu juht: „*no ma tundsin kõiki ja siis vallavanem tegigi mulle selle ettepaneku hakata, ega ma ei teadnud küll, mis see täpselt on*“. Ka tolleaegsed vallavanemad maapiirkondades olid sageli endised ühismajandite juhid või tippspetsialistid, kes teadsid ja tundsid oma piirkonna inimesi. Inimeste tundmist, suhtlemisoskust ja empaatiavõimet peetakse sotsiaaltöötaja ametis vajalikeks omadusteks.

Sotsiaaltöötaja Kati töötas Eesti taasiseseisvumise perioodil vallavalitsuses sekretärina. Tema soov oli õppida õpetajaks, kuid soovitud erialale ta sisse ei saanud. Samal ajal avati Tallinna Pedagoogikakoolis alles uue suunana sotsiaaltöö või sotsiaalpedagoogika eriala, täpset nimetust Kati ei mäletanud. Kuna õppimise soov oli suur, siis otsustas ta sotsiaalvaldkonna kasuks. Üsna pea loodi valdade juurde ka sotsiaaltöötajate ametikohad ning sellest alates ongi ta töötanud valla sotsiaaltöötajana. Tema intervjuust võib välja lugeda, et valik oli pigem juhuslik, sest kooli sisseastumiskatsetele minnes puudus tal teadmine sotsiaaltöö erialast.

Sotsiaaltöötaja Ene on seda tööd teinud juba üle viieteist aasta. Olles vallamajas sekretäritööl, oli ta juba varem puhkuse või haiguse ajal sotsiaaltöötajat asendanud. Eelmise sotsiaaltöötaja töölt lahkumisel oli loomulik, et ta võtab tööjärje üle, kuna oli tööülesannetega tuttav.

Kohalikus omavalitsuses pisut üle aasta ametit pidanud Juta ütles, et ka tema jõudmine sotsiaaltööle oli juhuslik.

Juta: „Täiesti juhuslikult, selles mõttes, et ma töötasin täiesti kuskil mingisuguses vabrikus ja siis oligi nii nagu, et see töö mind ei rahuldanud. No ja siis tuligi see /.../ pakkumine ja mul oligi nagu plaanis ka midagi muuta ja leidagi mingisugune selline töökoht kus oleks nagu arenguperspektiivi ja. Sellest mõttes nagu, et ... vabrikutöö on selline, et nagu hästi palju füüsilist, et kaua sa nagu vastu pead seal, et teatud vanuseni oled. Et muutud nagu ise aeglasemaks ja sa ei ole nagu enam see. Et siis pigem vaatadki kuskile, et oleks peaga tööd. Ja siis oligi, et kui ma sinna /.../ kandideerisin, siis mulle üheks nõudeks oligi, et ma lähen õppima siis. Ja siis ma läksingi. Ja ma kuidagi ei tea, mulle meeldis see asi ja. Ja vaata eks ma /.../ töötasin ka ju nende kodukülastustega kui vaja.“

Tänaseks on Juta lõpetanud Lääne-Virumaa Kutsekõrgkooli ja tunnistab, et erialane haridus on sotsiaaltöö tegemiseks väga vajalik: „... *et ikkagist see annab nagu selle tausta ja kindluse nagu*“.

Juta ütles küll oma intervjuus, et tema valik oli juhuslik, kuid ta oli otsustanud oma elus teha muudatusi, kandideeris sotsiaaltöötaja ametikohale, siis võib arvata, et päris juhuslik see valik ei olnud.

Kõik intervjuudes osalenud sotsiaaltöötajad rääkisid, et nende eriala valik oli pigem ootamatu ja juhuslik erinevate asjaolude kokkulangemine, kui teadlik.

3.1.1.2. Sotsiaalkomisjonide esimehed

Uurimuses osalenud sotsiaalkomisjonide esimehed olid enne volikokku valimist oma kutsetöö või vabatahtliku tegevuse kaudu kokku puutunud sotsiaalvaldkonna või inimeste probleemidega.

Maie: „No ma ja juba enne olin natuke tegutsenud ja see seltskond ja need arengud vallas mulle tegelikult meeldisid ja ma arvasin, et ma tahan veel nende juures olla ja neid toetada ja siis see vallavanem kutsuski, et ma võiksin kandideerida ja nii ma sinna saingi. Tegelikult sotsiaalvaldkonnaga tegelesin ma juba enne.“

Mari ja Anu olid sotsiaalkomisjoni liikmed juba mitme volikogu koosseisu ajal. Nad puutuvad oma töö tõttu lastaias, koolis või külaseltsis palju kokku abivajavate inimestega ja volikogu sotsiaalkomisjon oli loomulik ja südamelähedane valik.

Mari (A.SK): „Vaata mina olengi sinna saanud ju, et ma olen ju sinna koosseisu kuulunud mitmeid kordi. Ja selles suhtes, et ma mõtlesingi, et tegelikult kui mind inimesed valivad, et ma olen nagu hästi palju saanud aidata neid just nagu selle alaselt, hästi palju on küsitud just lastaiast eks ju neid toetusi ja avaldusi ja vorme ja vahest on isegi nagu väikest nõustamist küsitud, et selles mõttes ma mõtlesin, et kohe, et kui mind valitakse, siis inimesed nagu usaldavad mulle nagu sellel ala rohkem.“

Lastaia õpetajana töötav sotsiaalkomisjoni esimees kõneles, et näeb sageli laste ja pere probleeme. Murekohaks võivad olla lapse tervis, hügieen või pere majanduslik olukord. Tema

poole ollakse juba harjunud pöörduma, sest laste vanemad kohtuvad temaga lasteaias igapäevaselt. Ta on andnud inimestele ka soovitusi oma küsimusega sotsiaaltöötaja poole pöörduda. Veel nimetas ta, et õpetajana on tal õigus teha avaldusi ka lasteaias käivate laste vanemate eest lastaia toiduraha või kohamaksu tasumiseks.

Komisjoni esimeeste hulgas oli ka pensionär, kes on varem leiba teeninud õpetajana, ta tunneb hästi eakate inimeste probleeme, ent tema käe all on üles kasvanud ka mitmeid põlvkondi piirkonna lapsi. Ta tunneb perede ajalugu ja tausta: „*No mina olen ikka nagu pensionäride esindaja, aga need probleemid mis lastega tulevad, ma tunnen, olen juba nende vanemaid või vanavanemaid koolis õpetanud.*“ (Anu).

Komisjonide esimehed on üldiselt kogukonnas aktiivsed inimesed, kes tunnevad muret inimeste käekäigu pärast ning on leidnud, et volikogu ja sotsiaalkomisjon on koht, kus nad saavad aidata inimeste muresid lahendada ja osaleda kogukonna arendamises: „*seal külaseltsis ma ka ikka räägin neile, et saame koos asju teha ja saavad ju mulle rääkida, et siis saan valda edasi anda, et sellised ja sellised asjad on vaja lahendada*“ (Tiiu). Komisjoni esimeeste puhul joonistus selgemini välja teadlik valik sotsiaalvaldkonna kasuks.

Kati intervjuust selgus, et kui volikogu liikmete hulgas ei ole sotsiaalvaldkonda tundvaid inimesi, siis võib sotsiaalkomisjoni esimehe valik olla keeruline. Ta kirjeldas oma varasemast praktikast juhtumit, kus olude sunnil tuli keegi volikogu liikmetest lihtsalt panna komisjoni esimeheks. Sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe koostöös esimehega valiti komisjoni koosseis selline, mis toetas sotsiaaltöötajat, volikogu ja valitsust sotsiaalvaldkonna otsuste tegemisel.

Kati : „No ja siis oli üks agronoom meil komisjoni esimees. Temale pidi alati ütlema, et nüüd on vaja komisjoni teha ja neid asju arutada. Nende endi poolt ei tulnud küll mitte kõige vähematki. Ainult külajuttu ajasid ja ohkasid, et nii keeruline on. See esimees oli muidu tubli tädi, aga sotsiaali asjadest ta ei teadnud tegelikult, seadustest ja. Aga komisjoni liikmete hulgas oli perearst ja kooli õppeala juhataja ja nendest oli küll abi, kui peredega probleeme oli.“

Kirjeldatud sotsiaalkomisjoni esimees on olude sunnil pidanud vastu võtma oma ameti. Sellisel juhul jääb väga palju volikogu komisjoni korralduslikku tööd ka valla sotsiaaltöötaja õlule ning komisjoni esimees ei ole sotsiaaltöötajale partner ja abikäsi. Komisjoni juhtimine on sotsiaaltöötajale veel lisakohustus.

Üldiselt on sotsiaalkomisjonide esimehed oma valiku teinud teadlikult ja juba varem olnud oma kutse- või vabatahtlikus töös seotud kogukonnaga ning tundnud muret kohalike inimeste käekäigu pärast.

3.1.1.3. Sotsiaalkomisjoni liikmed

Sotsiaalkomisjoni esimees ja asemees valitakse volikogu liikmete hulgast, kuid komisjonil on võimalus teised liikmeid valida vastavalt vajadustele. Valdade sotsiaalkomisjonide liikmete hulgas oli perearst, kooli- ja lastaiaõpetaja, psühholoog, farmijuhataja või teised sotsiaaltööga külgnevatel erialadel tegutsevaid või kohaliku kogukonnaga seotud inimesi.

Kahe valla komisjonid on moodustatud põhimõttel, et esindatud oleksid kõik valla suuremad külad: *„Ja selles mõttes, vaata, et kuna meil on nüüd sotskomisjoni liikmed praktiliselt ikka suurematest küladest, on need inimesed ju kohal, kes oskavad nagu ka mingit tausta anda. Et selles mõttes on nagu natuke parem. Noh ja mulle meeldib, et perearst on kaasatud sotsiaalkomisjoni ja ta on oma ala spetsialist ja et ka tema saab oma arvamuse öelda“ (Juta).*

Kati rääkis, et kui hajaasustusega vald on territooriumilt suur ja külade omavaheline kaugus üle 20 kilomeetri, siis üksteisest kaugel asuvate külade inimesed ei puutu sageli omavahel kokku. Kõiki külade probleeme ei tea ka sotsiaaltöötaja. Kõikides külates ei ole valitud ka külavanemaid, seetõttu on külade esindajate valimine volikogu komisjonidesse väga vajalik.

Erinevaid valdkondi ja kogukonda tundvate inimeste kaasamist komisjoni peab eriti oluliseks Mari, kelle valla sotsiaaltöötaja Juta on ametis olnud alles lühikest aega ja kes ei ela kogukonnas. Kuna Juta ei ole kursis kohalike inimeste tausta, harjumuste ja traditsioonidega, siis aitavad sotsiaalkomisjoni teadmised valla sotsiaaltöötajat tema töös.

Mari: „... selles suhtes on nagu kaasatud hästi erinevate valdkondade inimesed. Ja mina ütlen just, et inimesi, kes on ka siin kogukonna sees, kes teavad neid, kes on näinud neid probleeme, kes teavad probleemseid peresid. No meil ongi praegult selline olukord, et sotsiaalnõunik on tegelikult uus, et komisjonis on ju kõik liikmed kes tunnevad kõiki. Ta ei pruugi ju üldse seda situatsiooni, mis seal peredes on toimunud, mis iganes. Selle pärast nii nagu ikka ei ole võetud sinna komisjoni liikmeid, et see mulle parasjagu meeldib.“

Ene rääkis, et juhuslikult ja erakondade ettekirjutusel komisjone siiski ei moodustata. Küll oli aga ühes vallas antud komisjoni esimehele soovitusi, et komisjoni liikmed valitaks võimalusel valimised võitnud erakonna nimekirjast. Päris kohustuseks seda siiski ei tehtud ja komisjoni esimehel oli ikkagi vabadus komisjoni liikmeid valida.

Anu: „Tegelikult kõige targem inimene, kes meie sotsiaalkomisjonis peaks olema, on meie bussijuht. Kui sa midagi teada tahad, siis käi korra bussiga maakonna keskses ära ja sa tead kõike mis toimub, kes käis, miks käis, mida tegi. Mida kui palju ostis. Sest nende probleem tuli minuni ka bussijuhi kaudu. Mees lubas naise ja lapsed kõik välja visata ja ise läks pruudi juurde. Ja siis lapsed bussis nutnud ja siis bussijuht rääkis, et sa tegeled ka nende sotsiaali asjadega, et äkki ma saan midagi rääkida või teha. Ja siis ma rääkisin sellest sotsiaaltöötajale. Ja siis kutsime nad välja, siis sai asi lahenduse.“

Peaaegu kõik uurimuses osalejad rääkisid, et sotsiaalkomisjonide liikmetelt tulnud informatsioon aitab neil teada saada olulist informatsiooni kaugematest küladest, mis muidu võib sotsiaaltöötajale pikaks ajaks varjatuks jääda.

3.1.2 Hariduslik taust

Sotsiaaltöötajatele on eriharidus oluline kuid mitte kõigil vastajatel ei ole sotsiaaltöölalast kõrgharidust. Selgus, et sotsiaaltöölalaseks hariduseks peetase ka täiendkoolitusi. Viimastel aastatel tööle asunud sotsiaaltöötajatele seatakse juba nõueteks sotsiaaltöölalase hariduse omamist või õppima asumist, kuid pikema staažiga sotsiaaltöötajatelt ei ole seda nõutud. Erialase haridusega sotsiaaltöötajad leidsid, et haridus annab neile laiemat maailmapildi ja teadmised, mis aitavad neil oma töös paremini hakkama saada.

Sotsiaalkomisjonide esimeestele ja komisjonide liikmetele ei ole seatud haridusnõudeid. Komisjoni esimehed valitakse volikogu liikmete hulgast. Volikokku ei pruugi kandideerida sotsiaaltööharidusega inimesi ja väikeses vallas ei pruugi neid peale sotsiaaltöötaja rohkem olla.

Sotsiaalkomisjoni liikmeteks valitakse tavaliselt inimesed, kes on seotud sotsiaalvaldkonnaga või omavad teadmisi ja informatsiooni, mis aitavad sotsiaalkomisjonil ja sotsiaaltöötajal leida parimaid lahendusi ja langetada otsuseid.

3.1.2.1. Sotsiaaltöötajad

Sotsiaaltöötajad võtavad vastu otsuseid, mis puudutavad inimesi isiklikku elu. Inimeste elude mõistmiseks ja otsuste tegemiseks peavad sotsiaaltöötajal olema selleks vajalikud teadmised.

Väikeses maakohas tunnevad kõik kõiki, ka sotsiaaltöötaja on kõigile nähtav ja tema taust teada. Sotsiaaltöötaja käitumine ja otsused peavad olema aktsepteeritavad kogukonnaliikmete poolt: „*No kui sul ikka haridust ei ole, ega sind nagu keegi ikka ei võta tõsiselt, et nagu, mis mõttes ma siin kamandan neid kooli*“ (Juta). Erialane kompetents ja sotsiaaltöölase hariduse omamine on usalduse tekkimiseks väga vajalik.

Juta puhul oli tööle saamise nõudeks õppima asumine ja sotsiaaltöölase hariduse omandamine. Teised on hariduse omandanud või täiendanud ennast aja jooksul. Pidevalt muutuv seadusandlus ja ühiskonna arengud on sotsiaaltöötajaid ennast toimuvaga kursis hoidma ja erialaselt arendama. Paraku ei ole kõigil sotsiaaltöötajatel erialast kõrgharidust.

Sotsiaaltöötajad rääkisid, et haridust ja selle omandamist peavad nad oluliseks, kuid sotsiaaltöölase hariduse mõistmine on erinev. Laine ja Ene on läbinud kolm aastat kestnud kursuse „Sotsiaaltöö vallas ja linnas“. Nad pidasidki seda kursust oma sotsiaaltöölaseks hariduseks. Nad on töötanud kohalikus omavalitsuses 15 ja rohkem aastat ning teadmised omandanud parktika ja täiendkoolituste kaudu. Viimastel aastatel tööle tulnud sotsiaaltöötajatel on olemas juba sotsiaaltöölane haridus. Tööle saamise tingimuseks on seatud ka hariduse omandamine.

3.1.2.2. Sotsiaalkomisjonid

Intervjuusid sisse juhatades mainisin ära varasemad uuringud ja seisukohad minu uurimustöö teema kohta. Tutvustasin ka Raudava (2013) seisukohta, et volikogu komisjonidesse kuuluvad inimesed, kes ei ole vastavate valdkondade spetsialistid ning seetõttu on küsitav nende komisjonide vajalikkus tänapäevases ühiskonnas.

Raudava uurimuse kinnituseks väitis Laine: „*Tegelikult on tal õigus, et noh, kes satub. Ütleme meil on praegu sotsiaalkomisjoniga vedanud, selle pärast, et /... / on esimees. Tema on professionaal, ta on pädev. Sotsiaalkomisjoni aseesimees on /.../, kes on tõeliselt ütleme eesti keeles väljendudes tutu, mis siis, et tal on, noh ütleme, et haridus matsi ei riku. Tema*

kohta käib see ju. Et kui mingit korda või midagi sa teed, siis ongi selline, et ta ei jaga nagu eriti mitte kõige vähematki. Et ta hakkas juba seaduse sõnastusi muutma ja nüüd ongi olenevalt sellest, kui suureks määrab volikogu komisjoni“ /.../ „Ja kurb on sellest osas, et vanad komisjoni liikmed ei ole viinud pädevusse seadustega. Ma saan aru, et kui sa ei olegi võimeline ... ütlen ka seda, et üks põhjus on see, et inimesed ei viitsi endale seda asja selgeks teha. Meil on komisjon viieliikmeline ja vot need kolm liiget saame ju ise valida, et kes on ikkagi ... oleme proovinud vaadata ikkagi neid, kes on nagu ütleme, kes oleks pädevad ja kellest oleks tolku ka. Ja selles osas, et praeguse seisuga saan öelda, et meil on enam-vähem. Siis vajadusel siis ütleme, et kutsud spetsialiste juurde.“

Laine jutt annab kinnituse ka sotsiaalkomisjonide esimeeste peatükis kirjeldatud näitele, et volikogus ei pruugi olla sotsiaalvaldkonda tundvaid inimesi ja seetõttu jääb üsna suur osa komisjoni tööst ka sotsiaaltöötaja teha. Ka teised sotsiaaltöötajad tunnistati samuti, et paraku ei ole kõik komisjoni liikmed pädevad.

Sotsiaaltöötajad leidsid siiski, et sotsiaalkomisjoni liikmete teadlikkus on aastatega tõusnud, nii nagu on arenenud ka sotsiaaltöö eriala. Komisjonide esimehed on osanud valida sotsiaalkomisjoni inimesi, kes aitaksid neid komisjoni töös ning selleks on küsitud nõu ka sotsiaaltöötajatelt. Kõikides valdades kutsutakse sotsiaalkomisjoni koosolekutele ka sotsiaaltöötaja, kui väikeses vallas sotsiaalvaldkonda kõige paremini tundev spetsialist.

Kui lahendamist ootab eriteadmisi vajav probleem, siis kaastakse komisjoni ka teisi spetsialiste, nagu noorsoopolitseinik, valla konstaabel, kooli sotsiaalpedagoog või ohvriabi töötaja.

Mari: „Aga mina nagu just ütles, et komisjon, et ... tegelikult ju komisjoni valitakse alati mingisse valdkonda kuuluv inimene, kas siis küla inimene või mingi esindaja moodi inimene või ütleme et perearsti näol on, mingi õpetajate näol, mis iganes, selles suhtes on nagu kaasatud hästi erinevate valdkondade inimesed. Ja mina ütlen just, et inimesi, kes on ka siin kogukonna sees, kes teavad neid, kes on näinud neid probleeme, kes teavad probleemseid peresid.“

Intervjuudest selgus, et komisjoni liikmete valikul peetakse peale kutselaste teadmiste väga oluliseks ka inimese positsiooni kogukonnas: „Kelle sõna ikka maksab ka ja kellest peetakse ikka lugu ka“ (Mari). Külade esindajatel on oma kindel roll komisjonis, nende teadmised kohaliku elu nüanssidest ja suhetest on vajalik informatsioon.

Raudava (2013) küsimusele, kas sotsiaalkomisjonid tänapäeva ühiskonnas on vajalikud, saab analüüsi põhjal vastata, et sotsiaalkomisjonidel on oluline koht vaalsotsiaaltöö korraldamisel. Intervjuus osalejate jaoks on peamine, et komisjonide liikmed omaksid informatsiooni külaelu ja kohalike inimeste kohta, nende erialane asjatundlikkus ei olegi nii tähtis.

3.2. Valla sotsiaaltöö eripära

Vallavalitsuste sotsiaaltöötajatele on sarnaselt teiste ametnikega kehtestatud tööaeg tööpäevadel 8-17-ni. Sotsiaaltöötajad ise tunnevad, et nende tegelik tööaeg tegelikkuses on 24 tundi ööpäevas, kõikidel nädalapäevadel. Sotsiaaltöötajad pidasid loomulikuks, et neile helistatakse töövälisel ajal. Tihti ei ole pöördumise põhjuseks üldsegi sotsiaalprobleem, kuid inimesed on harjunud oma muredega tulema just sotsiaaltöötaja juurde. Ka sotsiaalkomisjonide esimehed rääkisid, et nad on harjunud sellega, et nende poole pöörduakse väga erinevate probleemidega.

Maapiirkonna eripära on ka see, et valla külad asuvad üksteisest ja vallakeskusest kaugel, ühistransport liigub harva, töökohti koha peal ei ole ja teenused ning nende kättesaadavus võrreldes linnapiirkonnaga halb. Kõige sellega peab arvestama maapiirkonna sotsiaaltöötaja, et ükski inimene ei jääks abita.

3.2.1. Sotsiaaltöötajad kogukonna liikmena

Intervjuudes osalejate hulgas oli nii oma vallas kui teises omavalitsuses elavaid sotsiaaltöötajaid. Lainel on olemas kogemus elukohavahetusest teise valda, Kati on kolinud valla keskusest kaugemal asuvasse külla. Mõlemad on toonud näiteid, kuidas elukohavahetus on mõjutanud nende tööd ja klientide käitumist.

Laine: „Ei see loe midagi. Telefon heliseb kogu aeg. Vaata üldjuhul, kuna ma olen olnud algusest peale vallas, siis ... et kuna ma olin raamatukogus ja ametiühingus, siis kõik inimesed praktiliselt tunnevad. Et ja ütleme, et ega vahet ei ole. Ainuke vahe on see, et kui ma /.../ elasin, siis inimesed käisid ka kodus mul. Ja nüüd on helistamine ja ega see ei ole vähemaks jäänud. Ja ütleme, et helistab sulle ja küsib su käest ... inimene ütleb ise ka, et ma tunnen sind. Ja ta küsib jäätmehooldusest, maadest,

absoluutselt kõigest. Kõik. Kõik. Kõigest. Ega keegi ei vaata, kas sul on tööpäev läbi, kas sul on laupäev, pühapäev. Kui temal tekib mure, siis tema helistab. Lihtsalt ta ei tule enam koju, aga see, et nad helistavad, on absoluut-loomulik.“

Kati: „Nojah, nii palju enam ei tule, sest ma olen kaugemal, aga oma küla inimesed ikka toovad neid avaldusi mulle ja. See on ju loomulik, nad ei pea ju selleks sõitma hakkama, kui ma lähen nagunii sinna valda.“

Hoolimata elukohavahetusest on sotsiaaltöötaja inimestele ikkagi esimene lüli kohaliku omavalitsuse poole pöördumisel. Sama kõnelesid ka teised sotsiaaltöötajad ja sarnased jooned on tulnud välja ka varasematest maasotsiaaltöö uuringutest (Gutmann 2010, Reilent 2012).

Ene on kehtestanud selged piirid oma eraelule, tööajale ja tööülesannetele: *„Mingil määral, aga ma olen nüüd nii kaugele saanud mingi aeg, et päris ei helistata enam peale tööaega ja päris ukse taha ei tulda koputama, aga küla vahel kui käid, siis küll astutakse ligi ja on olnud juhuseid ja väga halb on see ja ma olen kohe konkreetselt ära öelnud, et see ... Et ma tean ju täpselt enda ülesandeid ja et kõike ei saa ju mina lahendada. Ma ei saa ju teiste tööd teha. Et ükskõik mis, ikka tullakse küsima.“* Tundub, et Enet häirib vähene privaatsus ning see, et tema poole pöördatakse väga paljude erinevate valdkondade küsimustega. Inimesed on harjunud oma muret kurtma teada ja tuntud inimesele hoolimata sellest, et teema millega nad sotsiaaltöötaja juurde tulevad ei ole sotsiaalvaldkonnast. Ka teised sotsiaaltöötajad rääkisid, et nad püüavad tõmmata piiri oma era- ja tööelu vahele, samuti püütakse täpsustada oma tööülesandeid. Paljudel juhtudel pöördatakse ka probleemidega, mis ei kuulu sotsiaalvaldkonda.

Juta rääkis oma kogemustest maal ja linnas tehtava sotsiaaltöö vahel: *„Meie piirkonnas on inimestega kergem suhelda kui linna inimestega. Nemad on palju teadlikumad asjadest. Maainimene on teistsugune. Nendele saab ennast sinna külla vingerdada, kui sa polegi nagu oodatud. Ta ei tea, et ta ei pea sind sisse laskma. Siin on kergem töötada ja ma ei tunne, et mul oleks väga vajadust kedagi kaasata.“* Inimesed maal on avatumad ja usaldavamad. Tundus, et Juta kasutas ära maainimeste teadmatust, kuid ta leidis, et seeläbi on tal rohkem võimalusi inimeste abistamiseks ning ta ei vaja abi kodukülastustel. Kuid nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjoni liikmed rääkisid, et usaldatakse ikkagi teada ja tuntud oma küla või valla inimest kellega ollakse harjunud.

Juta arvates on inimestel kergem pöörduda tuttava inimese poole. Ta tajus, et võõrastele ei kiputa siiski kõike usaldama ja kogu info või taust ei jõua sotsiaaltöötajani. Ta arvas, et teatud distantsiga on seda tööd kergem teha, kuid saamata võib jääda probleemide lahendamiseks oluline teave. Oma küla inimestele on keerulisem vahel ka karm olla: „*Ikkagist on väike võõristus sees. Et selles mõttes, et palju raskemini võetakse sind omaks. Aga võib-olla mul oli natuke lihtsam jälle oma tööd teha, et ma ei ole nii oma. Mõnedes kohtades on mul lihtsam nagu peale pörgata. Nagu näiteks, et mingil hetkel on kõik ok, aga näiteks mõnel hetkel on, et mängid, mängid, mängid, temaga ja siis ühel hetkel tunne, et vat nüüd on küll see koht kus juba aitab ja siis on mul lihtsam peale pörgata talle. Kui päris oma küla inimesele näiteks. Teisipidi on see jällegist jama, et võib-olla mingitest asjadest ei tulda nagu rääkima, aga õnneks on see asi, et on olemas siiski hooldustöötaja. Siis ikka jõuab ikka info kohale. Maainimene on ikka hästi pelglik ja arvan, et pigem ta läheks parema meelega siukse inimese juurde, keda ta võib-olla tunneb, kellega ta tahab suhelda*“ (Juta).

Huvitav on Juta kirjeldus, kuidas ta „mängis“ klientidega. Võimalik, et Juta tajus, et teda, kui võõrast inimest, kes ei tea inimeste tausta, püütakse ära kastutada. Samas rääkis Juta, et võõra inimesega on lihtsam ennast kehtestada, sest teada ei seo kogukondlikud sidemed.

Kõigi sotsiaaltöötajate puhul oli olnud juhuseid, kus abivajaja on tulnud oma murega sotsiaaltöötaja juurde koju. Sotsiaaltöötajad rääkisid, et kliendid tulevad koju ka seetõttu, et ei soovi oma murega minna vallavalitsusse. Maainimesel on hirm või võõristus ametiasutuste ees. Kahes külastatud vallavalitsuses jagas sotsiaaltöötaja kabinetti veel teise kolleegiga. Inimestel on niigi raske oma isiklikest probleemidest rääkida, veelgi keerulisem on seda teha kõrvaliste isikute ees.

Juta, kes elab maakonnakeskuses, rääkis, et kaugemal elamisel on nii plussid kui miinused. Kaugemal elamine annab ka privaatsuse: „*Muidu ma ei saa ju poodigi minna ilma, et keegi ligi ei astuks, ei hakkaks rääkima või kasvõi minu isiklik elugi. Ma olen teiste pilkude all. Ja kuidas ma siis lähen ja ütlen, et oi.oi.oi ära joo, ära tee seda, ja samas võin ma ju ise ka poest veini osta, ja siis on kohe aaa. Et pead ju hästi palju ennast jälgime, et see võib-olla natuke segab. Aga tänu sellele, et ma elan kaugemal, siis on mul kergem ikkagist, ma mõtlen.*“

Kaugemal elamine võimaldab kergemini tõmmata piiri töö ja eraelu vahele. Selline teadlik piiri tõmbamine ja enese kaitsmine töö probleemide koju kaasatulemise eest, aitab ennetada

läbipõlemist. Inimeste probleemid ei puuduta neid nii isiklikult, kui kogukonnas kõiki tundes ja inimestega seotud olles.

Ene rääkis huvitavast ja teda ennast pisut häirivas kombest, poes klientide korvidesse vaadata. Ta teab nende inimeste majanduslikku seisu ja teda häiris oma klientide vastutustundetu ostukäitumine.

Kogukonnas elamine või töötamine mõjutab kõiki sotsiaaltöötajaid ja nad arvestavad koguliikmeks oleku mõjudega. Ka Reilent (2012) kirjutas oma uurimuses, et maasotsiaaltöötaja on kõigile alati kättesaadav ning neil on üsna vähe privaatsus.

3.2.2. Sotsiaalkomisjonide esimehed kogukonna liikmena

Sotsiaalkomisjoni esimehed on seotud sageli oma kodukülaga ning oma küla ja selle arenguga seonduv ongi neile kõige südamelähedasem.

Maie: „Vaata eks ma sinna volikokku sain ju ikka nende küla inimeste häältega. Et see inimeste endi kaasärääkimise võimalus ja kaasatus ja et nad teeksid nagu sellist ..., et kogukond nagu tunneks ise huvi nagu selle vastu, mida nad teevad, et nad ei peaks ootama, et keegi teeb neile midagi vaid neil endil võiks olla huvi enda elu ja enda ümbrust muuta“

Maie nägi võimalusi just oma külas, ärgitades inimesi kaasa mõtlema ja ise tegutsema oma ümbruse muutmiseks ja arendamiseks. Ta rääkis, et volikogus või komisjonides püüavad otsustajad aimata, mida oleks vaja teha, või mis inimestele võiks meeldida. Väga vähe küsitakse inimeste endi käest, mida nad soovivad või millised lahendused sobivad kõige paremini.

Üldiselt ei ole komisjoni esimehed selle vastu, et inimesed nende poole pöörduvad. Nad peavad seda loomulikuks volikogutöö osaks, sest inimesed on neid ju usaldanud.

Mari: „Mul ei ole midagi kui ma pean tegema, aga ma ütlen seda, et tegelikult kui tekib mingi probleem, siis peaks olema ikkagi sotsiaalnõunik see, kelle ma igal ajal kätte saan.“

Mari kirjeldas juhtumit, kus tal tuli töövälisel ajal lahendada koduta jäänud inimese majutamise probleem: „*Lihtne on öelda, et mul lõppes tööaeg, aga sotsiaaltöö päris ei lõpe niimoodi. Võib juhtuda ju ka öösel. Ütleme, et tulekahju, et reede õhtul põleb inimese maja maha. Ja mida siis laupäeval teha. Laupäeval-pühapäeval ei saa öelda, et mul on vaba päev. Kus juures laupäeval peab ju kohe tegutsema hakkama. Või sureb näiteks laupäeval ära inimene, kellel ei ole peret. Sa pead ju kohe sellega tegelema, vähemalt mingil määral. Eks ju väga minimaalselt, aga ikkagi nagu peaks. Midagi teha ei ole. See valdkond on selline.*“ Ta oli häiritud sellest, et sotsiaaltöötaja ei olnud töövälisel ajal kättesaadav. Samas ta ise ei tundnud ennast kurnatuna, kuid ta nentis, et tema pere on hakanud selle üle kurtma, öeldes, et „*ei, minul ei sega, ainuke asi, et minul siis mees ütleb, et kirjuta ennast valda sisse. Perekonna liikmed hakkavad ütlema*“ (Mari). Siin tegi komisjoni esimees juba selgelt klienditööd, mis ei ole otseselt sotsiaalkomisjoni töö. Kuigi sotsiaalkomisjonide ülesanne peaks olema kohaliku sotsiaalpoliitika kujundamine, on maapiirkondades oluline, et komisjonid tegelevad ka klienditööga.

Komisjoni esimehed tajusid vastutust: „*Ma ju olen nendele inimestele lubanud nende eest seista nende asju ajada. Nad ju loodavad minu peale, kuidas ma siis ei tee. Ja see on ka natuke vaheldus ka ja hea tunne on kui midagi saab ära teha, midagi head ...*“ (Tiit). Ka siin tegeleb komisjon seotud üksikutele klientidega otsustega, mitte poliitika kujundamisega.

Nii sotsiaaltöötajad kui ka sotsiaalkomisjonide esimehed rääkisid, et teada ja tuntud inimeste poole on abivajajatel kergem pöörduda: „*Oma inimeste poole pöördutakse ikka kergemini. Tundub küll. Ja on ju ka seda, et ära ütle, et mina ütlesin, või, et ära ... eks me kõik pelgame seda vahel, et kõike ei tohi öelda. Eks külas on ju ka nii, et ... Kui /.../ jälle helistab, et ma ei saa olla, et /.../ paneb selle traktori hommikul kell 7 minu akna all käima ja ta on selle tee nii ära sõitnud, et ma ei saa enam ratastooliga sõita, siis äkki saad edasi öelda, aga ära ütle, et mina ütlesin.*“ (Anu). Väikses kogukonnas tajutakse probleemi või häiriva teguri rääkimist ka pealekaebamisena. Sellisel juhul püütakse kaitsta info allikat ning probleemi edastamiseks või lahendamiseks leida niinimetatud nurgataguseid teid. Sarnast olukorda on kirjeldanud ka Reilent (2012).

3.2.3. Topeltrollid kogukonnas töötamisel

Olla sama kogukonna liige, kus sa töötad ja puutuda kokku inimeste probleemidega, on suur väljakutse nii sotsiaaltöötajatele kui komisjonide esimeestele. Paratamatult ollakse seotud väga paljude keeruliste suhetega.

Sotsiaaltöötajaid häiris sotsiaalkomisjoni liikmete mõnede isiklike asjade ajamine komisjonis. Volikogu ja komisjoni liikmetel on tõenäoliselt rohkem infot, ning tänu sellele saavad nad mõjutada asjade käiku ka isiklikult soodsamas suunas. Selline käitumine on iseenesest inimlik, ega ole võõras ka linnades ja riigivalitsemise tasandil.

Juta rääkis, et otsuse langetamise aluseks püütakse tuua isiklike argumente: „..., *et mina sellises olukorras sain küll hakkama, ja mina ei saa seda endale lubada. See mind ongi selle aja jooksul kõige rohkem häirind, kus ma tunnen, et ma lähen lihtsalt vihaseks. Mind see nii häirib, et peaks hoidma ju lahus selle oma elu ja selle sotsiaalkomisjoni liikme rolli, et just sina sel hetkel oled see inimene, kes peab otsustama ja tegema neid, mitte lähtuma nüüd enda elust. Sel juhul pakkuda siis mingit tugiteenust või võlanõustamist, mitte hakata enda näitel midagi tegema.*“

Maie sõnul on tal vahel olla keeruline külaseltsi koosolekul, sest tal on raske oma rolli määratleda. Ta on küla elanik, külaseltsi juhatuse liige, volikogu liige, komisjoni liige ja ka kohaliku tööandja esindaja. Kõikidel institutsioonidel ja gruppidel on esindada omad huvid ning need ei pruugi alati kattuda.

Topeltrollide teema küsimuse juures ei puudutanud respondendid eelarvamusi. Võimalik, et kogukonnas elades ja töötades ollakse kohalikest suhetest nii läbi põimunud, et sellele ei osata tähelepanu pöörata.

3.2.4. Sotsiaaltöötaja komisjoni liikmena

Juta olid ka ise sotsiaalkomisjoni liige ja tema hinnangul on see väga hea. Ta ütles, et kui ta kuulub komisjoni, saab ta olla rohkem asjade sees ja otsustamisel kaasa rääkida: „*Pigem mulle meeldib, sest mul ei meeldiks olla külaline komisjonis. Ei tea, kui ma seal ei oleks ja kaua olla tohin siis. Et praegu liikmena on mul palju parem, sest ma saan nagu paljudes asjades kaasa rääkida selle mõttes. Ütleme niimoodi, et paljudes asjades see sotsiaalkomisjon*

ikkagist lähtub ju minu tööst, sest vaata paljud asjad on ju see, mis on minu tööd puudutavad. Sest mul on siis ikka palju parem seal olla liikmena kui külalisena. Muidu ma ei tea, olengi nagu külaline. Komisjon aktsepteerib mind kui ikkagist spetsialist“.

Juta vastustes pani mind imestama sotsiaalkomisjoni ja sotsiaaltöötaja vahele piiri tõmbamine. Ta rääkis, et kui ta ei ole komisjoni liige, siis on tema roll esitada komisjonile ainult laekunud avaldused. Ise ta sellisel juhul arutelul ei osaleks vaid oleks lihtsalt info edastaja, mitte koostööpartner: „*Vaata mina ju mingil määral juba mingite peredega toimetan, et kellest ma midagi tean, et ega ma ei raporteeri ju komisjonile kogu aeg, et mida me täpselt teeme. Et komisjon ei pruugigi seda teada, et vaata kui sotsiaalkomisjon seda arutab, siis ma saan alati öelda, et ma selle perega juba tegelen ja mis ma olen nagu teinud ja selles mõttes, et vaata kui hea, et ma jälle liikmena olen seal, et kui ma külalisena olen, siis räägin oma avaldused ära ja selleks ajaks ma tulen ja kõik“.*

Kati ei näinud vahet selles, kas ta kuulub sotsiaalkomisjoni või mitte. Tema töö sisu ei muuda komisjoni liikmeks olek. Ta ei tajunud, et tema ettepanekud või otsused oleksid seetõttu vähem aktsepteeritud.

Samuti rääkis Laine, et ta osaleb alati sotsiaalkomisjoni koosolekutel. Ta ei pidanud vajalikuks või oluliseks kuulumist sotsiaalkomisjoni, küll aga oli komisjon tema jaoks oluline koostööpartner ning komisjon ongi tema tööriist otsuste tegemisel.

Ene rääkis kogemusest komisjoni liikmena: „*Liikmeks olek aitab. Kui mul on ikka mõni suurem probleem, siis ma saan selle, kiskuda selle komisjoni ette ja. Olid nagu rohkem selle asja sees vaata. Kui ma ise ei olnud komisjonis, siis ma sain ikka ka abi, ma käisin ju kogu aeg komisjonis. Topeltroll tegelikult ei muuda“.* Vastusest võib välja lugeda mõningast vastuolu või ebakõla, sest ta tunnistab, et komisjoni liikmena oli tal kergem probleeme komisjoni ette tuua, kuigi väitis, et topeltroll ei mõjuta sotsiaaltöötaja tööd komisjonis.

Komisjoni esimeeste arvates on enesestmõistetav, et sotsiaaltöötaja osaleb komisjoni koosolekul, avaldab oma arvamust ja teeb ettepanekuid, olenemata sellest, kas ta on komisjoni liige või mitte: „*No vahet ei ole nagunii ta ju peab seal olema. See peab ka seal korras olema kirjas, et tema peabki seal käima. Ta peab nagunii olema iga komisjon kohal“ (Anu).*

Kõik komisjoni esimehed rääkisid, et nad ei kujuta komisjoni koosolekut ilma sotsiaaltöötajata ette. Sotsiaaltöötajalt oodatakse teavet eriti seadusandlusest ja erinevate teenuste saamise võimalustest.

Peaaegu kõikidest intervjuudest tuli välja, et hoolimata sellest, kas sotsiaaltöötaja kuulub sotsiaalkomisjoni liikmete hulka või mitte, on tema osavõtt sotsiaalkomisjoni koosolekust hädavajalik.

3.3. Sotsiaalkomisjonid

Maapiirkonna sotsiaaltöötaja töötab oma vallas sotsiaalala peamiselt üksinda. Sotsiaalkomisjon on sotsiaaltöötajale oluline koostööpartner, kellega ta saab arutada valdkonna probleeme ning sotsiaalkomisjon teeb ka vallavalitsusele ja –volikogule ettepanekuid, kuidas piirkonna sotsiaalprobleeme lahendada.

Järgnevas alapeatükis analüüsin sotsiaalkomisjoni rolli ja vajalikkust maakogukonnas ning kirjeldan komisjonide töökorraldus ja teemasid, millega nad tegelevad.

3.3.1. Sotsiaalkomisjoni ülesanne

Sotsiaalkomisjonide liikmed elavad kogukonnas, nad on tuttavad oma küla inimeste probleemide ja taustaga ning neil on informatsiooni, mida sotsiaaltöötajal ei pruugi olla. Sotsiaalkomisjoni liikmetel on info vahendamise ülesanne oma kogukonnaliikmete ja vallavalitsuse vahel.

3.3.1.1. Sotsiaalkomisjoni roll maakogukonnas

Sotsiaalkomisjoni rolli kogukonnas oli vastajatel esialgu keeruline määratleda: „*Roll ongi nagu see, et tervise hoid ja tervise kaitse on ju. Meie välja selgitada need abivajajad, kellele abi anda üks ole. Võib-olla ka sellised väiksed nõustamised, tervishoiu ettepanekuid teeme meie ju, leiame erinevaid olukordi kuidas neid olukordi siis lahendada. Sotsiaalala, tervise edendused, arengukavasse kaasa rääkimisel. Ja kõik üks ju volikogule ja valitsusele*

sotsiaalalal kaasrääkimised, tekkivaid küsimusi läbi arutama ja lahendusi pakkuda, see on nagu komisjoni töö. Eks ole, koostöö nagu teiste komisjonidega, et võib-olla tulevad välja nagu sellised asjad, mis on nagu meie valdkond komisjonis“ (Mari).

Nii sotsiaaltöötajad kui komisjonide esimehed rääkisid, et väikestes küldes on komisjonil oluline infovahetuse, esmase nõustamise ja sotsiaalse kontrolli roll. Komisjoni liikmete kaudu edastatakse informatsiooni sotsiaaltöötajale, ning oodatakse abi erinevate olukordade või probleemide lahendamisel.

Anu: „Ja siis ma kuidagi jäin ja siin ma nüüd olen, sest ma olen nende pensionäridega toimetanud ja püüdnud nagu aidata ja toimetada ja seda info nagu edasi anda ja nii nagu ma seda /.../ seal praegu poputan ja potitan ja aitan toimetada ja ajada.“

Enda ja komisjoni rolli määratlemine oli väga individuaalne. Need komisjoni esimehed, kes tegutsevad aktiivselt külaseltsis rääkisid, et nende poole pöördatakse tihti küsimustega või antakse teada probleemsetest peredest: *„näiteks minu käest küsitakse nõu isegi oma teises vallas elavate sugulaste aitamiseks, et noh kuidas nemad peaksid käituma ja, et äkki ma saan uurida“ (Maie).*

Sotsiaalkomisjoni ja komisjoni esimehe roll oli tugevamini tajutav vallas, kus sotsiaaltöötaja ei olnud sama valla elanik ning lisaks kaugemal elamisele ka oma ametis uus. Sotsiaalkomisjoni esimehel oli seal töövälisel ajal ka sotsiaaltöötaja roll: *„Inimesed ongi ju sinna valitud ja nende poole võib ju pöörduda“ (Mari).*

Komisjoni esimees on külas oluline inimene, kelle poole saab oma muredega pöörduda.

Anu: „Tegelikult see ei sega, vaid see kõik tulebki nagunii, kui sa oled seal külas, nagu meil oli see seltsing, me tegime seal neid asju ja siis tulebki see info, see nagu voolab seal. Et kui tulebki mingi asi või probleem, et kuule buss ei peatund täna siin, et kuule buss ei tulnud, kõne on klõps mulle, isegi kui elekter läheb ära mitte ei helistata Eesti Energiasse vaid helistatakse meile. Kas teil on ka elekter ära, kas te juba helistasite. Nii, et ma üldse ei näe vaeva, et ma helistan juba kohe ise ära, et meie külas ei ole elektrit. Üleüldse igasuguste küsimustega, et kuule lumi on lükkamata, et äkki saad öelda, kas selle teeotsa puhtaks saaks.“

Komisjon kaasab probleemide lahendamisse ka kohalikke tööandjaid: *„Kui tean, et on probleemne, siis kutsun ka /.../ ja rääkisin ka ema otsese ülemuse, zootehnikuga, kes võttis ta*

lihtsalt nattipidi peale ja tõi kohale. Ja käisime tal kodus, me teadsime, et ta ei tule. Ja siis olemegi võtnud otsese tööjuhi ja see otsene tööjuht võtab siis. Temaga on meil selline hea koostöö. Oleme saanud ka tööandjatega hea koostöö“ (Laine).

Sotsiaalkomisjonide ülesanne on kogukonna erinevate huvide, vajaduse ja probleemide teadvustamine, edastamine ning lahenduste leidmine.

Sotsiaalkomisjon on sotsiaaltöötaja jaoks kui turvaline seljatagune, kelle otsused ja seisukohad kaitsevad sotsiaaltöötajat. Ainuisikuliselt otsustades võib sotsiaaltöötaja sattuda süüdistuste alla, kuna alati ei saa kõik otsused positiivset lahendust, või ei sobi lahendused alati kõikidele osapooltele või avalikkusele. Sarnast olukorda on kirjeldanud ka Moore-Kirkland (1981).

Ka siit joonistub välja, et sotsiaalkomisjoni otsused on puudutavad enamasti kliente. Kohaliku sotsiaalpoliitika kujundamine jääb tagasihoidlikuks.

3.3.1.2. Sotsiaalkomisjonid vajalikkus

Sotsiaalkomisjonide olemasolu ja koostööd nendega hindasid väga vajalikuks kõik vastanud sotsiaaltöötajad. Leiti, et kui komisjone ei ole, siis on sotsiaaltöötajad väikeses vallas päris üksi ja peaksid otsused vastu võtma ka üksi. Sotsiaaltöötajad tunnevad, et sotsiaalkomisjon kergendab ja jagab nende vastutuse koormat.

Sotsiaaltöötajate sõnul on komisjonid vajalikud eriti keerulisematele teemade ja mitmetahulisematele probleemide arutamisel ning nendele lahenduste leidmisel. Otsused peavad olema ka kogukonnas vastuvõetavad ning aktsepteeritavad. Sotsiaalkomisjonide esimehed näevad komisjoni vajalikkust eelkõige kogukonna osalemises sotsiaalküsimuse lahendamisel.

Maie: “Kui sotsiaalkomisjoni ei ole, siis peaks ju sotsiaalnõunik või valitsus need asjad ära tegema, et, sotsiaalkomisjon annab sellist ... laiemat nägemist või tal on selline teistsugune vaade, kui valitsus või sots nõunikul.”

Ene: „Ei kujutaks ettegi kui seda (komisjoni) ei oleks, sest praegu on ikkagi hea tugi ju. Väga raske on mingit otsust teha näiteks mingite toetuste jagamisel. Kui komisjoni

ei oleks siis langeks ju kogu vastutus sotsiaaltöötajale. See on nagu vastutuse hajutamine.“

Juta: „No arvan, et komisjoni ikka on vaja, kasvõi selles mõttes, et kui ma räägingi seal mingitest avaldustest ja asjadest siis sotskomisjon aitab mul ikkagi neid otsuseid teha.“

Laine: „Et noh, minul igal juhul, et minul on sotsiaalkomisjonist tuge ... Näiteks, ütleme, et sul on toetuse avaldused, korrad või ükskõik midagi, siis selles osas, et siis arutame need toetuse avaldused läbi, teeme oma ettepanekud ja need lähevad vallavalitsusse.“

Nii sotsiaalkomisjonide esimehed kui sotsiaaltöötajad rääkisid, et komisjoni koosolekul arutatakse igakuuliselt toetuste avaldusi. Lisaks arutatakse ka paljusid sotsiaalvaldkonna arendamise teemasid ning ühiselt leitakse peale toetuste maksmise veel teisi võimalusi perede toimetuleku parandamiseks.

Kohalike inimeste osalemine otsustusprotsessis tagab selle, et otsuste taga on suurem hulk inimesi ja eksimise võimalus on väiksem. Selline kaasamine võimaldab saada paremat ja täpsemat infot tegelikust olukorrast ja kohalike inimeste eelistustest.

Anu: „See ongi abi sotsiaaltöötajale, selles mõttes, et sotsiaaltöötaja ei jõua igale poole. Ta ei näe ju kõiksuguseid probleeme, kõik ei tule ju nagu kiirelt talle. See sotskomisjoni liikmete kaudu tuleb ju ka palju infot, et vaata see on vaene või sellele oleks vaja süüa viia või. Või sama moodi, kui meil siin tulekahju oli, siis samamoodi helistasin ma sotsiaaltöötajale 7.30, et vaata nüüd on meil nüüd niimoodi, et meil on kaks inimest vaja kuhugi panna. Siis andsin selle info edasi ja hakkasin hommikul kohe tegelema. Ta põhimõtteliselt ilmselt ongi abi sotsiaaltöötajale.“

Kokkuvõtvalt on sotsiaalkomisjon sotsiaaltöötajale vajalik koostööpartner igapäevaste sotsiaaltööalaste otsuste tegemisel. Komisjon aitab otsustusprotsessi kaasata kogukonnaliikmeid, kes omavad teadmisi teistest valdkondadest. Ka omab komisjon mõningast järelevalve ja kontrolli funktsiooni.

3.3.2. Sotsiaalkomisjonide töökorraldus

Minu uurimuses osalenud valdades ei ole vastu võetud sotsiaalkomisjoni tööd reguleerivat korda. Enamasti ei tuntud selle järele vajadust, sest komisjonide töö üldised põhimõtted on kirjas ka valla põhimääruses.

Mari rääkis, et ta on mõelnud, kuidas komisjoni tööd paremaks muuta, ning sai minu intervjuust tõuget ka enda valla sotsiaalkomisjonile töökord luua.

3.3.2.1. Reeglid sotsiaalkomisjonides

Uurimuses osalenud valdades sotsiaalkomisjoni töökorraldus eraldi korraga reglementeeritud ei ole. Komisjonide töö on reguleeritud valla põhimäärusega. Kuna vallavalitsusele laekunud avaldused tuleb teatud aja jooksul läbi vaadata ja nendele vastata, siis lähtuvalt sellest käib sotsiaalkomisjon reeglina koos üks kord kuus, et avaldusi arutada ja teha ettepanekuid nende lahendamiseks.

Mari sai minu küsimusest innustust ja lubas sotsiaalkomisjoni tööd reguleeriva korraga tegelema hakata: „*Ma ise just selle peale mõtlesin ja ma olen hästi palju uurinud, mis teistes valdades nagu on ja ausalt öelda võiks komisjonidel olla küll mingid määrused, millega ta tegeleb, isegi kuidas valitakse komisjoni liikmed sinna, kui palju neid seal olla võiks, eesmärgid ja ...*“ Ta leidis, et see aitab tal komisjoni tööd paremini korraldada. Kord oleks dokument, millest juhinduda ja mis määraks ära komisjoni tegevusala ja pädevuse.

Sotsiaalvaldkond on väga lai ning selle piirid on hägused. Kirja pandud kord võiks komisjoni kaitsta, kuid samas nenditi, et alati on olukordi, mida ei saa täpselt kirjeldada ja määratleda. Liigne reguleerimine võib tekitada ka olukorra, kus keegi võib jääda abita, sest teema või probleem ei ole sotsiaalkomisjoni valdkond. Ka võib et liigne reguleerimine hakata tööd piirama ja takistab senist paindlikkust inimeste aitamisel. Arvati ka, et kui sotsiaalkomisjonide töökorras oleks kirjas koosolekute kindlad toimumise ajad, siis võidakse hakatakse koosolekuid pidama lihtsalt koosolekute enda pärast mitte tegelikust vajadusest lähtuvalt.

Laine (B.ST): „See on valla põhimääruses, kas on vaja 11 või 10 korda koos käia. Aga kui sul ei ole asja, nagu meil viimane kord haridus- ja kultuurikomisjonis. Kui sul ei ole asja, siis ei pea pastakast välja imema. Sule ei ole vaja siis teha.“

Lisaks korralistele koosolekutele on toimunud ka erakorralisi koosolekuid, mille algatus on tulnud vallavanema poolt. Need on olnud olukorrad, kui mõni volikogusse või vallavalitsusse minev õigusakt või arengukava on vajanud komisjoni poolset kiiret seisukohta. Ka on erakorralisel koosolekul vaadatud üle valla sotsiaaltöötaja kohale kandideerinud inimeste avaldusi.

Komisjoni koosoleku kokkukutsumise ülesanne on peamiselt komisjoni esimehel. Sisendi, mida on vaja arutada annab enamasti sotsiaaltöötaja. Kuid on ka üks vald, kus kogu komisjoni juhtimine, kokkukutsumine ja koosolekul arutatavate teemade leidmine on komisjoni esimehe ülesanne.

Mari: „Komisjoni kutsun kokku mina ja siis ma ikka natukene neid teemasid uurin sotstöötaja käest ja siis võib-olla mingi mõte tekib mul endal, nagu selle määruse kohta. Et no tõesti, et kui ma vaatan selle määruse kuupäeva, siis võiks natukene nagu uuendada või midagi sellist. Midagi juurde panna või ära võtta või sõnastust muuta või midagi. Noh ja kuna meil oligi lastaia ja kooliga koostöö siis me oleme neid kutsunud komisjoni ja niimoodi need teemad tulevad.“

Juta: „Üldiselt on initsiatiiv ikkagi komisjoni esimehe poolt. Jah, et tema ikkagist paneb selle päeva paika ja küsib, kas teistele ka sobib ja siis.“

Komisjoni töökorraldus sõltub väga palju konkreetsetest inimestest, nende omavahelisest sobivusest, koostöövalmidusest ja ka kohalikest tavadest, kuidas on harjutud asju ajama. Selle valla puhul oli tunda mõlemapoolset rahulolematust. Kuna ei ole kindlalt paika pandud, kelle ülesanne on komisjoni kokku kutsumine ja koosoleku päevakorra punktide leidmine, siis on ka võimalus nende kohustuste üksteise kaela veeretamiseks. Sotsiaalkomisjoni esimehe interjuust jäi mulje, et ta ootaks sotsiaaltöötaja poolt suuremat tuge komisjoni tööle kaasa aitamisel.

Teistes valdades on peamine komisjoni koosoleku ettevalmistaja ja korraldaja sotsiaaltöötaja: „Põhiline ajaja olen ikka mina, aga kuna ma üksinda ei saa, siis ma kaasan ikka ja arutan

komisjonis, siis kutsun ikka kaasa noorsoopolitsei või selle. Aga otseselt seda, et komisjoni liikmed nüüd midagi teevad, siis mmmm“.

Komisjoni töövormiks ei ole ainult koosolek, külastatakse ka valla allasutusi (kooli, lasteaeda) ja sotsiaalkortereid või aidatakse sotsiaaltöötajal toiduabi jagada.

Intervjuudest selgus, et kuna sotsiaalkomisjoni otsused ja seisukohad on vajalikud eelkõige sotsiaaltöötajale, siis on ka komisjoni koosolekute korraldamine või komisjoni kokkukutsumise meeldetuletamine sotsiaaltöötaja ülesanne. Erandiks oli üks vald, kus komisjoni töö vedamine ning korraldamine oli sotsiaalkomisjoni esimehe õlul.

3.3.2.2. Konfidentsiaalsus

Seoses komisjonide töökorraldustega tuli kohe jutuks ka konfidentsiaalsuse teema. Kahes vallas, kus komisjoni töökorda küll ei ole, on olemas siiski konfidentsiaalsuse pidamise leping *„Ta on kohe võtnud, kui see uus volikogu tuleb, ta on teist korda sotskomisjoni esimees, ja ta on kohe võtnud, kohe selline blankett on, et on võtnud allkirja, et ta peab konfidentsiaalsust, et ta ei tohi sellest rääkida, ja et on olemas kuupäev, allkiri, et seda, mis me sotskomisjonis räägime on salastatud ja ei räägi“ (Laine).* Sellele dokumendile kirjutavad alla kõik komisjoni liikmed, sama moodi täidavad samasuguse lepingu kõik komisjonis osalenud koostööpartnerid või teised kutsutud osalejad.

Komisjoni istungile kutsutatakse sageli ka probleemseid peresid, kelle muredele püütakse koos lahendus leida. Pereliikmetele antakse teada, et komisjonis räägitud info ei lähe komisjonist edasi. Laine ütles, et pered võivad ise oma probleeme edasi rääkida: *„Kui ise tahab rääkida, siis ta võib ju seda teha ja see on teine lugu. Ja seda oleme me ka teinud, et kui pered tulevad, kes on probleemsed, igasugused. Oleme öelnud, et kui läheb selle nõustaja või ükskõik kelle juurde, kui te tahate rääkida, mis seal toimus, siis see on teie probleem, meie juurest siit see asi edasi ei lähe“.*

Ka nendes valdades, kus konfidentsiaalsuse pidamine ei ole dokumentides kirjas, juhitakse siiski tähelepanu sellele, et komisjoni istung on kinnine ja sealt ei tohi infot välja lekkida. Anu rääkis, et inimesed võivad ise oma probleeme rääkida, kuid komisjoniliikmete kaudu ei tohi info välja minna.

Hoolimata konfidentsiaalsuse nõudest, on olnud juhuseid, kus info on sotsiaalkomisjoni liikmete avalikuks tulnud. Sellisel juhul on komisjoni esimees reageerinud ja uuesti meelde tuletanud, et sotsiaalkomisjoni koosolek on kinnine ja koosolekul räägitud info ei tohi välja minna: „Sotsiaalkomisjoni esimees on paar korda toonitanud, et see, mis on räägitud, jääb siia. Aga no on paar korda ju olnud, et midagi on ikka räägitud“ (Tiiu).

Konfidentsiaalsusnõude rikkumise küsimus on jõudnud isegi volikogu istungile, kus nõuet rikkunud inimesega on vesteldud ja talle oma kohustusi meelde tuletatud: „Siis kutsuti ta välja, tähendab ta oli volinik ja volikogu võttis ta letti. Ja tegi talle selgeks, et on viimane kord ja kui järgmine kord veel on siis ongi noomitus“ (Laine).

Kõik respondendid pidasid konfidentsiaalsusenõudest kinnipidamist väga oluliseks, kuid tunnistasid, et teatud puhkudel on seda keeruline tagada. Info lekkimise puhul on raske kindlaks teha, kust ja kuidas info levik on alguse saanud. Maapiirkonnas on perede olukorrad ja sündmused üldiselt teada ja midagi saladuses hoida on keeruline. Küll peeti aga oluliseks ametieetikat ja otsustamiseprotsessi saladuses hoidmist. Ka tunti muret, et ettepanekud lähevad komisjonist edasi vallavalitsusse või volikogusse. Ka volikogu liikmetele kehtib konfidentsiaalsusenõue, kuid vallavalitsuse ja volikogu protokollid on avalikud ja nendest võib ikkagi leida konfidentsiaalset infot. Olen ise valdade kodulehtede dokumendiregistri alt leidnud vallavalitsuse korraldusi toetuse maksmiseks, kus preambulis on ära toodud põhjendused (näiteks võlgnevused, sissetuleku suurused, hoolekandenasutuses viibimine jm), miks on vaja sellele inimesele või perekonnale toetust maksta.

3.3.2.3. Töö komisjoni koosolekute vaheaegadel

Komisjoni liikme töö ei ole piiritletud tööaja või koosoleku toimumisega. Oma kogukonnaga suhtlemine, informatsiooni kogumine ja oma küla inimeste probleemide märkamine on komisjoniliikmete igapäevane ülesanne.

Olenevalt kohalikest traditsioonidest ja tavadest sõltub, kuidas on harjutud vallas asju ajama: „No meil näiteks ikka vahest küsin, kui on vallamajja asja, et kas on midagi või sotsiaaltöötaja siis helistab, et kuule, selline info, et kas päriselt ka on nii, või äkki saan mina enda töö poolt midagi ajada või“ (Maie).

Sotsiaalkomisjoni esimehed tajuvad vastutust ja sotsiaalset survet, olla oma kogukonna jaoks kogu aeg olemas. Sotsiaalkomisjon ei tööta mitte ainult koosoleku toimumise ajal. Erinevate sotsiaalhoolekannet puuduvate kordade väljatöötamine nõuab ka aega ja kodutööd, sest eelnõudega on vaja tutvuda ja oma seisukohad kujundada.

3.3.2.4. Tööõhkkond sotsiaalkomisjoni koosolekul

Tööõhkkond komisjonides on vastajate sõnul rahulik ja konstruktiivne: „*Mina nagu komisjonides tunnen, et tegelikult nagu siukene õhkkond on päris rahulik*“ (Mari). On ette tulnud küll vaidlusi ja ka isiklike teemade lahendamisi, kuid see ei ole üldist asjalikku õhustikku mõjutanud ega fookust üldistelt eesmärkidelt kõrvale juhtinud.

Tiiu: „Meil komisjonis on selline asjalik, arutame ikka asja ja püüame neid erinevaid variante leida, mis nagu aitaks ikka või mis oleks mõistlik teha, millest ikka abi ka oleks. Me natuke ikka vaidleme, aga noh seda peab ikka ka olema, muidu ei jõua ju lahenduseni.“

Respondendid rääkisid, et vastuolud võivad tekkida erinevate arusaamade puhul kliendi vajadustest ja lahendamise võimalustest. Ressursid on maal alati piiratud ja sobiva ning kõiki osapooli rahuldava lahenduse leidmine võib olla keeruline.

3.3.2.5. Sotsiaalkomisjonis arutatavad teemad

Anu sõnade kohaselt tulevad sotsiaalkomisjoni koosolekutel arutatavad teemad elust enesest. Teemasid ei saa ette planeerida, elu ise pakub neid ning need on täiesti ettearvamatud.

Tavalised ja igakuised teemad on inimeste avalduste läbivaatamine. Enamasti on need toetuse taotlemise avaldused, mille rahuldamise ja toetuse suuruse osas teeb sotsiaalkomisjon vallavalitsusele ettepaneku.

Lisaks sotsiaaltoetuste määramisele arutavad sotsiaalkomisjonid valdades üsna sarnaseid asju. Suure valdkonna komisjoni tööst moodustab laste kooli ja lasteaiaga seotud küsimuste arutamine. Peamisteks probleemideks on lasteaias toiduraha tasumine või koolikohustuse mittetäitmine. Märgiti, et tuleb reageerida ka inimeste kaebustega: „*Inimeste avaldused ja*

igasugused kaebused, näiteks, et kui on kellegi suhtes mingid ettepanekud. No ütleme, et keegi on liiga räpane, ja koolis ei käi ja.“ (Juta).

Kõik intervjuueeritavad rääkisid, et sotsiaalkomisjonid püüavad leida lahendusi probleemsete perede muredele. Näiteks oli ühes vallas teada majanduslikult ja sotsiaalselt halvasti toimetulev perekond, kellel oli kaev katki ja kes tõi vett lähedal asuvast jõest. Koos sotsiaalkomisjoni ning valla ehitusnõunikuga leiti võimalus haja-asustuse programmi kaudu perekonnale uus kaev ehitada. Kuigi tegemist ei olnud otseselt sotsiaalkomisjoni teemaga, oleks probleemiga tegelemata jätmine sellest tekitanud sotsiaalprobleemi. Initsiatiiv tuli siin külas elavalt komisjoniliikmelt, kes nägi probleemi ja võimalikku lahendust sellele.

Ka siit selgub, et sotsiaalkomisjonid tegelevad peamiselt klienditööga. Intervjuudes mainiti küll erinevate kordade ja volikogude määruste arutamist, mis on sotsiaalkomisjoni roll. Kuid eeltöö volikogu määruse väljatöötamiseks tegi ikkagi sotsiaaltöötaja. Siin võib tekkida küsimus, kes tegelikult suunab kohaliku poliitika kujundamist.

3.3.2.6. Arutatavad probleemid ja lahenduses

Sotsiaalkomisjonidele laekunud avaldustes küsivad inimesed peamiselt toetust erinevate raskete majanduslike olukordade leevendamiseks, nagu küttepuude muretsemine, ahju remont, eluruumi kohandamine ratastooliga liikumiseks, ravimite, prillide ja invavahendite ostmise või laste osalemine klassiekskursioonil.

Majanduslikud raskused on üheks levinud probleemiks, millele kiireks ja lihtsaks lahenduseks peetakse toetuste maksmist. Ühekordne toetuse maksmine on ainult hetkeline leevendus. Oma töökogemusest võin öelda, et on inimesi, kes ei soovi probleemile lahendust teenuste kaudu, kus nad peavad ennast ise pingutama või oma harjunud elukorraldust muutma. Ühekordsete toetuste maksmine võib muutuda regulaarseks ja lahenda ära probleemi põhjust.

Staažikamad sotsiaaltöötajad rääkisid ajast, millal valla eelarvest makstavate toetuste kordasid veel ei olnud. Sel juhul on toetuste saamise vajadust väga keeruline mõõta ja kerged on tulema juhused, kus isiklikud tutvused mängisid rolli toetuse saamise või selle suuruse juures: „No ja siis oligi nii, et komisjon iga kord vaatas, kuidas nad otsustavad ja kui tore inimene, siis ta sai kergemini toetust, aga näiteks mingi probleemiga, no näiteks oli räpane või haises,

no siis tema ei saanud, et on ise süüdi. Kuigi tema vajas ju tegelikult rohkem, aga raske oli seletada“ (Ene).

Et valla poolt makstavate sotsiaaltoetuste määramine ei oleks kaootiline, juhuslik ja subjektiivne, on vallad võtnud vastu kohaliku omavalitsuse eelarvest makstavate täiendavate sotsiaaltoetuste määramise ja maksmise korrad, mis on reeglina enne volikogus kinnitamist sotsiaalkomisjoni poolt läbi vaadatud ja heaks kiidetud. Kord määrab kindlaks toetuste saajate ringi ja tingimused, mille puhul toetust makstakse. Väikeses maakohas jõuab info hoolimata konfidentsiaalsusnõudest ikkagi kogukonda ja siis kaitseb selline kord nii sotsiaalkomisjoni kui sotsiaaltöötajat. Samuti aitab see argumenteeritult põhjendada, miks toetust eraldati. Sotsiaaltöötajad rääkisid, et keerulisem on seletada avalduse rahuldamata jätmist. Kõik taotlused ei ole alati põhjendatud ning ei saa positiivset vastust. Negatiivne vastus tekitab rahulolematust ja on esinenud ka kaebusi nii sotsiaaltöötaja kui sotsiaalkomisjoni suhtes. Reeglite järgi talitamine aitab otsustajaid kaitsta.

Kindlalt paika pandud reeglid välistavad juhuslikkuse ja toetuste maksmine tundub olevat õiglasem. Kõikides sotsiaaltoetuste maksmise kordades on punkt „muu toetus“ või „erakorraline toetus“, mis võimaldab inimestele abi anda ka nendel juhtudel, mis ei mahu sotsiaaltoetuste maksmise korras kehtestatud raamidesse. Kõiki olukordi, mis võivad tekkida ja mis vajavad lahendamist ei ole võimalik ette näha.

Paarist intervjuust tuli välja, et pakutakse abivajajatele ka võlanõustamist. See on väga vajalik, kuid mulle tundub, et hädasti oleks vaja ka üldist majandamise õpetust. Toetus ei ole regulaarne sissetulek, see aitab küll pisut olukorda kergendada, kuid pikemas perspektiivis ei lahenda see probleemi. Olles ka ise maakogukonna liige, siis on ka mulle silma jäänud perede ostukäitumine peale lastetoetuste päeva. Oma sissetulekuid ei osata jagada ja ostud tehakse hetkeemotsioonist, mitte otstarbekusest lähtuvalt.

Väga levinud on perekondade kutsumine sotsiaalkomisjoni istungile. Komisjoni koosolekul osalevad inimesed tajuvad seda kui aruandlust või üle kuulamist, kuid nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjoni esimehed leidsid, et sellest on siiski kasu. Sel moel tunnevad inimesed sotsiaalset survet ning, et nad ei ole oma probleemidega üksi. Koos perekonnaga asju arutades on võimalik leida kõige parem lahendus.

Laine: „Palju on seda, et kutsume inimese kohale, et kui on ikka inimesel probleem, siis me kutsume. Ma saadan väljastusteatega kirja ja me kutsume inimese ise kohale ja

siis arutame inimese endaga. Ja muidugi siin mitmele perele oleme saanud ... oleme saanud mitmele perele selle tugiisiku peale peredele. Sellest on ka nagu abi.“

Maie tõi välja dilemma kortermajade ja eramajade elanike vahel. Kui vallakeskuses asuvad kortermajad on ühendatud kaugküttevõrku ja katlamaja remontimise eest seisab hea vald, siis hajaasustusega külates peavad inimesed oma majas tegema kõik investeeringud ise. Kortermajade küte võib olla küll kallis, kuid metsakülas elaval vanamemmel ahju ehitamise kulu käib talle üle jõu: „ja see on nagu ebaõiglane, et me kogu aeg doteerime neid kortermajade inimesi. Ma saan aru küll, et kütte hind on kõrge, aga ega küttepuid ka odavad ei ole ja no ahju ehitamine või selle veepumba ostmise. Ja enamasti elavad sellistes majades vanad üksikud naised, kes peavad sellega hakkama saama“ (Maie).

Kõikides sotsiaalkomisjonides määrati toetusi lastega peredele lastaia toiduraha tasumiseks, sest probleemsest perest pärit lapsele on hädavajalik käia koolieelses lasteasutuses, kus ta saab vajalikul määral järelevalvet, hoolitust, kasvatust, õpetust, ja eakaaslaste seltsi, aga ka sooja toitu ning lõunast und. Enamasti makstakse toetust juba tekkinud võlgnevuse tasumiseks. Sama on kirjutanud oma uurimuses ka Reilent (2012).

Külaelanike hulgast valitud komisjoni liikmed suhtlevad oma küla elanikega ning selle kaudu teatavaks saanud probleemid jõuavad sotsiaalkomisjoni: „... tulevadki need teemad, mis on konkreetse inimese ja konkreetse küllaga seoses. Et nii nagu /.../ puhul oli vaja seda kaldteed, et ta saaks ratastooliga sõita, tema probleemid. Samamoodi, kui see kauplusauto omal ajal käis, siis see, et siin meie külas ka ikka peatuks ja siin maja juures ja seal maja juures, seal kus inimesed ei olnud võimelised liikuma. Vastavalt sellele on tulnud ka teemad. Samamoodi on koolilastega, niuksed bussiliinid ja asjad sa näed ju ära. Need on käinud ka sotsiaalkomisjonist või ekskursioonid. Kuna omal olid lapsed, siis ma nägin ju ära, ma olin teadlik nendest asjadest. Ja siis ma käisin nagu nii valla vahet, et see või teine või kolmas ... ja kui ma hakkasime tegema külas neid jõulupidusid, siis oligi see, kuidagi need laste ja pensionäride jõulupeod ja, sealt sain infot nagu ja“ (Anu).

Ka siin selgub komisjoni liikmete vajalikkus info edastamises mitte erialase asjatundmises.

3.3.2.7. Külajutud kui informatsiooniallikas

Uuringus osalejad rääkisid külajuttudest, kui informatsiooniallikast, mida tuleb hoolega kontrollida: „Eks neis on seda infot, aga no 100 % kullana ma seda ka ei võtaks. Peab ikka kontrollima. Ainult külajutu põhjal ei saa ma minna ju ka kodukülastust tegema. Aga samas, siis on jälle see, et mis mina ütlen, et miks ma lähen, et kui on põhjus minemiseks. Nagu nüüd praegu konkreetselt /.../ juurde. Läksime toiduabiga, aga ega mul ikkagi ei õnnestunud, et ma oleksin sisse saanud ja midagi näha“ (Juta). Juta tundis, et lihtsalt külajutu peale reageerides võib ta panna pere põhjendamatult ebameeldivasse või halba olukorda: „Et võib ju teisele inimesele väga palju kahju ju teha, kui lihtsalt jutu peale minna“.

Ene ütles, et külajutud on töö tegemiseks isegi vajalikud, sest infomatsioon, mida ta oma tööks vajab, jõuab maapiirkondades külajuttude kaudu kergemini temani. Loomulikult märkis temagi, et külajuttudesse tuleb suhtuda teatud reservatsiooniga ning uurida, mis on tõde, mis mitte.

Ene: „Mõnes mõttes see kergendab tööd. Sa saad üsna lihtsalt osa infot koguda mida sul vaja on. Väikses kohas. Ma ei kujutaks ette suures linnas. Tegelikult igasugust joga tuleb vahest. Mina kõike seda, mida kuulen ikka tõe pähe ei võtagi. Vaata see ongi, et saad mõned asjad teada ja siis püüadki nagu uurida, mis see siis oli. Mis on tõde ja mis mitte, aga vähemalt kuskiltki on kinni hakata. Mitte päris teadmatuses olla. Ega muud moodi ei saa“.

Ka Mari rääkis oma intervjuus külajuttudest, kuid on selle sõna halvustava kõla suhtes etteheitev. Ta ütles, et kui temani jõudnud info või külajutt on kontrollimisel tõeks osutunud, siis ei tohiks inimeste murega pöördumist nimetada külajutuks.

Mari: „Me räägime küll külajutud ja sotsiaaltöötaja ütleb ka, et külajutud, et meie räägime külajuttu, et tulgu inimesed ise. Aga on ju inimesed tulnud rääkima, et ikka ju usaldatakse inimest kui sa oled kauem siin rahva sees olnud. Eks ju. Mina ju ütlen ikka, et kui inimene tuleb räägib oma mure ära minule ja mina saan seda komisjonis edastada, siis mina ütlen ,et see ei ole külajutt. Et ta ei pea tegelikult otse sotsiaaltöötaja poole pöörduma. Täpselt nii nagu ... on ju toonud siia küla avaldused, et see ongi ju komisjoni töö. Et ma ei saa võtta seda sotsiaalnõunikuna nagu külajutuna. Inimesed ongi ju sinna valitud ja nende poole võib ju pöörduda ja nemad toovadki need asjad ju sotsiaalkomisjoni. Aga mina nagu sellist otsest päris,

meie komisjoni kohta noh nagu väga sellist külajutu tasandil juttu ei ole kuulnud, sest kõikidel asjadel on nagu tagapõhi. Tegelikult ju asjad on olnud, nad ei ole nagu külajuttude tasandil, signaal on tulnud ja see on õige olnud. Mina ütlen, et kui inimesed pöörduvad, siis ei ole see nagu päris külajutt.“

Siin on märgata vastuolu sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe vahel. Sotsiaaltöötaja suhtub sotsiaalkomisjoni esimehe poolt tulnud informatsiooni, kui külajuttu. Ta soovib, et inimesed ise pöörduksid tema poole. Valla sotsiaaltöötaja Juta peaks elab maakonnakeskuses ja tõenäoliselt ei tunne piisavalt kohalikke olusid. Ta ju ise ka tunnistas, et päris kõigest ei tulda talle rääkima.

Oma piirkonna inimeste tundmine aitab sotsiaaltöötajatel külajuttudest saadud informatsiooni kaudu jõuda probleemideni. Elades ja töötades samas piirkonnas on sotsiaaltöötaja samuti haaratud külajuttudesse, kuid mida ja kui palju ta oma töös neist juttudest kasutab on individuaalne. Sama on oma uuringus leidnud ka Gutmann (2010).

3.3.2.8. Otsusteni jõudmine

Kõik sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed väitsid, et otsused sünnivad üksmeelselt ja konsensuslikult. Valla eelarvest makstavate sotsiaaltoetuste kord annab raamid, mille piires tuleb otsustada.

Otsustamise mõjutamist või suunamist poliitiliselt on küll ette tulnud, kuid nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjonide esimehed on ühel nõul, et sotsiaalvaldkond on ala, kus poliitika ja poliitilised vaated tohi saada inimeste abistamise aluseks.

Laine: „Poliitilist mõjutamist ei ole. Meil on olnud, aga /.../ pani kohe asjad paika ja olen öelnud ka mina, et sotsiaalkomisjon on selline komisjon kus poliitika jääb välja. Et need inimeste hädad ei ole lahendatavad poliitiliselt vaid me peame lähtuma sellest kuidas inimesel tegelikult vajadus on. Ja rohkem meil sellel teemal pole juttu olnud.“

Mõjutamisena tajuvad sotsiaaltöötajad isiklike suhete taustal tehtud otsuseid. Kuigi topeltrollide küsimuses sotsiaalkomisjonide esimehed seda välja ei toonud, tuli jutuks, et maapiirkonna komisjoni koosolekul tuleb arutada ka komisjoni liikmetega seotud inimeste avaldusi: „Aga see, mis mulle küll ei meeldi on see kui lähisugulased ise nagu mingeid

avaldusi teevad. Ma tunnen, et siis ma olen nagu häiritud. Et kas just mõjutamine, aga ikkagist vaata natuke on ikka nagu ebameeldiv on“ (Juta).

Sama valla sotsiaalkomisjoni esimees (Mari) ütleb, et otsustatakse ikkagi sotsiaaltoetuste määramise korrast lähtuvalt ja kui abivajaja on ka lähisugulane, või kui komisjoni liikme perekond vajabki toetamist, siis saab ta toetust täpselt samade kriteeriumide järgi nagu kõik teised taotlejad: „Üldjuhul me otsustame ju ikkagi lähtuvalt nagu sissetulekust ja lähtuvalt nagu perekonna seisust, et on ikka üsna mõõdetavad need toetuste asjad“ /.../ „Tegelikult ei ole ju. Ja kui on kellelgi on isiklikult olnud seos toetuse saajaga, siis on ta ennast arutelult taandanud eks ju. Ja hääletamiselt. Me ju hoiame kinni oma määrusest. et abivajaja on abivajaja . Ei ole, et mul küll ei ole küll kogemust, et kellegi sugulane, et kellegi sugulane, et kindlasti peab maksma või summat suurendama või. Sellist asja küll ei ole olnud“ (Mari).

Tiiu rääkis, et vallavanem on andnud juhtnööre toetuste maksmise ja eakate hoolekandetasutusse paigutamise kordade väljatöötamisel: „Vahest oli küll vallavanema poolt suunamist ja mõjutamist, näiteks nende toetuste määradega. Et äkki hakkame ikka liiga palju maksma inimestele, või äkki siis ei pea inimeste eest hoolitseme, kui seda korda ei ole, See mind tegelikult ikka päris häiris. Nemad näevad ainult raha“.

Komisjoni koosolekutele kaastakse ka eksperte teistelt elualadelt. Sotsiaaltöötaja Tiiu rääkis, et tegelikult eksperdid, kes tulevad väljapoolt ei pruugi tunda kohalikke olusid ja ei oska seetõttu alati anda nõu, mis lahendaks probleeme. Ekspertidel on olemas eelnevad kogemused linnapiirkonnast, kuid maal ei ole kõik nende ettepanekud rakendatavad.

Kõik respondendid ütlesid, et komisjoni otsus on pigem ettepanek lõplikule otsustajale. Oluline on, et sotsiaalkomisjon ja sotsiaaltöötaja oskaksid oma seisukohta põhjendada, et valitsus või volikogu langetas lõpliku otsuse komisjoni ettepaneku järgi.

Mari rääkis, et on olnud juhuseid, kus vallavalitsus lükkab sotsiaalkomisjoni ettepaneku tagasi, sest leiab, et toetuse maksmine ei ole põhjendatud. Vastupidise näite tõi Anu: „Valitsus andis suure summa toetust, ilma komisjoniga arutamata, see oli nagu komisjonile pähe astumine. Mõlemad juhused olid siiski pigem erand ja komisjoni ettepanekuid reeglina aktsepteeritakse.

3.3.2.9. Tagasiside ja aruandlus

Mõned sotsiaaltöötajad tunnetasid, et sotsiaalkomisjon kontrollib nende tööd. Juta rääkis, et sotsiaalkomisjon küsib aeg-ajalt tema töö kohta aru. Ta on sellest häiritud ja ütles, et sotsiaalkomisjon ei pea kõiki probleeme teadma. Sama valla sotsiaalkomisjoni esimees Mari seevastu arvas, et sotsiaaltöötaja annab neile vähe informatsiooni ja ta tundis, et komisjon ei saa kõiki abivajajaid aidata.

Ka Ene rääkis, et annab regulaarselt sotsiaalkomisjonile teada, millised on suuremad probleemid ja millega ta tegelenud on. Ta ütles, et kõikidest probleemide üksikasjadest ta siiski komisjonile rääkida ei soovi. Kui probleem on lahendatud, siis ei ole komisjonil vaja teada peredega seotud delikaatseid andmeid. Ta peab mõistlikuks, et sotsiaalkomisjon küsib, kuidas on täidetud komisjoni ettepanekuid.

Maie rääkis, et ta on käinud peredega komisjonile aru andmas ja selgitamas, kuidas perel vahepeal läinud on. See on ka sotsiaalne kontroll ja surve perele. Samuti rääkisid teised sotsiaaltöötajad, et perede kutsumine komisjoni koosolekutele on tavaline. Sotsiaaltöötajad tunnistasid, et pered ei tunne ennast komisjoni koosolekutel osaledes hästi, kuid tegelikult selline avalik tähelepanu toimib ja see peab olema järjepidev.

Maie: „Meil oli siin üks suure maksuvõlaga pere. Neil polnud tööd ka ja toimetulekutoetust ka ei tulnud tegema, et nagunii peavad ju selle üüriks ära maksma, et nagu ise üldse ei tundnud muret oma võla pärast. Siis me tegime neile sellise plaani, et kõigepealt teevad toimetulekutoetuse ja siis hakkab tööd otsima. Ja sotsiaalnõunik ka aitab neid ja. Ja siis tegime nii, et tuleb mingi aeg räägib, kuidas on läinud, et kus on tööd otsinud ja kuidas on üüri maksnud ja. Ja alguses oli küll raske, aga siis ta tundis nagu, et ei ole üksi ja et keegi veel nagu hoolib ja tasapisi hakkas minema.“

Oma tegevusest peab volikogule aru andma ka sotsiaalkomisjon. Volikogu on huvi tundnud kooskäidud kordade, arutatud teemade ning eelarve kasutamise vastu.

Aruandlust siiski piiravaks, formaalseks või segavaks faktoriks ei peetud. Kui tegutsetakse avalikus ruumis ja oma tegevuseks kasutatakse valla eelarvet, siis on loomulik, et sellest peab ka aru andma.

3.4. Koostöö

Koostöö alapeatükis vaatlen sotsiaaltöötajaid ja sotsiaalkomisjonide esimehi kui koostööpartnereid. Uurin, milline on nende omavaheline koostöö ja kuidas nad seda näevad ning, kas koostöö vajab sisukamaks muutmist. Kirjutan ka tööalasest toetusest, kui koostööst.

3.4.1. Koostööpartnerid

Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjoni esimehed rääkisid, et nende koostööpartneriteks on perearstid, õpetajad, konstaabel, psühholoog, ohvriabi, kohalikud tööandjad ja külade esindajad. Sama on leidnud oma maasotsiaaltöö uuringutes ka Gutmann (2010) ja Reilent (2012).

Kui lahendamist vajab probleem, mis nõuab erialaspetsialistide sekkumist, kutsutakse komisjoni koosolekutele teiste erialade eksperte.

Nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjonide esimehed tunnevad vajadust vastastikuse toetuse järele. Sotsiaaltöötajal, kes töötab vallas üksinda puuduv võimalus arutada oma kolleegidega sotsiaalvaldkonna teemasid. Sotsiaalkomisjonide esimeestel puudub sotsiaaltööalane haridus, seetõttu vajavad nad sotsiaaltöötaja toetust seaduste tõlgendamisel ja teavet muudes sotsiaalvaldkonda puudutavates küsimustes.

3.4.2. Sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed kui koostööpartnerid

Kõik sotsiaaltöötajad ütlesid, et sotsiaalkomisjonid on nende tööks vajalikud, samuti leidsid ka sotsiaalkomisjonide esimehed, et sotsiaaltöötaja osalemine sotsiaalkomisjoni töös on väga vajalik (vt pt 3.3.1.2).

Üldiselt mainitakse head koostööõhkkonda, kuid tajutakse ka teatud vastuolu või erinevaid arusaamu ning ootusi teineteise suhtes: „*Vahel on mul selline tunne, et kas ma iga kord nagu lepin või leian nagu selle sotsiaalnõunikuga ühist keelt või mulle nagu tundub, et ta on nagu natuke vähe teeb koostööd. Mulle nagu vahel tundub nii. Sotsiaalnõunik on ju ka komisjoni liige*“ (Mari).

Juta (A.ST): „Et kas komisjon toetab mind? Ausalt, et nad avalduste menetlemise ajal on, et ega ma rohkem nagu midagi ei tunnegi, sest ega meil ju mingeid ülesandeid ei olegi Ei tunne, et vajaksin kedagi. Ma olengi üksikmängija. Komisjoni kaasamine võib vahest ka mõne asja ära rikkuda. Mul on võimalus ka politseiga käia, aga mul ei ole praegu sellist olukorda, kus ma peaks minema. Ma lähengi ise.“

Mari ja Juta intervjuudes on tunda erinevaid ootusi või vastuolu sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe vahel. Sotsiaaltöötaja on harjunud paljusid asju üksinda tegema ja ta ei soovigi, et asjade lahendamise juurde tuleks sotsiaalkomisjon. Sotsiaalkomisjoni esimees ootab aga rohkem avatust ja koostööd. Juta elab maakonnakeskuses ja on oma ametis olnud lühikest aega, sotsiaalkomisjoni esimehel on aga pikaajalised kogemused ja ta tunneb ka kohalikke olusid ja traditsioone. Mari arvab, et sotsiaaltöötaja võiks ära kasutada sotsiaalkomisjoni teadmisi ja soovi teha koostööd.

Üldiselt on siiski koostöö sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni vahel hea ja koostöö vajalikkust hinnati kõrgelt. Sotsiaaltöötaja maapiirkonnas vajab tuge ja toetust ning sotsiaalkomisjon võiks olla partner, kellega probleeme arutada ja kellelt tuge saada.

Anu: „Ilma koostööta ei saa asi üldse toimida. Nii kaua kui sotsiaaltöötaja on normaalne, et sa saad ettepanekuid teha, sa näed, et neid arutatakse, siis ei teki küsimust. Kui koostööd ei oleks, siis peabki kuidagi mööda laveerima, kas otse vallavalitsusse. Või kellegi teise kaudu. Kui koostööd ei oleks, siis ei saakski seda tööd teha.“

Ka Anu intervjuust selgus, et sotsiaaltöötaja isikuomadused, avatus, soov kuulata ja mõista on väga olulised. Inimeste omavahelised suhted on hea koostöö aluseks.

3.4.3. Sotsiaaltöötajate tööalane toetamine

Tööalane toetus ja juhendamine ei olnud mul algselt intervjuu kavas planeeritud, kuid selle valdkonna tõi sisse Laine, kes rääkis, et tunneb puudust inimesest, kellega koos arutada sotsiaaltöövaldkonna teemasid, küsida nõu ja kurta oma muresid.

Laine rääkis, et ta on vallamajas ainuke sotsiaalvaldkonna inimene ning tunneb seetõttu puudust teiste erialaspetsialistiga suhtelemisest ja tööprobleemide arutamisest. Ka teised

sotsiaaltöötajad tunnistasid, et neil ei ole oma eriala probleeme tööl kellegagi arutada: „*ma ei räägi ju nendest peredest ehitus- või maanõunikuga. No raamatupidaja tahaks küll kuulda aga ma ei saa ju kõigest rääkida*“ (Kati).

Sama küsimust ka teistes intervjuudes korrates sain ikka sarnaseid vastuseid. Räägiti, et varem said nad korraliselt kokku maakonna valdade sotsiaaltöötajatega. Maavalitsus korraldas sotsiaaltöötajatele regulaarselt kokkusaamisi ja koolitusi, mille olulisemaks kasuteguriks oli omavaheline vestlus ning töömurede ja –rõõmude jagamine. Toimis ka omavalitsusliidu juurde loodud sotsiaaltöötajate koda. Praegu on see soiku jäänud, sest maavalitsuses on inimesed vahetunud ja maavalitsuste roll maakonna sotsiaaltöötajate ühendamisel ja toetamisel on muutunud olematuks.

Laine: „Teiste valdade sotsiaaltöötajatega arutan siis asju. Vaata kahju on, et ennem oli maavalitsuse tugi. Aga enam ei ole. Nüüd käin maavalitsusest toomas ainult abivahendi kaarti ja nüüd kaob see ka ära SKA alla. Et mul ei olegi midagi seal rääkida. Mitte millestki. Esimene asi on et kohalik omavalitsus peab ise hakkama saama. Kõigega pead ise hakkama saama, kellelegi toetuda ei ole.“

Kõik sotsiaaltöötajad rääkisid, et probleemide korral helistavad nad teistele valdade sotsiaaltöötajatele, kellega neil on soojemad suhted. Ühiselt arutatakse probleeme ja leitakse ka lahendusi. Vahest aitab lihtsalt mure ära rääkimine või kinnituse saamine, et ollakse õigel teel.

Laine ja Ene intervjuudest selgus, et sotsiaaltöötajad tunnevad veel puudust juriidilisest abist. Valdade vallasekretärid ei suuda neile alati nõu anda. Sotsiaaltöötajatel tuleb asju saata ka kohtule lahendamiseks, kuid hagide koostamiseks on vajalikud juriidilised teadmised. Maasotsiaaltöötajad on tihti perekonda puudutavad hagid ise koostanud kui nende kaitsmine kohtus on raske: „*kohtusse andmisel võtsime nüüd advokaadi, et asi kohtusse anda. Üksi ei jõua kohtusse minna. Kui vallasekretär on nõrk siis pead ka kohtuasju ise ajama. Sotsiaalnõunik võiks olla hea tunnistaja aga mitte hageja. Olen topeltrollis, pean olem tunnistaja ja hageja. Peame kõik kohtu asjad ette valmistama. Ja leidma kõik seaduse punktid*“ (Laine).

3.4.4. Sotsiaalkomisjonide esimeeste ootused

Tundsin huvi, kas sotsiaalkomisjonide esimehed vajavad juhendamist ja toetust, mis aitaks neil teha sotsiaalkomisjoni tööd, kas nad üldse on sellele mõelnud ja kes seda peaks tegema.

Sotsiaalkomisjonide esimehed ei olnud mõelnud või endale teadvustanud, et ka nemad ise või sotsiaaltöötaja võiksid vajada tööalast toetust. Olles pisut järelemõelnud, leidsid komisjonide esimehed, et nad ise tunnevad puudust peamiselt nõustamisest, ja koolitusest: „Näiteks sellist koolitus, et võib-olla on teatud punktid, et võib-olla tuleks neid hoopis teistmoodi teha, lahata ja arutada. Ja võib-olla tuleb kaasata vahest mõnda eksperti ja professionaalset inimest“ (Mari).

Mari ootas nõustamist ja suunamist just sotsiaaltöötajalt. Sotsiaalkomisjoni esimees tunneb, et tänu nõrgale koostööle ei pruugi kõikide abivajajate probleemid komisjoni jõuda ja inimesed abi saada: „Aga jah vahel mulle tundub nagu, et sellist ... et isegi seda nõustamist ma mõtlen, ma olen nagu mitu korda küsinud, et kas ma teen midagi valesti. Et sellist nõustamist ma temalt nagu ootan, et vahest ma isegi tunnen, et see abi vajajad ei jõua nagu iga kord meieni, et noh, kuskilt kaudu, tuleb see arutelu ja jutt ja siis me leiame lahenduse. Sellest ma tunnen, et oleks puudus“. /.../ „Vaja oleks komisjonide infopäeva. Vahest kasvõi neid õigusaktegi tutvustada. Et jah ma võtan küll arvutist ja loen neid, aga kas ma õigesti aru saan. Ma ei tea, kas ma jälle igakord neid õigesti tõlgendan, et ma ka ei tea ju. Sellest on jah nagu natuke puudu. Isegi ma olen mitu korda mõelnud, et on ka sellised sotsiaal-ja tervishoiualased projektid. et mina näiteks ei ole kuulnud, et neid oleks siin vallas algatatud, kas on abi vaja näiteks või arutada komisjonis või.“

Sotsiaalkomisjonide esimehed ootavad, et sotsiaaltöötaja jagaks nendega rohkem informatsiooni ka eelarve seisust: „et millistest rahadest mis toetust võib üldse maksta ja kust see raha nagu tuleb. Osa raha on ju riigi oma ja kuidas seda või millistel põhimõtetel jagatakse ja kuidas seda kasutada võib. Et äkki on kuskile raha juurde vaja panna või“ (Mari). Kõiki sotsiaalkomisjone ei ole kaasatud eelarvete koostamisse ja neil ei ole ülevaadet eelarve seisust.

3.4.5. Sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjonide esimeeste koostöö

Minu jaoks oli üllatav, et valdades kus sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe omavahelised suhted on head, ei osanud kumbki osapool välja tuua ootusi omavahelisele koostööle. Sotsiaalkomisjoni töö sujus, sotsiaalkomisjon saab oma tööks vajalikku informatsiooni ja sotsiaaltöötaja sotsiaalkomisjonilt vajalikud otsused. Oma koostöö parandamisele või uuele tasemele viimisele ei ole nad mõelnud. Hea koostöö tagamiseks on vajalik eelkõige vastastikune usaldus ja üksteise mõistmist.

Enamuses valdades on sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni omavaheline läbisaamine väga hea. Laine rääkis, et : “ *Tegelikult on mul komisjoni esimehest hästi suur tugi. Temaga me teeme neid asju ju. Aga kuna see valdkond on nii lai, kõik need terviseprofiilid ja kõik-kõik asjad on teha ja kuna töökoormus on suur, siis ta on tõstnud päris mitmel korral üles need asjad, et lastekaitse spetsialist töölevõtmiseks, aga volikogu ütles, et kui on siiamaaani hakkama saanud, siis saab edaspidi ka. ,*

Vallas, kus on tajuda sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe vahel pingeid, rääkisid mõlemad pooled ka ootustest omavahelisele koostööle. Sotsiaalnõunik tajus, et sotsiaalkomisjon tuleb tema mängumaale, kontrollib teda ja annab ülesandeid. Sotsiaalkomisjon sama ajal ootas sotsiaaltöötajalt rohkem informatsiooni. Omavahelise rääkimise ja üksteisele partneriks olemisega saavad mõlemad oma tööd kergendada ja kogukonnale kasulikud olla.

Mari rääkis, et koostöös sotsiaaltöötajaga sooviks ta valla arendada: „*Sotsiaaltöö valdkonnas, mingid teenused, et see koduteenus käima saada, et oleks siuke spetsiaalne inimene, kes kohe olekski ja tegeleks ja 100% võiks ta peale kindel olla ja kes teeks ka oma tööd hästi vaata selles mõttes, et on ju, et kui see teenus näiteks välja arendada ja kõik toimiks siis oleks natuke kergem, sest vaata mingil määral on ka see, et ütleme, et mina ju lähen lihtsalt vaatan, et kuidas sul läheb. Ja siis hakkab pihta, et ooo talle oleks suppi vaja. No ma hakkas siis mõtlema, et mis mõttes suppi. Ja siis oleks kergem, et see teenus oleks olemas ja oleks konkreetne inimene. Kui see inimene on nõus, sõlmid lepingu, siis oleks kõik hea. Ise ta ei taha midagi aga naabrid kõik tahavad. Ja siis saavad teised ka rahu. Inimestele pakkuda rohkem sotsiaal-ja hariduse alast nõustamist. Sellist info jagamist võiks olla rohkem. Käiks ise ka koolitustel aga ma ei saa töölt ära tulla. Ei ole nii kerge minna. Tahaks ennast ka natuke täiendada. “.*

Intervjuudest selgus, et sotsiaaltöötajad ootavad sotsiaalkomisjonilt tuge erinevate klientidega seotud otsuste langetamiseks. Vähem on tunda poliitika kujundamist. Mitmes intervjuus märgiti: „*nende kordade väljatöötamisel*“. See tähendab tõenäoliselt volikogu määruste eelnõusid, mis puudutavad näiteks sotsiaaltoetuste maksmisi, sotsiaalkorterite andmise tingimusi, hoolduse määramisi ja muid sotsiaalvaldkonda reguleerivaid teemasid. Võimalik, et komisjonide liikmed ise ei teadvustanud seda kohaliku elu kujundamisena.

Arutelu

Minu magistritöö eesmärgiks oli uurida, milline on sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide omavaheline koostöö maal, väikeses vallas, kus sotsiaaltöötaja töötab peamiselt üksinda. Lähtuvalt eesmärgist tõstatasin kolm uurimisküsimust: millised on sotsiaaltöötajate kogemused koostööst sotsiaalkomisjonidega, millised on sotsiaalkomisjonide esimeeste kogemused koostööst sotsiaaltöötajatega ja milline on sotsiaaltöötajate ning sotsiaalkomisjonide koostöö vallasotsiaaltöö korraldamisel.

Valimisse kuulusid nelja valla sotsiaaltöötajad ja sotsiaalkomisjonide esimehed või aseesimehed. Minu uurimuse tulemusi ei saa laiendada kõikidele eesti maapiirkondadele, kuid uurimuse käigus tehtud intervjuudes tulid välja ühised üldisemad jooned ja korduvad ideed, millest võib teha järeldusi ja mis vastavad minu uurimisküsimustele. Töö peaks aitama mõista ja teadvustada sotsiaalkomisjonide rolli maasotsiaaltöötaja koostööpartnerina ning komisjonide osa maasotsiaaltöö korraldajana.

Maasotsiaaltööd on varem Tartu Ülikoolis uurinud Reilent (2012) ja Gutmann (2010). Tööd andsid hea ülevaate maasotsiaaltöö eripärast ja sotsiaaltöötajate koostööpartneritest. Mulle teadaolevalt ei ole siiani sotsiaalkomisjone kui sotsiaaltöötajate koostöö partnereid uuritud.

Minu uurimuses osalenud sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste jõudmine sotsiaalvaldkonda on erinev. Sotsiaaltöötajate valiku põhjuseks on eelmise töökoha kadumine ja vajadus leida endale uus töö uuel erialal. Ühismajandite lagunemise järel olid inimesed maapiirkondades jäänud tööta, kuid paljudel põllumajanduserialade spetsialistidel on kogemus inimestega töötamisel ning nad tunnevad hästi oma piirkonna inimesi. Sotsiaaltöö väikeses maakohas eeldab kohalike olude, traditsioonide, ja inimeste tundmist. Tihti tegigi vallavanem tööpakkumise oma piirkonna aktiivsele inimesele, kellele tema arvates võiks sotsiaalvaldkond sobida. Töö oli veel reglementeerimata, varasem kogemus puudus ning selget ettekujutus sotsiaaltööst, kui erialast, ei omanud siis veel vallavanemad, ega ka sotsiaaltöötajad ise. Peamisteks töödeks olid talongide ja humanitaarabi jagamine.

Tööle saamise eelduseks ei ole alati olnud erialase hariduse omamine ja paljudel sotsiaaltöötajatel puudub ka täna sotsiaaltöölane kõrgharidus. Uurimuses osalenud sotsiaaltöötajate hulgas ei olnud kedagi, kes oleks läinud teadlikult õppima sotsiaaltööd ja seejärel otsinud erialast tööd.

Ka Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hariduse uuringu aruanne (2012) ütleb, et peaaegu pooltel sotsiaaltöötajatel ei ole erialast kõrgharidust. Sama kinnitab ka minu uuring.

Kaks sotsiaaltöötajat on läbinud Eesti Haldusjuhtimise Instituudis kursuse „Sotsiaaltöö vallas ja linnas“, mida nad peavadki enda erialaseks hariduseks. Olen ka ise sama koolituse läbinud ja ei alahinda täiendkoolituste tähtsust, kuid see ei ole siiski võrreldav kõrghariduse omamisega. Samas rääkisid sotsiaaltöötajad ise, et sotsiaaltöötajate erialane haridus on oluline usalduse loomiseks. Kui sotsiaaltöötajad võtavad vastu inimeste elu puudutavaid otsuseid, siis peavad neil selleks olema ka teadmised.

Nii sotsiaalkomisjonide esimeestel kui komisjoni liikmetel puudub enamasti sotsiaaltöölane haridus. Samal seisukohal on ka Raudava (2013 a, b), sest kohalike omavalitsuse volikogude komisjonidesse kuuluvad tavaliselt seda valdkonna mitte tundvad inimesed. Kuid komisjonide liikmetelt ei ole nõutud erialast haridust, nad on olulised koostööpartnerid teistelt elualadelt, kes vahendavad sotsiaaltöötajale vajalikku informatsiooni. Tihti on nad külade aktiivsed inimesed, kelle poole pööratakse ja kes tunnevad kõige paremini kohalikke olusid, vajadusi ning soove. Kuna sotsiaaltöötaja on alati kaasatud sotsiaalkomisjoni koosolekutele, on komisjonis olemas ka sotsiaaltöölane kompetents, vähemalt oma valla sotsiaaltöötaja teadmiste tasemel. Konsulteerisin magistritööd kirjutades oma valla sotsiaaltöötajaga ning ka tema rääkis, et sotsiaalkomisjonist tulev informatsioon on talle tema töös vajalik. Eelkõige aitab komisjon teha igapäevaseid otsuseid. Kuid ta otsib kinnitust ikkagi teistelt sotsiaaltöö eriala spetsialistidelt. Sotsiaalkomisjonilt saab ta vajalikku informatsiooni ning komisjoni otsus võtab temalt ainuisikulise vastutuse koorma.

Sotsiaalkomisjonidelt oodatakse külaelu ja inimeste tundmist ning informatsiooni edastamist. Erialast asjatundmist ei peeta seejuures nii oluliseks.

Sotsiaaltöötajate kirjeldused kogukonnaliikmeks olemisest olid sarnased Reilenti (2012) uurimusega. Ka minu intervjuudes osalenud sotsiaaltöötajad leidsid, et maapiirkonnas elades ja töötades on suurimaks eeliseks see, et nad tunnevad pea-aegu kõiki inimesi, teavad nende perekonna lugusid ja tausta. Nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjonide esimehed mainisid, et maainimesed usaldavad rohkem tuttavat inimest ja on võõraste ning sisserännanud inimese suhtes umbusklikud.

Mõnevõrra üllatav on, et sotsiaaltöötajad ja komisjonide esimehed ei toonud välja eelarvamusi, mis võivad tekkida, kui tuntakse inimesi juba kaua ning teatakse perekondade

lugusid. Võimalik, et nad ei ole selle peale mõelnud ning kogukonnas elavad sotsiaaltöötajad ja komisjoni esimehed on nii läbi põimunud oma piirkonna eluga, et ei oska ette kujutada tööd klientidega, keda nad isiklikult ei tunne.

Maapiirkonnas on ka uuel inimesel raske anonüümseks jääda. Olen ise oma töös kogenud, et uue probleemse perekonna ümber hakkab maal üsna ruttu tekkima võrgustik. Informatsioon tuleb koolist, lasteaiast või perearstilt, kui nad märkavad sotsiaalseid probleeme, samuti annab kohalik soojatootja teada võlgnevusest. Info maapiirkonnas ei jää kauaks saladuseks ja sotsiaaltöötaja saab ise signaalide korral perega ühendust võtta.

Sotsiaaltöötajate jutus on aimata teatud tühimust või väsimust kogukonnaliikmeks olekust. Samas rääkisid nad oma valla inimestest osavõtlikult ja suure soojusega, ning pidasid paratamatuks, et nad on inimestele kogu aeg kättesaadavad. Sotsiaaltöötaja jaoks ei ole tema tööruum piiritletud mitte ainult töökabinetiga, vaid hõlmab kogu valda. Arvan, et sotsiaaltöötajad tunnevad kogu aeg muret ja vastutust oma valla inimeste pärast.

Kogukonnaliikmeks olemise ja oma klientidega samas piirkonnas elamise suurimaks puuduseks peavad sotsiaaltöötajad vähest privaatsust ja klientide pöördumist nende juurde koju. Kuid samas suhtutakse sellesse ka mõistavalt. Üks sotsiaaltöötaja pidas normaalseks, et oma küla inimesed võisid toimetulekutoetuse dokumente talle koju tuua. Ta elas valla keskusest kaugemal asuvas külas ja mõistis väga hästi inimeste transpordiprobleemi. Väikeses kohas on inimeste elukohad kõigile teada, mis vähendab oluliselt sotsiaaltöötaja privaatsust. Maal elavate inimeste privaatsus on nagunii väiksem ja seda nii abivajajatel kui sotsiaaltöötajatel.

Ka sotsiaalkomisjonide liikmete juurde tulevad abivajavad inimesed koju või helistavad töövälisel ajal. Sotsiaalkomisjoni esimehed pidasid seda loomulikuks ja endastmõistetavaks. Nad olid kandideerinud volikokku ja valmis tegema kogukonna heaks vabatahtlikku tööd. Usun, et sotsiaalkomisjoni liikmed tunnevad vastutust oma piirkonna arengu ees. Töö volikogu komisjonides on suures osas vabatahtlik tööväline amet, mis annab inimestele hoopis teistsuguse motivatsiooni.

Sotsiaalkomisjonide liikmete hulgas on juba paljud varasematest uuringutest (Gutmann 2010, Reilent 2012) mainitud sotsiaaltöötajate koostööpartnereid: kooli ja lasteaia õpetajad, perearst, psühholoog, töötukassa spetsialist. Lisaks mainitutele kaasatakse komisjoni koosolekutele erialaspetsialiste vastavalt arutusele tulevatele teemadele. Minu jaoks on see huvitav tulemus.

Koostööpartnerid, kellega sotsiaaltöötaja nagunii koostööd teeb, on kaastaud ka sotsiaalkomisjonidesse. Koostööpartnerid on tihti sotsiaaltööga külgnevate erialade spetsialistid ning nende teadmised ning kogemused annavad maapiirkonna sotsiaaltööle lisandväärtust.

Huvitav oli ühe sotsiaalkomisjoni esimehe ütlus, et talle anti soovitusi valida komisjoni liikmed valimised võitnud erakonna nimekirjast. Päris kohustuseks seda siiski ei tehtud ja komisjoni esimehel oli õnneks vabadus ise liikmeid valida. Ühest küljest võib olla soovitus, valida komisjoni liikmed volikokku kandideerinud inimeste hulgast õigustatud, sest nad on soovinud kaasa rääkida kohaliku elu edendamisse. Kuid eelistada ainult ühe nimekirja kandidaate ei pea ma õigustatuks. Sotsiaaltöö ja sotsiaalkomisjoni otsused ei tohiks olla poliitiliselt mõjutatud, ega seotud erakondliku kuuluvusega.

Kuigi vallad on oma rahvaarvult väikesed, on nende territoorium suur, külad asuvad üksteisest kaugel ning erinevate külade inimesed ei puutu omavahel igapäevaselt kokku. Kahes vallas oligi põhimõte, et sotsiaalkomisjoni liikmeteks on inimesed valla suurematest küladest. Nad on tavaliselt aktiivsed külaseltside eestvedajad, kes teavad oma piirkonna inimeste tausta ja toovad kaugemate kantide mured komisjoni lahendamiseks. Üks sotsiaaltöötaja rääkis, et varem olid neil külades külavanemad, kes osalesid ka volikogu istungitel, kuid praegu on külavanemate tegevus soiku jäänud. Kodanikuühiskonna arengu ja erinevate projektirahastuste saamiseks on küladesse loodud külaseltse ja MTÜ-sid, mis enam traditsioonilist külavanema, kui küla huvide eest seisja rolli ei täida. Nii sotsiaaltöötajad, kui sotsiaalkomisjonide esimehed hindasid kõrgelt külade esindajate olemasolu sotsiaalkomisjonis. Tihti esitavadki inimesed oma avaldused või räägivad oma mured külas elavale sotsiaalkomisjoni liikmele. Info jõudmine sotsiaaltöötajateni on väga oluline selleks, et keegi ei jääks märkama ja ei tekiks olukordi, kus näiteks lasterikas perekond või üksik eakas vanamemm metsataguses külas elab lagunevas ning elamiskõlbmatus majas. Võimalik, et komisjoniliikmete ülesandeks ongi seatud kaugemate kantide informatsiooni toomine valda. Sotsiaaltöötaja üksinda ei jõua külastada regulaarselt kõiki kodusid ja probleemide ilmnedes saavad komisjonide liikmed need vallale edastada. Siit võib tuua vastuse Raudava (2013) küsimusele, kas sotsiaalkomisjonid on vajalikud. Lähtuvalt maapiirkondade eripäradest on sotsiaalkomisjonidel oluline roll kogukonnas, mis aitab sotsiaaltöötajal saada infot kõikidest abivajajatest.

Tihti jõuab informatsioon sotsiaaltöötaja või sotsiaalkomisjoni liikmeteni niinimetatud külajuttude kaudu. Olin külajuttude teema suhtes üsna skeptiline, kuid intervjuueeritavad suutsid minu arvamust muuta. Tõenäoliselt on tegemist selle sõna halva kõla või minu eelarvamusega. Kui hädas oleva inimese või perekonna kohta tuleb juhuslikust allikast signaal ja see kontrollimisel tõeks osutub, siis seda ei tohi võtta külajutu, vaid informatsioonina. Külajutul on küljes halvustav maik ja jutu rääkijad ei soovi oma nime avaldada. Kuid nii sotsiaaltöötaja kui komisjoni liige peaksid seda võtma kui teavet abivajajast, mida ei tohi jätta tähelepanuta. Sellise info kontrollimine on küllalt keeruline ja otsitakse varjatud ettekäandeid kodukülastuseks, näiteks leiti võimalus viia toiduabi ja seeläbi pääseda inimese koju, et näha tingimusi, milles inimene tegelikult elab. Samas tunnistasid nii sotsiaaltöötajad kui komisjonide esimehed, et külajutud on nende töös oluline infoallikas. Mõistan, et maal võib väga kergelt informatsioonile tulla külge külajutu maine, sest väikeses kogukonnas on inimeste elud üsna avalikud, ent see-eest ei tohiks jääda tõelised probleemid ka märkamata.

Külalt pärit komisjoni esimees nägi enda rolli kaasaja ja eestvedajana. Ta ootas, et mõtted ja ettepanekud tuleksid inimestelt endilt. See tagaks, et vastu võetud otsused ja teostatud projektid vastaksid kohalike inimeste ootustele ja vajadustele. Ta märkis, et sageli tehakse otsused valla keskusest vaadatuna, märkamata külade tegelikke vajadusi. Selline külaelanike kaasamine otsuste tegemisse aitab vältida vigu ja võimaldab saada paremaid tulemusi. See aitab pikemas perspektiivis säästa nii aega kui raha.

Vastavalt vajadusele osalevad komisjoni koosolekutel lisaks komisjoniliikmetele ka eksperdid teistelt elualadelt. Kuid tundub, et usk eksperdiarvamusse hakkab kaduma, sest ka eksperdid juhinduvad oma väärtushoiakutest nagu kõik teised inimesed. Nad ei pruugi tunda kohalikke olusid ning võivad samuti eksida. Kuid mida väiksem on otsustajate ring, seda suurem on tõenäosus, et ühe otsustaja eksimus kajastub lõppotsuses. Laiem osalus täiendab, mitte ei asenda erialast asjatundmist.

Mitmes vallas on sotsiaaltöötaja ka ise sotsiaalkomisjoni liige. Ühe sotsiaaltöötaja arvates andis komisjoni liikmeks olemine talle paremad võimalused kaasa rääkimiseks ja otsustamisel osalemiseks. Ta tunnetas, et muidu on ta nagu külaline, kes kannab ette ainult avaldused ja mõned probleemid, kuid ei osale otsustamisprotsessis. Teiste sotsiaaltöötajate intervjuudest sellist arvamust ei tulnud. Nad osalesid sotsiaalkomisjoni istungitel samaväärselt komisjoni liikmetega ning olid igati võrdsed partnerid, olenemata sellest, kas nad olid sotsiaalkomisjoni liikmed või mitte. Arvan, et sotsiaaltöötaja osalemine sotsiaalkomisjoni

koosolekul aitab tagada komisjoni sotsiaaltöölase kompetentsi, seda eriti juhul kui komisjoni enda liikmete hulgas puudub sotsiaaltööharidusega spetsialist.

Sotsiaalkomisjonide vajalikkuses olid kindlad nii sotsiaaltöötajad kui sotsiaalkomisjonide esimehed. Sotsiaaltöötajad arvavad, et muidu peaksid nad väikses vallas päris üksi sotsiaalvaldkonna eest vastutama ja üksi otsuseid vastu võtma. Sotsiaalkomisjon saab oma liikmetelt informatsiooni, mis aitavad kaasa probleemidele lahenduste leidmisel. Hoolimata sellest, et sotsiaaltöötaja teeb koostööd erinevate partneritega, on sotsiaalkomisjon, kui kollegiaalne organ, sotsiaaltöötaja jaoks oluline ja turvaline seljatagune, mis aitab luua otsustele laiemat kandepinda. Leian, et volikogud võiksid oma eelarvetes näha ette rohkem vahendeid nii volikogu kui komisjonide liikmete koolitamiseks. See aitaks tõsta omavalitsuste haldusvõimekust ja mainet.

Konfidentsiaalsusnõudest kinni pidamine maapiirkonnas on keeruline, kuna tuntakse ja teatakse üksteist ja omavahelised suhted on tihedamad. Probleemid, mida sotsiaaltöötaja peab konfidentsiaalselt käsitlema ei ole kogukonnas enam ammu saladuseks (Moore-Kirkland, Irey 1981). Intervjuudest tuli välja, et sotsiaaltöötajad ja komisjoni liikmed on sellest teadlikud ja arvestavad sellega. Kahes vallas sõlmitud konfidentsiaalsuse lepingu, kus on kirjas, et komisjoni koosolekul teatavaks saanud infot ei avalikustata. Samas on nad ka teadlikud, et inimesed ise võivad oma probleemidest rääkida ja siis on keeruline kindlaks teha, millisest allikast info pärineb, kuid siiski peavad komisjonide liikmed ja sotsiaaltöötajad oluliseks, et informatsioon ei lekiks nende kaudu. See näitab vastutustunnet, et nende kätte usaldatud informatsiooni kasutatakse ainult inimeste aitamiseks.

Sotsiaalkomisjonide töökorraldus uurimuses osalenud valdades oli täpsemalt reguleerimata, sest volikogu komisjonide tööpõhimõtted on kirjas valdade põhimäärustes. Ühe valla sotsiaalkomisjoni esimees sai intervjuust innustust ja lubas oma vallas hakata tegelema sotsiaalkomisjoni töökorra loomisega. Komisjoni töökord muudaks selgemaks paljud küsimused, millele pole praegu ühest vastust. Näiteks tõi ta komisjoni liikmete arvu, millistele kriteeriumidele peaks vastama komisjoni liige, samuti valdkond või teemad, mille arutamine kuulub komisjoni kohustuste hulka. Teiste valdade sotsiaaltöötajad ja komisjonide esimehed ei tundnud vajadust taolise korra järele. Pigem kardetakse, et liigne reglementeerimine võib hakata tööd segama. Arvan, et üldiste tööpõhimõtete kokku leppimine ja kirja paneks oleks vajalik, kuid väga detailsete reeglite kehtestamine võib tuua kaasa nõndanimetatud hallid alad, mida ei osata ette näha ja millega tegelemine regulatsioonide järgi ei ole sotsiaalkomisjoni

ülesanne. Nenditi, et ükski kirja pandud kord või seadus ei pane inimesi koostööle. Selleks peavad inimesed ikkagi omavahel sobima ja tahtma seda tööd teha.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (RT I, 12.03.2015, 23) on vastu võetud juba 1993 aastal ning selle kohaselt on volikogu pädevuses toetuste andmise ja valla või linna eelarvest finantseeritavate teenuste osutamise korra kehtestamine. Ma küll ei täpsustanud intervjuude käigus, millal nimetatud korrad valdades vastu võeti, kuid selgus, et algusaastatel toimus toetuste maksmine ilma regulatsioonideta. Tõenäoliselt oli tegu sellega, et nii omavalitsuse töökultuur, kui teadmised sotsiaaltööst olid vähesed kõigil valla tasanditel. Nii nagu sotsiaaltöötajad, ei olnud ettevalmistust saanud ka vallasekretärid ega teiste erialade spetsialistid. Ilma erialase hariduseta komisjoni liikmed ei ole võimelised ka ette valmistama volikogusse minevaid õigusakte. Need ülesanded on jäänud väikeses vallas ka täna sotsiaaltöötaja kanda.

Kohalikus omavalitsuses on lahutatud täidesaatev ja otsustav võim. Väga paljudes väikestes valdade sotsiaaltoetuste määramise ja maksmise kordades oli kirjas, et toetuse maksmise otsustab vallavalitsus, volikogu sotsiaalkomisjoni ettepanekul. Maksmise otsustamise on volikogu delegeerinud küll vallavalitsusele (Kohaliku omavalitsuse ...RT I, 12.03.2015, 23), kuid ettepaneku tegemise õiguse, kuidas toetust maksta on andnud volikogu sotsiaalkomisjonile. Väikeses vallas on volikogu sotsiaalkomisjon seotud nii täidesaatvate kui seadustloovate otsustega. Võimalik, et väikeses vallas, kus on niigi puudus erialaspetsialistidest olek veel ühe komisjoni moodustamine mõttetu. Suuremates linnades on olemas valitsuse juures hoolekandekomisjonid, kes otsustavad igakuuliselt laekunud avalduste lahendamist.

Sotsiaalkomisjoni koosoleku päevakorrad ja arutatavad teema tulevad enamasti sotsiaaltöötajatelt, kuid probleemidest annavad teada ka sotsiaalkomisjonide liikmed. Nii nagu ütles üks sotsiaalkomisjon esimees tulevad teemad elust enesest. Üldiselt oligi igakuine kohustus vaadata üle laekunud avaldused ja teha ettepanek, kuidas neid lahendada. Kuid arutatakse ka erinevaid toetuste maksmise, sotsiaalkorterisse või hoolekandeteenusele paigutamise kordasid ja arengukava täitmist. Lasteaiaõpetajana töötav komisjoni esimees rääkis, et valla eelarvest makstavate sotsiaaltoetuste kord lubab ka temal, perearstil ja kooliõpetajatel teha lapsevanemate eest toetuse avaldusi, kui nad näevad vajadust perede abistamiseks. Võimalik, et sellise punkti lisamise volikogu määrusesse on tinginud elu ise, sest probleemsete perede lapsevanemad ei pruugi kõikidest võimalustest teadlikud olla või ei

suuda nad muudel põhjustel oma laste eest piisavalt hoolitseda. Näen, et selline võimalus on hea, kuid tuleb jälgida, et see tegevus toimuks ikkagi koostöös lapsevanemaga ega tekitaks lapsevanemas mugavustunnet.

Nagu eelpool mainitud vaatab sotsiaalkomisjon üle igakuuliselt laekunud avaldused. Enamasti soovitakse toetust raske majandusliku olukorra leevendamiseks. Ühekordne toetus võib olla õigustatud õnnetusjuhtumite ja muude erakordsete olukordade lahendamiseks. Intervjuudest tuli välja, et inimesed soovivad parema meelega toetust, mis lahendaks nende hetkelise raske olukorra, kuid probleemi põhjusega tegeleda ei soovi. Teenused, kus tuleb oma harjumuspärase elurütmi muuta või ennast pingutada ei ole väga populaarsed. Sageli ei ole teenused maapiirkonnas kättesaadavad, nende loomiseks puuduvad spetsialistid ja see on kallis. Nii ongi toetuse maksmine kõige kiirem, odavam ja kahjuks ka kõige lühemaajalise mõjuga lahendus.

Olulise ja tulemusliku tööna näen aga sotsiaalkomisjonide järjepidevat tegevust peredega tegelemisel. Pered osalevad sotsiaalkomisjonide koosolekutel ja ühiselt leitakse probleemidele lahendusi. Selline tegevus täitis nii toetamise, nõustamise kui ka sotsiaalse kontrolli rolli. Pered ei olnud oma muredega üksi ja koos püüti olukorrast väljapääsu leida. Lahendusse olid kaasatud ka tööandjad, kellega pered iga päev kokku puutuvad. Tundub, et selline kogukonna toetus võiks aidata peredel oma probleemidega toime tulla.

Kuigi volikogude sotsiaalkomisjonide roll peaks olema kohaliku sotsiaalpoliitika kujundamine, tegelesid sotsiaalkomisjonid peamiselt igapäevase sotsiaaltöö korraldamise ning klienditööga. Tõenäoline, et väikeses vallas on võimalused ja vajadused pidevalt uusi projekte käivitada ja regulatsioone välja töötada väikesed. Sotsiaaltöötajal on vajadus igapäevase võrgustiku järele, kes annab talle informatsiooni ja aitab vastu võtta otsuseid.

Üks sotsiaaltöötaja rääkis intervjuus, et ta annab oma tööst aru sotsiaalkomisjonile. Teema hakkas mind huvitama, sest see on seotud omavahelise koostöö ja sotsiaalkomisjoni rolliga, mis on ka minu uurimisküsimus. Uuris seda ka teiste respondentide käest. Sõnal aruandlus võib olla negatiivne või kontrolliv tähendus, kuid seda minu teised vastajad ei täheldanud. Nad tõid aruandluse juures välja hoopis seda, et perekonnad, kelle probleeme komisjonis on lahendatud, käivad komisjoni koosolekul rääkimas, kuidas neil vahepeal on läinud ja kas antud lubadused ning püstitatud eesmärgid on täidetud. Vastavalt olukorrale seati uued eesmärgid ja tähtajad. Selline väikeste lõikude kaupa ülesannete jagamine ja nende täitmine ei

ole heitunud inimestele enam ülejõu käiv ja lootusetu ettevõtmine. Ka omab selline tegevus sotsiaalse kontrolli funktsiooni ja tekitab tunnet, et abivajaja ei ole oma murega üksi ja teda aidatakse probleemi lahendamisel.

Ka tööalase toetuse ja juhendamise teema ei olnud mul esialgses intervjuu kavas plaanis, kuid selle tõi sisse sotsiaaltöötaja, kellega tegin ka „Uurimustöö metodoloogia“ aine miniuurimuse intervjuu. Ta pidas vajalikuks magistritöö intervjuus teema juurde tagasi pöörduda. Ta rääkis, et kõige suurem murekoht tema jaoks on, et tal ei ole kõrval teist sotsiaaltöõspetsialisti, kellega oma tööasju arutada. Vajadusel konsulteerib ta maakonna teiste valdade sotsiaaltöötajatega, kuid ta tunneb puudust ühistest kokkusaamistest ja aruteludest. Ta ütles, et aastaid tagasi said maakonna omavalitsuste sotsiaaltöötajad regulaarselt Maavalitsuses kokku ja sealsed infopäevad ja arutelud olid väga vajaliku. Eriti mainis ta vabas vormis tekkinud kohvilaua vestlusi, kus kolleegidega nõu peeti. Need omasid tihti suuremat kasutegurit kui päevakorralised teemad ja olid väga heaks infovahetamise ja pingete maandamise kohaks. Tundub, et praegu ei ole maasotsiaaltöötajal kellelegi oma töömuret kurt. Maavalitsuste roll on muutunud ja nad ei puutu kohalike omavalitsuste tegevusse. Ka teised sotsiaaltöötajad rääkisid, et nad saavad oma tööalaseid asju arutada teiste omavalitsuste sotsiaaltöötajatega. Sotsiaalkomisjon, kui sotsiaaltöötajale oma vallas kõige lähemal sotsiaalvaldkonnaga tegelev kogu, võiks olla sotsiaaltöötajale partneriks sotsiaalvaldkonna probleemide arutamisel. Tegelikult tuli intervjuudest erinevate teemade alt välja, et sotsiaalkomisjon on küll sotsiaaltöötajale partner, kellega ta arutab sotsiaaltöölaseid küsimusi, kuid nad ei teadvustanud sotsiaalkomisjoni oma toetajana. Intervjuu käigus leidsid nad, et kui ka sotsiaalkomisjoni ei oleks, siis ei oleks neil kedagi, kelle poole oma valla sotsiaalprobleemide lahendamiseks pöörduda.

Eeldasin, et sotsiaalkomisjon võiks olla see lüli, kellega sotsiaaltöötaja võiks oma muresid jagada, kuid komisjoni koosolekute vahepeal ei suhtle sotsiaaltöötaja komisjoni esimehe ja liikmetega väga tihedalt. Omavaheline suhtlemine sõltus osaliste vastastikusest sobivusest ja kohalikust traditsioonist, kuidas on harjutud komisjoni tööd korraldama või juhtima.

Tihti tunnevad sotsiaaltöötaja puudust hoopis juriidilisest nõust. Kaks sotsiaaltöötajat rääkisid, et peavad näiteks eestkoste või vanemlike õigustega seotud kohtudokumendid ise ette valmistama. Nad kurtsid, et vallasekretäridest neil tuge ei ole. Sellisel juhul pannakse sotsiaaltöötaja topeltrollidesse. Ta peab olema perede toetaja ja nõustaja ning sama ajal ka

kohtus hageja. Sotsiaaltöötajal võiks olla kohtus tunnistaja, sest tal on informatsiooni perede kohta.

Koostöö sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjoni esimeeste vahel oli valdavalt hea. Ühes vallas ilmnes aga siiski teatud ebakõla sotsiaaltöötaja ja sotsiaalkomisjoni esimehe omavahelistes suhetes. Nad tegutsesid küll ühise eesmärgi nimel, kuid vastastikused ootused ja tööstiilid olid erinevad. Selles vallas oli hästi selged piirid sotsiaalkomisjoni ja sotsiaaltöötaja rollide ja tööülesannete vahel. Komisjoni kokkukutsumine ja teemade leidmine oli seal üldiselt sotsiaalkomisjoni esimehe töö. Teistes valdades tehti seda koos sotsiaaltöötajaga või oligi see sotsiaaltöötaja ülesanne. Ka ootas komisjoni esimees seal sotsiaaltöötajalt suuremat avatust ja koostööd, kuid sotsiaaltöötaja ütles, et ta on üksikuritaja ja ei soovi nii palju komisjoni sekkumist. Sotsiaaltöös on aga oluline teha koostööd väga paljude koostööpartneritega, et inimesi parimal moel aidata. Siinkohal oleks sotsiaaltöötajal, kes ise elas maakonnakeskuses, väga hea võimalus õppida ja kasutada ära komisjoni esimehe kogemusi ja teadmisi. Kuna ma respondente isiklikult ei tunne, siis on pelgalt intervjuude põhjal raske järeldada, kas tegemist oli isiklikul pinnal tekkinud vastuoluga või lihtsalt isikute omavahelise sobimatusena.

Mõnevõrra üllatav oli, et vastajad ei osanud välja tuua ootusi omavahelisele koostööle. Enamuses valdades oli omavaheline läbisaamine normaalne, vajalikud otsused saavad tehtud ja koostöö tõhustamisele lihtsalt ei oldud mõeldud. Pisut järelemõelnuna toodi siiski välja kitsaskohti valla sotsiaaltöös, mida sooviti veel lahendada.

Läbi kõikide teemade joonistus välja, et sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide esimeeste töö on omavahel seotud. Sotsiaalkomisjonil on oluline roll otsuste vastuvõtmisel ja sotsiaalkomisjoni kaudu jõuavad paljud probleemid sotsiaaltöötajani. Komisjonil on väikses vallas enamasti infovahendamise ja kliente puudutavate otsuste tegemise ülesanne, kui kohaliku sotsiaalpoliitika kujundamine. Kogukonnaliikmetena tunnevad nii sotsiaalkomisjonide liikmed kui sotsiaaltöötajad oma piirkonna inimesi ja nende muresid. Sotsiaalkomisjonide liikmetel puudub sotsiaalöölane haridus ja seetõttu jääb ka nende professionaalne tugi sotsiaaltöötajale nõrgaks. Pigem ongi nad maal kogukonnasotsiaaltöö tegijad. Sotsiaalkomisjoni roll kohaliku sotsiaalpoliitika kujundajana jäi tagasihoidlikuks, kuid arvestades iga piirkonna eripära ja traditsioone, oli komisjon leidnud endale rolli just kohalikest vajadustest lähtuvalt.

Kokkuvõtte

Minu töö eesmärgiks oli uurida sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostööd valla sotsiaaltöö korraldamisel.

Läbiviidud intervjuudest laekus piisavalt materjali, mis võimaldas leida vastused püstitatud uurimisküsimustele. Eestis ei ole varem sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostööd ning sotsiaalkomisjoni rolli maasotsiaaltöö korraldajana uuritud.

Andmeid analüüsid said kinnitust ka varasemad maasotsiaaltööalased uurimused, kuid lisandusid uued vaatenurgad maasotsiaaltöö korraldamises. Maasotsiaaltöötajale olulised koostööpartnerid on üldiselt kaasatud ka sotsiaalkomisjoni, kuid sotsiaaltöötajad ei ole osanud sotsiaalkomisjoni, kui kollegiaalset organit ja kootööpartnerit enda jaoks teadvustanud. Sotsiaalkomisjon oli nende jaoks oluline tööriist, kes aitab vastu võtta otsuseid ja jagab ühiselt vastutust kogukonna ees.

Analüüsi tulemusena võib välja tuua, et sotsiaalkomisjonide liikmed ei ole tavaliselt sotsiaaltööharidusega ja seetõttu jääb ka nende professionaalne tugi sotsiaaltöötajale nõrgaks. Suuremat tähelepanu tuleks pöörata nii volikogude kui sotsiaalkomisjonide liikmete koolitamisele, et neist oleks abi väikese valla sotsiaaltöötajatele. Kuid komisjonide liikmed on olulised informatsiooniallikad, kes tunnevad kohalikke olusid ja traditsioone ning kellel on teadmisi teistelt elualadelt ning täiendavad sellega sotsiaaltöötaja teadmisi. Intervjuudest selgus, et komisjonilt oodatakse kohaliku elu ja inimeste tundmist, erialane asjatundmine ei ole nii oluline.

Sotsiaalkomisjoni roll väikeses vallas on kindlasti erinev linnade ja suuremate omavalitsuste omast. Suuremas omavalitsuses on suurem võimalus sotsiaalkomisjoni töösse erialaspetsialiste kaasata. Seeläbi tõuseb ka professionaalne tase. Maapiirkonnad on oma olemuselt suhteliselt sarnased ja intervjuueeritavates valdades olid teineteisest sõltumatult tekkinud üsna sarnased mustrid sotsiaalkomisjonide töö korraldamisel. Tõenäoliselt on see kohalikke olusid arvestades parim võimalik ja vajalik viis valla sotsiaaltööd teha. Peamiselt tegelesid sotsiaalkomisjonid igapäevase sotsiaaltöö korraldamise ning klienditööga, tagasihoidlikuks jäi kohaliku sotsiaalpoliitika kujundamise osa. Selleks puudusid komisjoni liikmetel ka oskused, teadmised ja ambitsioon.

Pean oluliseks teadvustada maasotsiaaltöötaja partneri ja maasotsiaaltöö tegijana ka valla sotsiaalkomisjoni. Sotsiaalkomisjoni liige maakogukonnas võiks olla ka piirkonna sotsiaalpoliitika kujundaja ja uute teenuste ellukutsuja. Selleks, et parandada sotsiaalkomisjonide tööd ja tõsta sotsiaalkomisjonide mainet, tuleks nii sotsiaaltöötajatele kui komisjonide liikmetele komisjonide rolli ja võimaluste mõistmiseks läbi viia koolitusi.

Kasutatud kirjandus

Eesti Vabariigi lastekaitseseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/741888?leiaKehtiv>
(kasutatud 25.03.2015).

Eesti Vabariigi põhiseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/127042011002?leiaKehtiv>
(kasutatud 25.03.2015).

Ezzy, Douglas (2002) *Qualitative Analysis. Praktikal and Innovation*. Crows Nest: Allen and Undwin Ltd., 2002.

Ewijk, Hans van (2008). Kodanikkonnal põhinev sotsiaaltöö. *Sotsiaaltöö*, 4, 42-49.

Fukuyama, Francis. (2000). Social Capital and Civil Society.
<http://www.imf.org/external/pubind.html>. (kasutatud 8.05.2015).

Gutmann, Marge (2010) Eesti maasotsiaaltöö eripära. Magistritöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.

Green, Rosemary (2003). „Social Work in Rural Areas: a Personal and Professional Challenge. „*Australian Social Work* 56, nr3: 209-219.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (RT I, 12.07.2014, 79)
<https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014079> (kasutatud 12.02.2015).

Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hariduse uuringu aruanne (ESTA 2012)
<http://www.eswa.ee/index.php?picfile=875> (kasutatud 10.04.2015).

Kutsestandard. Sotsiaaltöötaja, tase 6 (2014)
<http://kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10536213> (Kasutstaud 3.04.2015)

Kutsestandard. Sotsiaaltöötaja, tase 7 (2014)
<http://kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10536292> (Kasutstaud 3.04.2015)

Moore-Kirkland, Karen; Vice Irey, Janet (1981) A reappraisal of confidentiality. *Social Work*, July, 319-322.

Mäeltsemees, Sulev (2006) Kohalik omavalitsus: mõiste, kohta avalikus halduses ja ajalooline areng.
http://www.estonica.org/et/Riik/Kohalik_omavalitsus:_m%C3%B5iste,_koht_avalikus_halduses_ja_ajalooline_areng/ (kasutatud 28.02.2015).

Parts, Martin (2014). Maasotsiaaltöö eripära ja nõukogude-aegsete kortermajadega seotud probleemid sotsiaaltöötaja vaatepunktist. Bakalaureusetöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.

Putnam, Robert D. (2000/2008): „Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd.” Tartu: Hermes.

Raudava, Vaike (2013, a) The impacts for developing the profession of social work in the post-communist context. *European Scientific Journal*, July 2013 (12-30).

Raudava, Vaike (2013, b) Small rural local government's performance for the social work in Estonia. *European Scientific Journal*, August 2013(329 – 359).

Reient, Karis (2012) Maasotsiaaltöötaja kogukonnaliikmena. Magistritöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool.

Selg, Marju (2006) Maasotsiaaltöö – mis selles erilist on? *Sotsiaaltöö*, 2, 25-29.

Selg, Marju; Linno, Merle Põlva linna ja valla sotsiaalse töö arengukontseptsioon 2011-2020 (RT IV, 28.11.2013, 33) <https://www.riigiteataja.ee/akt/428112013033> (kasutatud 03.03.2015).

Sotsiaalala töötaja eetikakoodeks *Vastu võetud Eesti sotsiaaltöö III kongressil 30. novembril 2005.* <http://eswa.ee/index.php?picfile=67> (kasutatud 12.03.2015).

Sotsiaalhoolekande seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/12851852?leiaKehtiv> (kasutatud 28.02.2015).

Spatscheck, Christian (2012) Socio-Spatial Approaches to Social Work. *Social Work and Society*, 2012, 10(1) <http://www.socwork.net/sws/article/view/314/659>

Thomson, Neil (1996) *A Guide of Effective Practice in the Human Services*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: Macmillan, 110-111

Lisa 1

Sotsiaaltöötaja intervjuu kava

1. Üldine taust

Kuidas sattuti tööle sotsiaalvaldkonda? Miks läksite õppima, valisite selle töökoha jne. Mis on teie eesmärk: mida soovite saavutada, milliseid kitsaskohti lahendada?

2. Kirjeldage oma tööd sotsiaalkomisjoniga

Kas ja kuidas sotsiaalkomisjon toetab sind sinu töös? Milleks on sotsiaalkomisjoni vaja? Sotsiaalkomisjoni roll KOV-s, kogukonnas, üldiselt.

Mil moel võtate osa komisjoni tööst. Kas kuulute komisjoni liikmete hulka. Kas olete kaasatud ja komisjon aktsepteerib teie, kui erialaspetsialisti arvamust.

Kas on olema töökorralduslikud regulatsioonid sotsiaalkomisjonis. Kas tunnete, et seda oleks vaja.

Töökorraldus ja tööõhkkond: millal, miks ja kuidas toimuvad koosolekud (regulaarsed, erakorralised). Kes kutsub komisjoni kokku – kas komisjoni esimees või tuleb initsiatiiv vallavalitsuse poolt.

Kas komisjon algatab ise teemasid. Kui, siis milliseid, mil moel? Mis küsimusi peamiselt lahendate?

Milliste andmetega tulevad avaldused ja lähevad edasi vallavalitsusse või volikokku? Mõni probleem. Kas otsustamiseks on piisavalt informatsiooni?

Kuidas sünnivad otsused sotsiaalkomisjonis, kas toimub ka mõjutamist? Millist? Mida võetakse arvesse? Ekspertide kaasamine – keda kaasatakse? Tooge näiteid.

3. Koostöö

Kes on teie koostööpartneritest väljapool vallavalitsust? Kirjeldage koostööd (külavanemad, MTÜ-d, võtmeisikud jne)

Koostöö sotsiaalkomisjoniga. Kas koostöö toimub ka koosolekute vahepeal, mis teemadel. Kelle algatusel? Kirjeldage. Milline on teie roll komisjonis.

Kirjeldage näiteid: mõni juhtum või olukord, mille lahendamiseks olete koostööd teinud.

Sotsiaalkomisjoni otsuste arutamine ja kinnitamine volikogus või valitsuses. Kuidas toimub otsustamine: kes on vallavalitsuse liikmed ja milline on koosolekute korraldus. Millest sõltub otsus, vaidlused, faktidega põhjendamine?

Teabevahetus. Mis on avalik info, mis ei ole? Kuidas suhtuda külajuttudesse? Tooge mõni näide.

Kuidas ja millist infot jagate sotsiaalkomisjoniga? Teiste kootööpartneritega, volikoguga, valitsusega.

Mõni olukord, kus andmeid on valesti kasutatud, või mingi info on saanud avalikuks – kuidas see on juhtunud, mida on tehtud, et asja parandada?

4. Kogukonna liikmeks oleku mõju – topeltrollid

Kas elate kohapeal, kas olete sealt pärit, seotus kohaliku kogukonnaga, sugulased ja sõbrad kohapeal. Kui kaua oled olnud kogukonna liige.

Kuidas on tööd mõjutanud see, et olete kohalik /ei ole kohalik? Mida teeksite teisiti või jätaksite tegemata, kui oleksite võõras/kohalik?

Kuidas tunnete, kas muredega pöördutakse meelsamini kohaliku või võõra poole?

Mõni juhtum, kus probleem on seotud oma koduküla, naabrite, sugulastega? Kuidas olete selle lahendanud? Mis sellest saanud on?

5. Ettepanekud

Mida on tehtud ja teie arvates oleks vaja teha kohaliku valdkonna edendamiseks?

Ettepanekud sotsiaalkomisjoni ja sotsiaaltöötaja koostöö parandamiseks

Lisa 2

Sotsiaalkomisjoni esimehe intervjuu kava

1. Üldine taust

Kuidas jõudsite volikokku, sotsiaalkomisjoni valik, erialane taust, miks huvi teema vastu, ajend?

Mis on teie isiklik eesmärk volikogus: mida soovid saavutada, mis teemadel kaasa rääkida, milliseid kitsaskohti lahendada?

2. Palun kirjeldage sotsiaalkomisjoni tööd

Milleks on sotsiaalkomisjoni vaja? Sotsiaalkomisjoni roll KOV-s, kogukonnas, üldiselt jne.

Kes on komisjoni liikmed – kas ka sotsiaaltöötaja on komisjoni liige? Kuidas kaasatakse teised komisjonide liikmed, kes ei ole volikogu liikmed?

Kas on olemas sotsiaalkomisjoni töökorralduslikud regulatsioonid, kas vajate neid?

Töökorraldus ja tööõhkkond: millal, miks ja kuidas toimuvad koosolekud (regulaarsed, erakorralised, kes kutsub kokku?).

Kuidas saadakse teemad, millega tegelda, mida arutate? Mida olete teinud ja millega tahate veel tegeleda?

Milliste andmetega tulevad avaldused komisjoni ja lähevad edasi vallavalitsusse või volikokku? Mõni probleem. Kas otsustamiseks on piisavalt infot?

Kas vallavalitsuses on kehtestatud kord, kuidas delikaatsete isikuandmetega volikogus ja komisjonides ümber käiakse? Kas komisjoni liikmed on teadlikud isikuandmete kaitse seadusest ja mis üldse on delikaatsed isikuandmed?

Kuidas sünnivad otsused sotsiaalkomisjonis, kas toimub mõjutamist? Millist? Mida võetakse arvesse? Ekspertide kaasamine – keda kaasatakse? Tooge näiteid.

3. Koostöö

Kes on teie koostööpartnerid väljaspool komisjoni? Kirjeldage koostööd (erinevad asutused ja spetsialistid: kool, lasteaed, politsei jne, aga ka külavanemad, MTÜ-d, kogukonna võtmeisikud).

Koostöö sotsiaaltöötajaga komisjonis ja koosolekute vahepeal, millistel teemadel. Kelle algatusel? Kirjeldage. Milline on sotsiaaltöötaja roll komisjonis?

Kirjeldage näiteid: mõni juhtum või olukord, mille lahendamiseks olete koostööd teinud.

Sotsiaalkomisjoni otsuste arutamine ja kinnitamine volikogus või vallavalitsuses? Kuidas toimub otsustamine: kes on vallavalitsuse liikmed ja milline on koosolekute korraldus. Millest sõltub otsus, vaidlused, faktidega põhjendamine?

Teabevahetus: mis on avalik info ja mis ei ole? Kuidas suhtuda külajuttudesse? Tooge mõni näide.

Kuidas ja millist infot vahetate sotsiaaltöötajaga, teiste koostööpartneritega, volikoguga, vallavalitsusega?

Mõni olukord, kus andmeid on kasutatud valesti või mingi info on saanud avalikuks. Kuidas see on juhtunud, mida on tehtud, et asja parandada?

4. Kogukonna liikmeks oleku mõju – topeltrollid

Kas elate kohapeal, kas olete sealt pärit, seotud kohaliku kogukonnaga, sugulased ja sõbrad kohapeal. Kui kaua olete olnud kogukonna liige?

Kuidas on tegevust sotsiaalkomisjonis mõjutanud see, et olete kohalik/ei ole kohalik. Mida teeksite teisiti või jätaksite tegemata, kui oleksite võõras/kohalik?

Kuidas tunnete, kas muredega pöördutakse meelsamini kohaliku või võõra poole?

Mõni juhtum, kus olete toonud komisjoni või sotsiaaltöötajale probleemi, mis seotud oma koduküla, naabrite, sugulastega? Mis sellest on saanud?

5. Ettepanekud

Mida sotsiaalkomisjon on teinud ja mida teie arvates oleks vaja teha kohaliku sotsiaalvaldkonna edendamiseks?

Ettepanekud sotsiaalkomisjoni ja sotsiaaltöötaja koostöö parandamiseks.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Tiia Mettus (sünnikuupäev: 20. august 1968)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Sotsiaaltöötajate ja sotsiaalkomisjonide koostöö vallasotsiaaltöö korraldamisel“, mille juhendaja on Marju Selg MSW,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 4, juuni 2015